

SCHATKISTEN VOOR ARCHEOLOGEN

Een materiaalonderzoek van vondsten uit twee beerkuilen die
zijn gevonden tijdens de opgraving Stadhuiskwartier te
Deventer.

B. Winkelman
484747, DAR5V.C

Scriptie voor de studie Archeologie te Hogeschool Saxion, Deventer

Opdrachtgever: Archeologie Deventer, Emile Mittendorff – Begeleider Saxion: Annelies Pronk-Berends
Versie 2 – 13/12/2023

Voorwoord

De scriptie die voor u ligt is genaamd “*Schatkisten voor archeologen*”. Deze scriptie is geschreven als afstudeerwerkstuk voor de opleiding Archeologie aan Hogeschool Saxion in Deventer. De inhoud hiervan geeft informatie over de uitwerking van de vondsten uit twee afvalkuilen. Deze kuilen zijn opgegraven tijdens het project Stadhuiskwartier te Deventer. In de periode tussen februari en september 2023 is dit onderzoek uitgevoerd en is de scriptie geschreven.

De opdrachtgever voor dit onderzoek is Archeologie Deventer. Hier had ik al eens stagegelopen, dus het was een bekende en vertrouwde plek en ik wist dat daar voor mij interessant materiaal lag te wachten. Het onderwerp van mijn scriptie komt voort uit mijn interesse voor materiaal maar vooral om dat materiaal te koppelen aan de mensen die het gebruikten. Voor het onderzoek had ik wel weer tijd nodig om het determineren van de vondsten in een vlot tempo te doen. Het was dan ook veel materiaal. Als ik er echt niet uitkwam kon ik gemakkelijk mijn opdrachtgever en begeleider vanuit Saxion bereiken om vragen te stellen, maar ik had wel een voorkeur naar het zelfstandig uitzoeken. Dit maakte dan ook dat het onderzoek wat langer duurde dan verwacht.

Ik heb veel geleerd tijdens dit proces. Voornamelijk over materiaal, maar ook dat ik toch meer interactie moet hebben met mijn begeleiders. Zij zijn er immers om te helpen en vragen aan te stellen. Ik wil Emile Mittendorff en Annelies Pronk-Berends dan ook bedanken voor de steun, hun begeleiding en hun geduld. Zij waren erg behulpzaam toen het bleek dat het afstudeerproces toch wat langer ging duren dan gehoopt. Natuurlijk wil ik heel Archeologie Deventer ook bedanken voor de mogelijkheid dat ik hier mijn afstudeerwerkstuk mocht maken. Ik vond het een prachtig project en heb hier veel kennis mee op gedaan en hopelijk ook wat kennis en inzichten teruggegeven. Als laatst wil ik mijn familie, vriend en vrienden bedanken voor de enorme steun, aanmoediging en de nodige ontspanning die zij mij hebben geboden.

Ik hoop dat deze scriptie ook voor de lezer leerzaam en interessant is, en dat de lezer er plezier aan beleeft.

Britt Winkelman

13-12-2023

Samenvatting

Archeologie Deventer heeft in de periode tussen 2006 en 2016 het project genaamd “Stadhuiskwartier” uitgevoerd. Dit project omvatte hoofdzakelijk het opgraven van het onderzoeksgebied in verschillende fases. Deze locatie vormt al een lange tijd het centrum van Deventer en hier woonde voornamelijk de elite van de stad. Gedurende deze opgraving zijn talrijke structuren aangetroffen die dateren van de Vroege-Middeleeuwen tot aan de Nieuwe Tijd. Deze structuren omvatten met name beerputten, beerkuilen en waterputten. Veel van deze structuren zijn reeds volledig contextueel uitgewerkt, maar er waren enkele die nog nader onderzocht moesten worden.

Dit onderzoek richt zich op twee van deze structuren, twee beerkuilen om precies te zijn, en de materiële inhoud. Dit materiaal bestond grotendeels uit keramiek, veel glas en wat metaal. Daarnaast werd er ook veel dierlijk bot aangetroffen, maar dit wordt niet behandeld in dit onderzoek. Het voornaamste doel van dit onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de materiële cultuur van de gebruikers van de beerkuilen.

Allereerst werd de context van de beerkuilen onderzocht. Dit hoofdstuk behandelt een korte geschiedenis van Deventer, de specifieke onderzoekslocatie en de beerkuilen zelf. Vervolgens werd het aangetroffen materiaal gedetermineerd en geanalyseerd om meer informatie te verkrijgen. Daarnaast werd eerder een archiefonderzoek uitgevoerd over het onderzoeksgebied door een vrijwilliger, meneer D. Schütten, bij Archeologie Deventer. De resultaten van het onderzoek van Schütten werden geëvalueerd om te bepalen of dit informatie kon geven over de mogelijke gebruikers van de beerkuilen.

Dit afstudeeronderzoek heeft aangetoond dat de beerkuilen dateren uit de Late-Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Om specifiek te zijn dateert beerkuil 43 uit 1425 tot 1550 en beerkuil 54 uit 1300 tot 1550. De vondsten wijzen erop dat de gebruikers niet per se tot de elite behoorden, wat wel de verwachting was van deze locatie. Veel van de keramieken vondsten waren kookgerei, die de welstandsverschillen maar beperkt kunnen aantonen. Dit komt omdat het keukengerei in de meeste huishoudens hetzelfde is. Eén van de twee beerkuilen lijkt echter verband te houden met een textiel ambacht, op basis van de grote hoeveelheid spelden, decoratieve elementen bijvoorbeeld voor op kleding en een vingerhoedje die zijn gevonden. Er zijn geen aanwijzingen gevonden bij beide putten van verschillende gebruikperiodes of huishoudens die gebruik maakte van de kuilen. Het is lastig om een profiel op te stellen van personen uit de Middeleeuwen, maar mogelijk kan de informatie die is verkregen tijdens dit onderzoek verder worden verdiept door aanvullend onderzoek.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	2
1. Inleiding.....	5
1.1 Achtergrond	5
1.2 Probleemstelling en doelstelling.....	6
1.3 Vraagstelling.....	7
1.4 Leeswijzer.....	8
2. Methoden en werkwijze	9
2.1 Methode literatuuronderzoek	9
2.2 Methode materiaalonderzoek	10
2.2.1 Keramiek	11
2.2.2 Glas.....	13
2.2.3 Metaal	14
2.3 Methode deelvragen.....	15
3. Resultaten van het onderzoek	19
3.1 Context.....	19
3.1.1 Korte geschiedenis van middeleeuws Deventer	19
3.1.2 De kuilen	20
3.2 Keramiek	22
3.2.1 Baksels.....	22
3.2.2 Materiële cultuur	25
3.2.3 Stratigrafie.....	33
3.2.4 Complexdatering.....	36
3.2.5 Herkomst.....	38
3.2.6 Economische waarde	41
3.3 Metaal	43
3.3.1 Soorten metaal.....	43
3.3.2 Voorwerpen en functies.....	43
3.4 Glas.....	46
3.4.1 Soort glas.....	46
3.4.2 Voorwerpen en types.....	47
3.5 Archiefonderzoek.....	50
3.6 Verschillen en overeenkomsten	52
3.6.1 Tussen de materialen.....	52
3.6.2 Archiefonderzoek.....	52

3.6.3	Vergelijkbare onderzoeken	53
3.7	Huishoudens	60
3.8	Identiteit van de gebruikers	61
3.8.1	Sociaaleconomische interpretatie	61
3.8.2	Religie	61
3.8.3	Ambacht	62
4.	Antwoord op de deelvragen	63
4.1	Wat is de context van de kuilen 43 en 54 die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Burseplein te Deventer?	63
4.2	Wat zijn de complexdateringen van de keramiek uit de kuilen 43 en 54?	63
4.3	Welke soorten keramieken gebruiksvoorwerpen zijn er aangetroffen in de kuilen?	63
4.4	Wat is de productielocatie van de aangetroffen keramiek in de kuilen 43 en 54?	64
4.5	Wat was de sociaaleconomische waarde van de keramiek uit de kuilen in de gebruikperiode?	64
4.6	Hoe verandert de interpretatie van het gevonden metaal en glas de conclusies die over de keramiek getrokken zijn van deze kuilen (waarde, datering en herkomst)?	65
4.7	Welke aanwijzingen zijn er die kunnen aangeven hoeveel huishoudens gebruik maakten van de kuilen?	65
4.8	Wat kan op basis van de vondsten worden afgeleid over de identiteit(en) van de gebruiker(s) van de kuilen?	66
4.9	In hoeverre komt de informatie uit de beschikbare historische bronnen overeen met de uitkomsten van het materiaalonderzoek van de kuilen?	66
5.	Conclusie	67
5.1	Beerkuil 43	67
5.2	Beerkuil 54	67
6.	Discussie	69
7.	Aanbevelingen	71
8.	Literatuurlijst	73
	Internetbronnen	75
	Bijlagen	76
	Bijlage 1. Kaart gemaakt door Emile Mittendorff van structuren met K18 (beerkuil 43) en K26 (beerkuil 54)	76

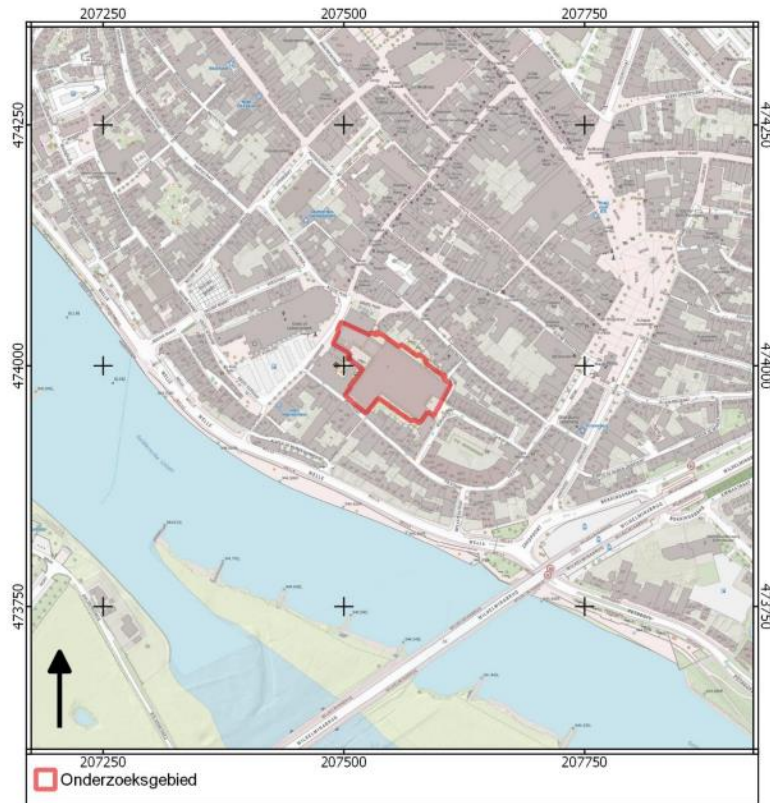
1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Toen in 2001 de plannen voor de bouw van het nieuwe standskantoor van Deventer werden ontwikkeld, was het van belang dat er eerst een archeologisch onderzoek werd uitgevoerd. Deze locatie bevindt zich tussen de Polstraat, Assenstraat, het Grote Kerkhof en de Bursesteeg, die ook wel bekend staat als het Burseplein (zie afbeelding 1).

In 2006 werd er voor deze locatie een archeologische bureaustudie uitgevoerd.¹ Uit dit bureauonderzoek bleek dat de locatie een hoge archeologische waarde had. Grote delen van het gebied bevatte nog intacte bodemarchieven en waren dus ongeroerd. Daarnaast had deze locatie ook een aanzienlijk historisch belang. Vanaf de 8^e en 9^e eeuw maakte deze locatie deel uit van een middeleeuwse nederzetting. Vanaf de 11^e eeuw functioneerde het tevens als de woonplaats van de elite in Deventer. Sinds die tijd was deze locatie dan ook het centrum van de stad.²

In 2006 werd een verkennend veldonderzoek uitgevoerd met als doel meer inzicht te verkrijgen over de omvang, waarde en kwaliteit van het bodemarchief op deze locatie.³ De opgraving was noodzakelijk aangezien alles behouden *in situ* niet haalbaar was. Het uiteindelijke onderzoek werd in verschillende fasen uitgevoerd. De eerste fase vond plaats in 2007, gevolgd door het tweede deel in 2008 en 2009. Het derde deel van het onderzoek werd in 2013 uitgevoerd. Daarna werden nog enkele kleinschalige onderzoeken uitgevoerd, bijvoorbeeld in verband met de aanleg van leidingen en binnentuinen. Het gehele veldonderzoek was in 2016 afgerond.⁴

Afbeelding 1. Locatie van het onderzoeksgebied (Mittendorff 2018, 3.)

¹ Mittendorff 2012, 2.

² *Ibidem*, 1.

³ Vermeulen/ Mittendorff 2006, Vermeulen/ Mittendorff/ Bartels 2007.

⁴ Mittendorff 2018.

1.2 Probleemstelling en doelstelling

Deze scriptie is in opdracht van Archeologie Deventer uitgevoerd als een afstudeeronderzoek voor de opleiding Archeologie te Hogeschool Saxion in Deventer. Het onderzoek betreft het uitwerken van materiaal afkomstig uit twee beerkuilen, structuur 43 (K18) en structuur 54 (K26). Deze beerkuilen waren gevonden tijdens het project Stadhuiskwartier.

Het veldonderzoek werd in 2016 afgerond, echter waren deze kuilen op dat moment nog niet volledig uitgewerkt. Na de opgraving was slechts een deel van de vondstcomplexen volledig uitgewerkt. De overige complexen waren weliswaar gedetermineerd, maar hun context was nog niet bestudeerd. Het project Stadhuiskwartier was erg omvangrijk met een aanzienlijk aantal sporen (in totaal 11.505), structuren (in totaal 704) en vondstmateriaal. Er werd een selectie gemaakt van de structuren die verder zouden worden uitgewerkt, zoals vaak gebeurt in een basisrapportage. Deze selectie zorgde ervoor dat er voldoende middelen en tijd beschikbaar bleven en dat de informatie op een efficiënte wijze werd opgenomen in de basisrapportage. Binnen deze selectie werden enkele afvalcontexten geselecteerd om grondig uit te werken op basis van hun dateerbaarheid en de monsters die waren genomen. Structuren 43 en 54 vielen echter buiten deze selectie, en daarom werd slechts een basis uitwerking uitgevoerd voor deze specifieke structuren.⁵

Archeologie Deventer heeft besloten om de gedeselecteerde structuren in de loop van tijd verder uit te werken, met als uiteindelijke doel een uitgebreide rapportage op te stellen. Het is van groot belang om de beerkuilen uit te werken, aangezien het vondstmateriaal potentieel nieuwe en aanvullende inzichten kan verschaffen over het leven op deze locatie tijdens de Late-Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Bovendien kan het bijdragen aan een beter begrip van de identiteit van vroegere bewoners van deze plek. Het hoofddoel van dit onderzoek was dan ook om meer te leren over de gebruikers van de beerkuilen 43 en 54. Als onderdeel van de uitgebreide rapportage streeft Archeologie Deventer ernaar om deze kuilen te kunnen koppelen met omliggende panden waar ze mogelijk bij hoorden. Het onderzoek naar de gebruikers, evenals een specifiekere datering, kan hierbij van dienst zijn. Deze koppeling kan weer additionele informatie over de gebruikers opleveren en daarmee bijdragen aan een dieper begrip van het verleden van deze locatie.

De beerkuilen worden naar schatting gedateerd in de 15^e tot 16^e eeuw. Het vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit keramiek, glas en metaal. Er was tevens een aanzienlijke hoeveelheid dierlijk botmateriaal aangetroffen, maar dit zal in deze scriptie niet behandeld worden, aangezien dit een onderzoeksonderwerp op zichzelf zou vormen door de grote hoeveelheid. De overige vondstcategorieën, namelijk keramiek, glas en metaal, werden gedetermineerd en opgenomen in een determinatietabel. Deze determinatietabel, samen met alle bijbehorende informatie, werd geanalyseerd en bestudeerd om de deelvragen en hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden. De resultaten van deze analyse zijn verwerkt in dit materiaalrapport.

⁵ Melding van Emile Mittendorf.

1.3 Vraagstelling

De hoofdvraag van het onderzoek is *“Wat kan er op basis van het vondstmateriaal uit de kuilen 43 en 54, die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Burseplein te Deventer, geconcludeerd worden over de gebruikers?”*

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn er deelvragen opgesteld:

1. Wat is de context van de kuilen 43 en 54 die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Burseplein te Deventer?
2. Wat zijn de complexdateringen van de keramiek uit de kuilen 43 en 54?
3. Welke soorten keramieken gebruiksvoorwerpen zijn er aangetroffen in de kuilen?
4. Wat is de productielocatie van de aangetroffen keramiek in de kuilen 43 en 54?
5. Wat was de sociaaleconomische waarde van de keramiek uit de kuilen in de gebruikperiode?
6. Hoe verandert de interpretatie van het gevonden metaal en glas de conclusies die over de keramiek getrokken zijn van deze kuilen (waarde, datering en herkomst)?
7. Welke aanwijzingen zijn er die kunnen aangeven hoeveel huishoudens gebruik maakten van de kuilen?
8. Wat kan op basis van de vondsten worden afgeleid over de identiteit(en) van de gebruiker(s) van de kuilen?
9. In hoeverre komt de informatie uit de beschikbare historische bronnen overeen met de uitkomsten van het materiaalonderzoek van de kuilen?

Deze deelvragen zullen gedurende de scriptie worden onderzocht en beantwoord, wat uiteindelijk zal leiden tot een beantwoording van de hoofdvraag en de formulering van een duidelijke conclusie.

1.4 Leeswijzer

In deze leeswijzer wordt de opbouw van deze scriptie verteld zodat de volgorde van de hoofdstukken duidelijk is.

Als eerst worden in hoofdstuk 2 de methoden en werkwijze behandeld. Hierin wordt uitgelegd hoe elk onderzoek waar deze scriptie uit bestaat werd aangepakt. Eerst wordt er verteld over het onderzoek naar de context, dan de methode van het materiaalonderzoek wat bestaat uit een paragraaf over keramiek, glas en metaal. Als laatst wordt de methode van de verschillende analyses besproken.

Hoofdstuk 3 gaat over de resultaten van het onderzoek, wat in drie delen wordt opgedeeld. Eerst worden de resultaten van het onderzoek van de keramiek behandeld. Hier worden de baksels, de materiële cultuur, de stratigrafie, de complexdatering, de herkomst en de economische waarde besproken. Daarna wordt het metaal behandeld, wat is opgedeeld in twee stukken. Hier begint het met de verschillende soorten metaal en daarna de verschillende objecten die zijn gevonden en de details hiervan. Daarna wordt het glas besproken, wat ook uit twee delen bestaat. Ook hier begint het met de verschillende soorten glas en daarna de objecten.

Hierna volgt het archiefonderzoek. Na het archiefonderzoek worden de verschillen en overeenkomsten onderzocht. Eerst worden de verschillen en overeenkomsten besproken tussen de resultaten van de keramiek en de resultaten van het metaal en glas. Daarna worden de resultaten van het materiaal en het archiefonderzoek vergeleken. Als laatst worden de beerkuilen vergeleken met andere complexen van het Stadhuiskwartier/ Bourseplein.

Het volgende onderwerp is het onderzoek naar hoeveel gebruikers er zijn geweest van de beerkuilen. Als laatst wordt de identiteit van de gebruikers besproken. Dit bevat hun economische status, religie, ambacht en meer. In hoofdstuk 4 worden de deelvragen beantwoord en in hoofdstuk 5 wordt de conclusie gedeeld. Als laatst is in hoofdstuk 6 de discussie te vinden en hierna volgt de aanbevelingen. Helemaal aan het einde van de scriptie is de bronnenlijst en de bijlagen te vinden.

2. Methoden en werkwijze

Om dit onderzoek grondig uit te voeren, zijn verschillende methoden, activiteiten en benaderingen toegepast. Hieronder worden de methoden van literatuuronderzoek en materiaalonderzoek nader toegelicht. Ook wordt de gebruikte methodologie en analyse per deelvraag behandeld. De methode van het archiefonderzoek zal worden besproken in relatie tot de desbetreffende deelvraag.

2.1 Methode literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek is op verschillende manieren toegepast en heeft diverse doeleinden gediend. In de paragraaf waar de deelvragen en bijbehorende methodologie worden behandeld, wordt nader ingegaan op de specifieke aanpak van het literatuuronderzoek per deelvraag. In deze paragraaf worden echter de algemene richtlijnen en doelstellingen van het literatuuronderzoek uiteengezet.

Voor het vooronderzoek werden de rapporten van het Stadshuiskwartier-project geraadpleegd. Deze rapporten waren beschikbaar via de website van Archeologie Deventer en via de opdrachtgever. Voor het materiaalonderzoek, dat in de volgende paragraaf nader wordt behandeld, werd literatuur gezocht met betrekking tot de determinatie van vondsten en rapportage. Deze literatuur werd voornamelijk gevonden via Google Scholar en Academia.edu, websites waar wetenschappelijke literatuur en rapporten gemakkelijk toegankelijk zijn. De literatuur die van deze websites is gebruikt werd geschreven door archeologen, mensen met veel ervaring en kennis op dit gebied, of archeologische bedrijven. Daarnaast waren er talrijke bronnen beschikbaar via Saxion, die te raadplegen waren via Blackboard, het online onderwijsplatform van Saxion. Bovendien werd literatuur gebruikt die zich bevond in de boekenkasten op het kantoor van Archeologie Deventer. De publicaties die voornamelijk zijn gebruikt worden per deelvraag benoemd.

Het literatuuronderzoek had ook beperkingen. Niet bij ieder onderwerp kon een bijpassende bron worden gevonden. Bij het determineren was het soms ook moeilijk om theorie en praktijk aan elkaar te koppelen. Zo kan bijvoorbeeld de specifieke kleur van baksels in tekst anders omschreven zijn dan het in werkelijkheid is. Het kon voorkomen dat een bron verouderd of niet meer betrouwbaar blijkt te zijn omdat bijvoorbeeld onderzoekstechnieken zijn verbeterd en de kennis is gegroeid.

2.2 Methode materiaalonderzoek

In dit onderzoek zijn in totaal 1814 scherven behandeld, waarvan de meerderheid bestaat uit keramiek, glas en metaal. Deze scherven zijn onderverdeeld in 502 artefacten.

Voor het materiaalonderzoek zijn de vondsten gedetermineerd en ingevuld in een determinatietabel. De determinatietabel was een vast onderdeel in het programma Odile. Dit is het programma dat de opdrachtgever gebruikt voor de veldadministratie en de vondstuitwerking. De determinatietabel in Odile is gekoppeld aan het programma Access, waardoor de tabel geëxporteerd kon worden naar Excel, waar diverse grafieken, tabellen en diagrammen werden gecreëerd.

Een bron die aanzienlijk was geraadpleegd voor alle materiaalsoorten is het boek “Steden in Scherven” van Michiel Bartels.⁶ Dit is een uitgebreide literatuurbron die veel informatie biedt over verschillende soorten keramiek en objecten, met specifieke verwijzingen naar beerputten en afvalkuilen. Dit bevat ook beerputten en afvalkuilen uit Deventer, wat tot dezelfde Archeoregio behoort als dit onderzoek. Verschillende andere bronnen zijn gebruikt voor aanvullende informatie, en het Deventer Systeem heeft ook een belangrijke rol gespeeld in het onderzoek. Voor het

Het materiaalonderzoek heeft wel enige beperkingen. Zo was er algemene voorkennis over de materialen nodig. Daarnaast moesten er genoeg beschikbare bronnen zijn die ook precies de benodigde informatie gaven. Verder was er hulp van professionelen nodig om sommige artefacten te determineren.

⁶ Bartels/ Kottman 1999.

2.2.1 Keramiek

In totaal zijn er 444 keramieken artefacten gedetermineerd in dit onderzoek. Voor de keramiek werden de gegevens ingevuld in Odile:

1. Artefactnummer
2. Vondstnummer
3. Baksel
4. Voorwerp
5. Type
6. Aantal scherven
7. Gewicht
8. Begin datering
9. Eind datering
10. Type (bodem, wand, rand, archeologisch compleet of compleet)
11. Rand diameter
12. EVE (Estimated Vessel Equivalent)
13. Foto
14. Tekening
15. Additief
16. Decoratie type
17. Decoratie zone
18. Behandeling uitwendig
19. Behandeling inwendig
20. Gebruikssporen uitwendig
21. Gebruikssporen inwendig
22. Bodem type
23. Herkomst
24. Overige opmerkingen

Om de baksels te determineren werden diverse bronnen geraadpleegd, waaronder boeken, bundels, rapporten en een KNA-leidraad.⁷ Het voorwerp werd gedetermineerd doormiddel van het Deventer Systeem, samen met het type. Het aantal scherven waaruit het artefact bestond, werd geteld, en het gewicht ervan werd gemeten met behulp van een weegschaal in grammen. De datering werd bepaald op basis van beschikbare bronnen en, indien mogelijk, het type wat in het Deventer Systeem te vinden is.

In dit onderzoek zijn de aantallen voorwerpen en bakselverhoudingen op twee manieren geteld: via het MAE (Minimum Aantal Exemplaren) en de EVE (Estimated Vessel Equivalent). De MAE-methode is volgens Dijkstra *et al.*⁸ het meest geschikt voor kleine vondstcomplexen, zoals de vondstcomplexen in dit onderzoek. Hierbij worden passende scherven, of zeer waarschijnlijk tot elkaar behorende losse scherven, als één individu geteld. Het nadeel is dat deze methode afhankelijk is van de subjectiviteit van de onderzoeker en is dus eigenlijk een schatting.⁹ Categorieën aardewerk die sneller gefragmenteerd raken, hebben een grotere kans om te worden oververtegenwoordigd als MAE wordt gebruikt. Ook de aanwezigheid van decoratie kan invloed hebben op de telling, doordat exemplaren makkelijker worden herkend.

⁷ Dijkstra *et al.* 2020, 36-68.

⁸ *Ibidem*, 25

⁹ *Ibidem*, 58.

Hiernaast is ook het EVE geteld. De EVE heeft niets te maken met het vaststellen van aantal objecten. Met EVEs kunnen aardewerkcomplexen met elkaar vergeleken worden op basis van de verschillen in verhoudingen van de EVEs per aardewerkgroep, vorm of type.¹⁰ Het is een abstract getal om de verhouding van aardewerkcategorieën in te schatten.¹¹ Het staat niet voor het aantal (minimum) exemplaren van een voorwerp, maar voor een vertegenwoordiging binnen het geheel, die niet beïnvloed is door compleetheid of breuk.¹² Het berekend dus de onderlinge verhoudingen in procenten. Daarnaast kan ook de mate van compleetheid en breukfactor van potten berekend worden. Het nadeel is dat je voldoende meetbare randfragmenten nodig hebt. Als dit niet zo is vallen veel baksels en objecten buiten het onderzoek.

Ondanks dat het gebruik van EVEs niet zinvol is bij kleine vondstcomplexen met onvoldoende meetbare randfragmenten (zoals in dit onderzoek), betekent het niet opmeten van EVEs dat bij een uitbreiding van een onderzoek of aanvulling van een vondstcomplex (waarin vervolgens wel meetbare randfragmenten zitten) een evenwichtige kwantificeren niet meer mogelijk is. Om deze reden is de EVE wel geteld. De diameter en EVE werd bepaald door een rand van een artefact op een diametervel te plaatsen.

Of er foto's en tekeningen van de artefacten werden gemaakt, werd bepaald op basis van een selectiecriteria. Foto's werden doorgaans genomen van voorwerpen die kenmerkend waren voor de beerkuil of die als vrij zeldzaam werden beschouwd. Tekeningen werden gemaakt van voorwerpen die kenmerkend waren en waarvan een aanzienlijk deel van het voorwerp aanwezig was, maar waarvan het type nog niet was bepaald. De decoratie en behandeling van de artefacten werden onderzocht en vastgesteld, vaak met behulp van literatuur. Eventuele overige opmerkingen betroffen bijvoorbeeld speciale decoratieve elementen of opvallende kenmerken van de artefacten. Deze visuele documentatie en aanvullende notities droegen bij aan een uitgebreide beschrijving van de artefacten en hielpen bij de interpretatie ervan binnen de archeologische context.

¹⁰ Dijkstra *et al.* 2020, 25.

¹¹ *Ibidem*, 59.

¹² *Ibidem*, 60.

2.2.2 Glas

Er zijn 42 glazen artefacten gedetermineerd met behulp van verschillende bronnen en het Deventer Systeem. In Odile is ervoor gezorgd dat de volgende gegevens aanwezig waren:

1. Artefactnummer
2. Vondstnummer
3. Glassoort
4. Voorwerp
5. Type nummer
6. Gewicht
7. Aantal scherven
8. Begin datering
9. Eind datering
10. Foto
11. Tekening
12. Type (wand, bodem, rand)
13. EVE
14. Decoratie type
15. Bodem type
16. Pontielmerk
17. Overige opmerkingen

De bepaling van het glassoort werd uitgevoerd door naar de kleur van het glas te kijken. De identificatie van het voorwerp werd gebaseerd op het Deventer Systeem en literatuuronderzoek. Voor veel vormen en informatie over deze vormen werd het boek "Schitterend! Twintig eeuwen glas uit Utrechtse bodem" gebruikt als referentiebron.¹³ Soms was het relatief eenvoudig om te bepalen. Zo was een compleet vlak stuk glas duidelijk een venster, terwijl een dunne hals vrijwel uitsluitend voorkomt bij flessen. Het type werd eveneens vastgesteld aan de hand van het Deventer Systeem, wat tevens bijdroeg aan de datering.

Het aantal scherven werd geteld, en het gewicht ervan werd gemeten met behulp van een weegschaal. Het bepalen of er een foto of tekening van het object moest worden gemaakt, was gebaseerd op dezelfde selectiecriteria als de keramiek. Voordat het onderzoek begon was er al gekeken naar de vondsten en gezien het beperkte aantal complete glazen objecten werden er geen tekeningen gemaakt, maar wel foto's van kenmerkende en bijzondere artefacten.

De EVE (Estimated Vessel Equivalent) werd net zoals de keramiek bepaald, maar als er geen randen waren of randen die kleiner dan 5% zouden zijn, was het niet mogelijk om de EVE vast te stellen. De bepaling van het decoratietype en het bodemtype werd uitgevoerd met behulp van literatuur. Er werd naar het pontielmerk gezocht als er een bodem aanwezig was. Eventuele bijzondere en opvallende kenmerken van de artefacten werden opgenomen in de opmerkingen.

¹³ Isings 2009.

2.2.3 Metaal

In totaal zijn er 16 metalen objecten gedetermineerd. Hiervoor zijn verschillende bronnen voor gebruikt en websites voor metaaldetectie vondsten. De determinatietabel voor metaal bestaat uit:

1. Artefact nummer
2. Vondstnummer
3. Soort metaal
4. Functie
5. Soort voorwerp
6. Gewicht
7. Totaal aantal fragmenten
8. Begin datering
9. Eind datering
10. Bewerking
11. Decoratie
12. Conditie
13. Foto
14. Tekening
15. In welke staat is het
16. Overige opmerkingen

Het bepalen van het soort metaal werd uitgevoerd aan de hand van de corrosiekenmerken van het metaal. Daarnaast werd de functie van veel artefacten vastgesteld, bijvoorbeeld als geld, handelsitem of voor gebruik in nijverheid. Vervolgens werd de specifieke aard van het object genoteerd, zoals een gesp of een sleutel. Voor deze identificatie werd voornamelijk gebruikgemaakt van het boek "Honderden... Middeleeuwse mode in metaal", wat gaat over metalen objecten die in de mode waren tijdens de Middeleeuwen.¹⁴

Net als bij de hiervoor beschreven materiaalsoorten werden het aantal stukken geteld en werd het gewicht gemeten met behulp van een weegschaal. De datering van metalen voorwerpen kan complex zijn, omdat er vaak vergelijkbare objecten moeten worden gevonden voor een precieze datering. Veel metalen voorwerpen hebben bovendien een lange gebruikperiode en ondergaan weinig verandering in vorm gedurende deze periode.¹⁵ Daarom worden de dateringen van metalen voorwerpen vaak bepaald op basis van de context waarin ze zijn gevonden, zoals de datering van de omliggende sporen en andere vondsten in dezelfde context. Qua datering zal het metaal dus niet helpen, maar om meer te leren over de gebruikers van de beerkuilen was het wel nodig om het metaal te onderzoeken.

De bewerking en decoratie van de objecten werden geëvalueerd met behulp van literatuur. De conditie en staat van de objecten werden vastgesteld door ze grondig te onderzoeken, waarbij werd gelet op de mate van compleetheid, tekenen van verval en de hoeveelheid corrosie. Er werden geen tekeningen gemaakt van de metalen objecten, omdat foto's doorgaans dezelfde informatie konden bieden en zelfs duidelijker waren voor dit materiaal. De selectie van foto's werd gebaseerd op de bijzonderheid en kenmerkendheid van de vondsten.

¹⁴ Willemsen/ Ernst 2012.

¹⁵ Verwers/ van Es 1980, 177.

2.3 Methode deelvragen

Voor elke deelvraag was een andere analyse vereist, en daarom moest vaak ook een andere methode worden toegepast. Hier volgt een overzicht van de gebruikte methoden voor elke deelvraag. Het is belangrijk op te merken dat voor alle deelvragen het materiaalonderzoek nodig was, wat betekent dat een ingevulde determinatietabel als basis diende en daarom niet meer expliciet wordt vermeld.

1. Wat is de context van de kuilen 43 en 54 die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Burseplein te Deventer?

Voor de context van de beerkuilen werden verschillende onderwerpen onderzocht. Dit hoofdstuk bestaat uit de geschiedenis van Deventer in de Middeleeuwen, de locatie van de beerkuilen en de opbouw van de kuilen zelf. Voor de geschiedenis van Deventer werden verschillende bronnen geraadpleegd, met name de publicatie “Deventer, missiepost en handelsnederzetting aan de IJssel” van Michiel Bartels en Henk Slechte.¹⁶ De informatie over de beerkuilen werd verkregen uit de database van de opgraving waar ze zijn gevonden. Informatie over de percelen waar de beerkuilen zijn gevonden en de muur tussen de kuilen stond in de basisrapportage van Archeologie Deventer van het project.¹⁷

Met deze behaalde informatie kon er een basis context voor de kuilen worden onderzocht. Achtergrond informatie over de locatie, Deventer en de kuilen kon alvast inzicht geven op wat er verwacht kon worden. De limieten van deze methode waren dat de geschiedenis nooit helemaal bekend is. Er waren onzekerheden over wat echt is gebeurd en wat niet.

2. Wat zijn de complexdateringen van de keramiek uit de kuilen 43 en 54?

Het onderzoek naar de datering van de artefacten omvatte het gebruik van een draaitabel in Excel. In deze draaitabel werden de begin- en einddateringen van de artefacten opgenomen, samen met het aantal artefacten dat binnen elke dateringsperiode viel. Vervolgens werd gekeken naar de clustering van de artefacten in de draaitabel. Het doel van deze analyse was het vaststellen van complexdateringen, waarbij artefacten binnen een bepaalde periode werden gegroepeerd. Hierbij werd gestreefd naar zo kort mogelijke complexdateringen om de datering zo nauwkeurig mogelijk te maken. Door deze clustering te analyseren, kon een beter begrip worden verkregen van de chronologische context van de artefacten en de beerkuilen als geheel.

Een complexdatering kon helpen met vergelijkbare contexten vinden en kon verwachtingen van de gebruikers scherper stellen. Zo is het leven in de Vroege Middeleeuwen anders dan het leven in de Late Middeleeuwen. Een complexdatering heeft alleen wel beperkingen. Een datering kan nooit helemaal zeker worden vastgesteld, en is slechts een benadering.

3. Welke soorten keramieken gebruiksvoorwerpen zijn er aangetroffen in de kuilen?

Voor het beantwoorden van de deelvraag over de aard van de artefacten en hun mogelijke functie werden grafieken gebruikt om de resultaten visueel weer te geven. Dit maakte het gemakkelijker om inzicht te krijgen in de relatie tussen de baksels, gebruiksvoorwerpen en de bijbehorende aantallen.

Om deze grafieken te creëren, werden in eerste instantie meerdere draaitabellen gemaakt met de benodigde informatie. Vervolgens werd een staafigrafiek gebruikt om de gebruiksvoorwerpen en hun aantallen te tonen, met vermelding van de baksels waartoe ze behoorden. Daarnaast werd een

¹⁶ Bartels/ Slechte 2007.

¹⁷ Mittendorff 2018.

draaitabel gemaakt die de verschillende types van de voorwerpen weergaf, waarbij informatie werd verstrekt over het baksel, het gebruiksvoorwerp en het type. Deze grafische weergaven helpen bij het presenteren en begrijpen van de aard en functie van de artefacten, wat essentieel is voor het beantwoorden van de deelvraag.

Deze methode en deelvraag konden aantonen wat voor voorwerpen er voornamelijk voorkwamen in de beerkuilen. Dit kon een idee geven voor bijvoorbeeld een ambacht, of welstand van de gebruikers. Om een gebruiksvoorwerp vast te kunnen stellen moet het object redelijk compleet zijn. Bij kleine scherven kon het soort gebruiksvoorwerp niet gedetermineerd worden.

4. Wat is de productielocatie van de aangetroffen keramiek in de kuilen 43 en 54?

De deelvraag over de herkomst van de baksels werd voornamelijk beantwoord tijdens het materiaalonderzoek met behulp van literatuur. Veel baksels waren al voorzien van de naam van de meest voorkomende productielocatie. Om de bevindingen duidelijk in de tekst weer te geven, was een tabel gemaakt die de herkomst van de verschillende baksels weergeeft.

De productielocatie van baksels zijn vaak wel bekend met behulp van beschikbare bronnen. In sommige gevallen, zoals bij grijs- of roodbakkend aardewerk dat voornamelijk lokaal werd geproduceerd, kon worden aangenomen dat de herkomst lokaal was. Voor baksels die op meerdere locaties werden geproduceerd en waarvan de herkomst niet duidelijk was, werd de herkomst als onzeker vermeld. Verder zijn er ook nog baksels die vrijwel alleen op één plek werden gemaakt, zoals in Siegburg. Hier werd de locatie van opgeschreven. Hierdoor kon een inzicht worden verkregen in waar de verschillende baksels mogelijk werden vervaardigd, wat belangrijk is om de herkomst van de artefacten te begrijpen.

De herkomst van keramiek kan soms een aanwijzing geven voor welvaart van de gebruikers van de kuilen. Om de herkomst te kunnen bepalen moet in elk geval het baksel bekend zijn. Daarbij werd een baksel ook op meerdere plekken vervaardigd, maar konden de vormen of kleuren verschillen. Deze verschillen moeten wel zichtbaar zijn, anders kan de productielocatie niet bepaald worden.

5. Wat was de sociaaleconomische waarde van de keramiek uit de kuilen in de gebruiksperiode?

De deelvraag over de sociaaleconomische waarde van de keramiek is een uitdagende kwestie en werd voornamelijk beantwoord met behulp van het artikel van Piet Kleij in de erebundel van Hemmy Clevis. Dit artikel bood inzicht in de sociaaleconomische aspecten van keramiek, wat van cruciaal belang was voor het begrijpen van de waarde ervan.¹⁸ Daarnaast werd gekeken naar verschillende factoren om de sociaaleconomische waarde van de keramiek te beoordelen. Hierbij werd gekeken naar de herkomst van de artefacten, of ze werden geïmporteerd, of ze binnen de complexdatering pasten en of het keramiek als gebruikelijk of eerder zeldzaam kon worden beschouwd. De verzamelde informatie van de punten hiervoor werd gebruikt om inzicht te krijgen in de sociaaleconomische betekenis van de keramiek in de context van de beerkuilen.

De sociaaleconomische waarde van keramiek kan van belang zijn om de welvaart van de gebruikers van de kuilen te determineren. Zoals eerder benoemd is dit wel een uitdagende kwestie. Dit onderwerp is nog weinig onderzocht en kan dus alleen gespeculeerd worden.

¹⁸ Kleij 2021, 201-205.

6. Hoe verandert de interpretatie van het gevonden metaal en glas de conclusies die over de keramiek getrokken zijn van deze kuilen (waarde, datering en herkomst)?

Voor het beantwoorden van deze deelvraag werden de resultaten van het materiaalonderzoek van metaal en glas ingezet. Eerst werden hoofdstukken geschreven over deze twee materiaalcategorieën, vergelijkbaar met de aanpak bij de keramiek. In deze hoofdstukken werd ingegaan op het type metaal en glas, en vervolgens werden de objecten besproken, inclusief details zoals de datering.

Deze deelvraag beoogt de verschillen en overeenkomsten te vergelijken tussen keramiek enerzijds, en glas en metaal anderzijds. Er werd gekeken naar factoren zoals dateringen, waarde, gebruiksfuncties en of een van de materiaalsoorten meer relevant was voor het onderzoeksthema dan de andere. Deze vergelijking helpt om een begrip te krijgen van de artefacten in de context van de beerkuilen en hun mogelijke bijdrage aan het onderzoek.

Om deze deelvraag goed te beantwoorden moesten er dus genoeg glazen en metalen vondsten zijn die ook voldoende gedetermineerd konden worden. De datering van metalen vondsten is vaak bijna onmogelijk. Als er dus niet voldoende bekend was over de glazen en metalen vondsten kan deze deelvraag moeilijk beantwoord worden.

7. Welke aanwijzingen zijn er die kunnen aangeven hoeveel huishoudens gebruik maakte van de kuilen?

Dit is een complexe vraag om te beantwoorden. Er is nog niet veel over geschreven en onderzocht, dus het zou nooit met zekerheid gezegd kunnen worden. Voor het beantwoorden van deze deelvraag werd gekeken naar opvallende kenmerken en patronen in de vondsten. Bijvoorbeeld, als er grote verschillen werden opgemerkt in de sociaaleconomische waarde van de artefacten binnen de kuilen, kan dit duiden op meerdere sociaaleconomische groepen die de locatie gebruikten. Ook het identificeren van meerdere gebruiksfases kan wijzen op veranderingen in de functie of betekenis van de beerkuilen.

Hoewel deze observaties aanwijzingen kunnen bieden, is het belangrijk te benadrukken dat definitieve conclusies over de hoeveelheid huishoudens die gebruik maken van een beerkuil moeilijk kunnen worden getrokken zonder uitgebreid archeologisch en historisch onderzoek. Deze deelvraag benadrukt dus eerder mogelijke trends en hypothesen dan definitieve uitspraken.

8. Wat kan op basis van de vondsten worden afgeleid over de identiteit(en) van de gebruiker(s) van de kuilen?

Het doel van deze deelvraag is om inzicht te krijgen in de identiteit van de gebruikers van de beerkuilen. Dit betekent niet dat de exacte namen van individuen worden achterhaald, maar eerder dat er wordt onderzocht wat voor activiteiten of rollen deze mensen mogelijk vervulden. Concreet zal deze deelvraag zich richten op het onderzoeken van sociaaleconomische status, religieuze aspecten, de aanwezigheid van ambachten en andere relevante aspecten om te begrijpen wie de gebruikers waren.

Voor het beantwoorden van deze deelvraag werd voornamelijk gekeken naar individuele vondsten die samen een breder beeld vormen van de identiteit van de gebruikers. Dit omvatte het analyseren van verschillende kenmerken van de artefacten, zoals hun sociaaleconomische waarde, religieuze symbolen, ambachtelijke elementen en andere indicatoren die kunnen helpen bij het identificeren van de activiteiten en rollen van de gebruikers. Het doel is dus om een holistisch begrip te verkrijgen

van wie deze mensen waren op basis van hun materiële cultuur. Hier moeten alleen wel erg duidelijke aanwijzingen voor zijn.

9. In hoeverre komt de informatie uit de beschikbare historische bronnen overeen met de uitkomsten van het materiaalonderzoek van de kuilen?

Het antwoorden van deze deelvraag kan uitdagend zijn. Hiervoor moet doormiddel van een archiefonderzoek informatie gevonden worden over deze locatie, de mensen die er leefden en wat er gebeurde. Als hier niks over wordt gevonden is het vrijwel onmogelijk om te beantwoorden. Voor dit specifieke onderzoek werd het archiefonderzoek uitgevoerd door vrijwilligers bij Archeologie Deventer. Deze vrijwilligers gingen naar de archieven van Deventer, voerden online zoekopdrachten uit en doorzochten wellicht ook historische bronnen die beschikbaar waren bij Archeologie Deventer. De verzamelde informatie werd vervolgens geanalyseerd en gedocumenteerd in verschillende documenten, die werden aangeleverd voor dit onderzoek.

Het archiefonderzoek had betrekking op het gehele onderzoeksgebied, maar de taak voor dit specifieke project was om de relevante informatie te selecteren en te analyseren die mogelijk een connectie had met de beerkuilen in het project. Hierdoor kon de historische context van de locatie en de mogelijke bewoners worden begrepen en vergeleken met de bevindingen van het archeologisch onderzoek. Wel moest er hele specifieke informatie in het archiefonderzoek staan om van waarde te zijn voor de beerkuilen.

3. Resultaten van het onderzoek

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten/resultaten besproken die zijn voortgekomen uit het onderzoek. Allereerst wordt de context van de beerkuilen beschreven. Dit tekstonderdeel bestaat uit een korte geschiedenis van Deventer en de lagen en locatie van de beerkuilen zelf. Daarna wordt de keramiek behandeld. Hier wordt verteld over de baksels, voorwerpen, herkomst, dateringen en economische waarde. Als volgt wordt de metaal behandeld met de metaalsoorten en de verschillende vondsten. Hierna is het glas aan de beurt met dezelfde onderwerpen als het metaal. Als laatste wordt er nog geschreven over het archiefonderzoek. Dit bevat wat historische bronnen kunnen zeggen over de kuilen, locatie en de gebruikers daarvan.

3.1 Context

Het onderzoek ging van start met een verkenning van de context. De primaire focus van dit hoofdstuk is de geschiedenis van Deventer en hoe het middeleeuwse leven er hier uitzag. Daarna werden de beerkuilen zelf ook onderzocht. Zo werd er gekeken naar de percelen waar ze zijn gevonden en hoe de kuilen er uit zagen. Deze informatie legde een fundering voor de rest van het onderzoek.

3.1.1 Korte geschiedenis van middeleeuws Deventer

Deze paragraaf is een beknopte samenvatting van de historische evolutie van Deventer, waarin wordt beschreven hoe de stad is ontstaan en zich heeft ontwikkeld.

Deventer begon oorspronkelijk niet als een stad. Rond 770 na Christus wilde Gregorius, de Utrechtse abt, een missiepost stichten. Hij stuurde de Angelsaksische monniken Liefwin en Marchelm of Lebuinus en Marcellinus naar het oosten van het Frankische Rijk om van daaruit het geloof onder de Saksen te gaan prediken. Op de plek waar later Deventer zou ontstaan werden door hun een kleine kerk gebouwd. De specifieke plaats waar deze kerk werd gebouwd is onzeker.¹⁹

De locatie van de missiepost was erg strategisch gekozen. Deze plek bevond zich aan de IJssel, een natuurlijke geografische grens tussen het gebied van de Saksen en het Frankische Rijk. Vanaf die positie konden de monniken terugvallen op de bescherming van Frankische soldaten. Echter vochten de Saksen wel terug en staken het kerkje dat gebouwd was in brand. Desalniettemin bouwde Lebuinus de kerk weer op. Volgens de overleveringen gaat het verhaal dat hij na zijn dood is begraven in de kerk in 774. Dit was alleen nog niet het einde, aangezien de Saksen weer de kerk hebben verwoest. De opvolger van Lebuinus, Liudger, heeft rond 776 de kerk herbouwd boven het graf van Lebuinus.

Vanaf het jaar 834 begonnen de Vikingen Dorestad aan te vallen en plunderden daar veel. Dit was niet een ideale situatie voor kooplieden en dus trokken die naar andere locaties, waaronder Deventer. Utrecht werd in 857 ook geraakt door Vikingen. Vanuit deze plek vertrokken de geestelijken naar de abdij van St Pieter in St Odiliënberg dat zuidelijk van Roermond ligt. Hiermee begon de ballingschap van bisschoppen die minimaal een halve eeuw heeft geduurd, waarvan er 30 jaar van deze halve eeuw in Deventer heeft plaatsgevonden. In 882 kwamen de Vikingen ook naar Deventer. Ze verwoestten de hele stad. Dit was waarschijnlijk ook de aanleiding van de bouw van de omwalling rond Deventer.²⁰

Vanaf 850 is er een sterke toename in bewoning te zien. Dit zorgde ook voor meer bebouwing in Deventer. De locatie van het Bourseplein, naast de Lebuïnes kerk, werd het centrum van Deventer.

¹⁹ Mittendorff 2007, 22-25.

²⁰ Bartels/ Slechte 2007, 39.

Het is dus ook te verwachten dat de elite en het stadsbestuur van Deventer zich hier bevond. Dit is vooral vanaf de 11e eeuw te zien.²¹ In de 12e eeuw kreeg Deventer zijn stadsrechten en uiteindelijk is de stad in de 14e eeuw verder gebloeid als een Hanzestad. De Hanze was een politieke macht bestaande uit een gemeenschap van steden. Het was voornamelijk opgericht zodat de steden elkaar economisch steunden.²² Zij beschermde op deze manier hun belangen.

3.1.2 De kuilen

Voordat de moderne prullenbak en toilet bestond, moest men andere manieren vinden om van hun afval en uitwerpselen af te komen. Het was ook niet erg hygiënisch om je afval te laten rondslingeren. Dit kon voor muizen of ratten, stank en allerlei ziektes zorgen. Op het platteland had men meer ruimte om van hun afval af te komen. In de stad daarentegen was dat het wel door de dichte bevolking en de frequentie waarin het gebeurde. Hierom werden dus vaak kuilen gegraven waarin het afval werd gegooid. Zodra de kuilen vol zaten werden ze weer dichtgegooid, waardoor het afval uit het zicht verdween. Honderden jaren later wordt dit afval weer opgegraven. Nu is het geen afval meer, maar een schat voor archeologen. Afvalkuilen geven archeologen een grote hoeveelheid aan informatie over de leefwijze van mensen op die locatie.

Afbeelding 2. De locatie van de kuilen. Zie bijlage 1 voor de volledige kaart.

Zoals in de inleiding is genoemd, heeft het onderzoek van het Stadhuiskwartier veel structuren opgeleverd. De structuurnummers 43 en 54 worden in dit project onderzocht. Dit zijn beide beerkuilen. De beerkuilen staan ook bekend als beerkuil 43 (K18, dit is de structuurcode uit de rapportage, een K voor kuil, met een volgnummer. 43 is het structuurnummer uit de database.) en beerkuil 54 (K26). Er werd tijdens de basis uitwerking vanuit gegaan dat beide deze kuilen uit de Late-Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd dateren. De kuilen zijn gevonden in put 4, 5 en 10.

Tussen de beerkuilen stond een muurtje. Daardoor bevonden de kuilen zich ook op verschillende percelen. Beerkuil 43 (K18) bevond zich op perceel C en beerkuil 54 (K26) op perceel A/B. Ze liggen ongeveer in het midden van het onderzoeksgebied. De beerkuilen bevonden zich beide op het achtererf. Deze percelen zijn voor het project zo ingedeeld op basis van een plattegrond uit 1832 met perceelnummers en een archeologische interpretatie. De percelen hadden op de kaart van 1832 ook kadastrale nummers. Hier lag de kuil 43 op een uitbreiding van perceel 1374 en kuil 54 op perceel 1376 (zie bijlage 1).

Op perceel C heeft gedurende een aanzienlijke periode een actieve bouwactiviteit plaatsgevonden. Dit betekent dat er veel gebouwd, uitgebreid en afgebroken werd. Deze bouwactiviteiten werden echter onderbroken in 1876, toen er een schoolgebouw werd opgericht op dit perceel.²³ Perceel A/B

²¹ Mittendorff 2012, 1.

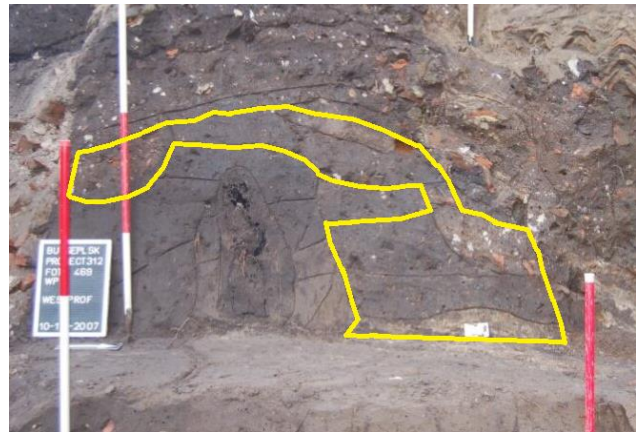
²² Brand/ Brand/ Knol 2009, 27-29.

²³ Mittendorff 2018, 271-278.

kende een samengestelde geschiedenis. In eerste instantie bestond perceel A uit een achtererf en een deel dat grensde aan een straat. Later werd dit perceel A uitgebreid met nog een achtererf en vervolgens samengevoegd met een ander deel, wat resulteerde in de vorming van perceel A/B.²⁴

De muur tussen de percelen markeerde waarschijnlijk de eigendomsposities tussen de percelen vanaf de 16e eeuw. Deze liep erg ver door en markeerde ook de achter grens van het perceel J. Vanaf die tijd vormde deze muur dus een duidelijke scheiding tussen het oostelijke en westelijke deel van het onderzoeksgebied.²⁵ In afbeelding 2 is de muur gemarkeerd in geel tussen de twee kuilen. Hoewel het wellicht wat zoeken is, zijn ook de percelen met hun groene omlijnningen op bijlage 1 te vinden.

In de afbeeldingen hiernaast worden de profielen van de beerkuilen getoond. De beerkuilen zijn voor de duidelijkheid omlijnd in het geel. Zoals te zien is in afbeelding 3 heeft beerkuil 43 een weinig voorkomende vorm. Hier loopt een ander spoor doorheen.

Afbeelding 3. Het profiel van beerkuil 43.

In afbeelding 4 hiernaast is beerkuil 54 te zien. Helaas is de beerkuil niet compleet op de foto gezet waardoor het de onderste laag mist. Dit is een rechthoekige beerkuil. Het bevat een aantal puinlagen en ophogingslagen, maar ook een duidelijke beerlaag. Deze bevindt zich net boven het lichte zand in de beerkuil te zien is. In afbeelding 4 is deze laag in het oranje omlijnd.

Afbeelding 4. Het profiel van beerkuil 54.

De stratigrafie van beide kuilen wordt in hoofdstuk 3.2 verder behandeld.

²⁴ Mittendorff 2018, 251-266.

²⁵ *Ibidem*, 266-270.

3.2 Keramiek

Als eerste van de materiaalcategorieën wordt de keramiek behandeld. Aan bod komen de baksels, materiële cultuur, herkomst, complexdatering en economische waarde. Kuil 43 bevat 93 keramiek artefacten, die bestaan uit 290 scherven. Kuil 54 bevat 351 keramiek artefacten met 1130 scherven. De baksels zijn op meerdere manieren geteld, maar voor de analyse wordt gebruik gemaakt van MAE. In de discussie in hoofdstuk 6 wordt hier verder op in gegaan.

3.2.1 Baksels

Beerkuil 43

Beerkuil 43 bevat een mengsel van 12 verschillende baksels. Het merendeel van de baksels bestaat uit grijsbakkend en roodbakkend aardewerk. Zo is in diagram 1 te zien dat op basis van de MAE 27% van de keramiek grijsbakkend is en 28% roodbakkend. Grijs- en roodbakkend aardewerk ontstonden vanuit kogelpot aardewerk, alleen worden deze baksels op de draaischijf gemaakt in plaats van met de hand.²⁶ Wat kenmerkend is aan grijs- en roodbakkend aardewerk is het feit dat het vaak lokaal werd gemaakt, al wordt er wel gespeculeerd dat de vroege vormen van grijsbakkend aardewerk Vlaamse import waren.²⁷ Doordat het

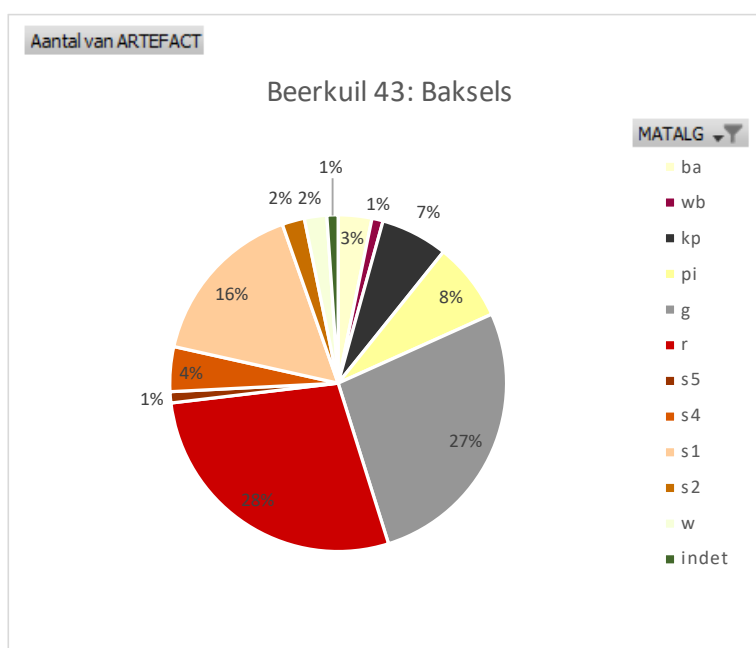

Diagram 1. De baksels uit beerkuil 43. Codering en opmaak conform het Deventer Systeem, op chronologische volgorde, in MAE.

lokaal werd gemaakt hoefde men zich niet druk te maken om hoge transport kosten. Het enige echte verschil tussen de rood- en grijsbakkende baksels is het feit dat grijsbakkend reducerend is gebakken en roodbakkend oxiderend wat effect heeft op het ijzer in de klei. In principe lijken deze baksels dus erg veel op elkaar, met uitzondering van de kleur.²⁸ Uiteindelijk werden er verschillende decoratie en glazuur ontwikkeld waardoor er meer verschillen kwamen tussen het aardewerk. Het rood- en grijsbakkende aardewerk kwamen op de markt rond dezelfde tijd in de 12e eeuw. Echter, het roodbakkende aardewerk had een aanzienlijk langere levensduur in gebruik dan het grijsbakkende aardewerk. Terwijl het grijsbakkende aardewerk in de 16e eeuw al begon te verdwijnen, werd het roodbakkende aardewerk tot de 20e eeuw gebruikt.²⁹ Het roodbakkende aardewerk onderging echter diverse ontwikkelingen in de loop van de tijd. Dit leidde tot verschillende regionale variaties en typen roodbakkend aardewerk, zoals Nederrijns aardewerk, Werra-aardewerk en Weser-aardewerk, die elk hun eigen kenmerken en toepassingen hadden binnen de brede categorie van roodbakkend aardewerk.

²⁶ Bartels/ Kottman 1999, 93.

²⁷ Delporte 2014, 47-48.

²⁸ Bartels/ Kottman 1999, 93.

²⁹ *Ibidem*, 93.

Het roodbakkende aardewerk uit beerkuil 43 bevat 26 exemplaren, waarvan er 23 geglazuurd zijn. 11 hiervan waren van binnen volledig geglazuurd en twee ook aan de buitenkant. De rest was maar spaarzaam geglazuurd. Het glazuur voorkomt schimmel en maakt de oppervlakte minder poreus. Glazuur was alleen wel duur toen roodbakkend aardewerk op de markt kwam, waardoor het roodbakkend aardewerk vanaf de 13^e eeuw voornamelijk maar spaarzaam geglazuurd werd. De focus lag toen op de binnenkant en de schouder van de objecten aangezien die het snelste vies werden.³⁰ Daarvoor werden de roodbakkende objecten helemaal niet geglazuurd. Vanaf de 14^e eeuw werden sommige objecten aan de binnenkant volledig geglazuurd en vanaf de 15^e eeuw ook aan de buitenkant. Pas aan het einde van de Middeleeuwen werden objecten volledig geglazuurd om de objecten ook waterdicht te maken.³¹ Uiteindelijk werden vanaf de 14^e en 15^e eeuw de roodbakkende objecten niet alleen voorzien van glazuur of ingekraste decoratie, maar ook van slibversiering.

Grijsbakkend aardewerk vertoont doorgaans minder decoratie en glazuur in vergelijking met roodbakkend aardewerk. Af en toe kan grijsbakkend aardewerk echter wel enkele ingekraste decoratieve elementen bevatten, zoals te zien is bij twee van de kommen die in de beerkuil zijn aangetroffen. Dit type aardewerk werd onder andere gebruikt voor kookdoeleinden, en daarom is het niet ongewoon om roetsporen aan te treffen op exemplaren, zoals bij vier van de exemplaren die in de beerkuil zijn gevonden. Het roet duidt op het gebruik van deze potten en schalen boven open vuur of op andere hittebronnen voor het bereiden van voedsel.

In beerkuil 43 is ook een aanzienlijke hoeveelheid onbehandeld steengoed (s1) aangetroffen (16% van alle baksels). Steengoed is erg heet gebakken, waardoor het waterdicht wordt. Dit is erg geschikt voor kannen en bekertjes die vloeistoffen bevatten. Onbehandeld steengoed is het eerste “echte” steengoed. Hiervoor werd het al wel ontwikkeld en begon het vanaf de 13^e eeuw met Proto-steengoed (s5) en Bijna-steengoed (s4). Hiervan is ook een klein aantal gevonden in de beerkuil, wat te zien is in diagram 1. Proto-steengoed wordt niet beschouwd als “echt” steengoed aangezien het nog niet geheel is gesinterd. Bijna-steengoed komt al wel in de buurt en is al grotendeels waterdicht, maar er is nog wel duidelijk magering te zien.³² Vanaf de 14^e eeuw kwam onbehandeld steengoed op de markt. Onbehandeld steengoed kan ook bloot en asglazuur hebben. Bloot ontstaat door hout te gebruiken als brandstof. De as hiervan bevat stoffen die het glazuur maakt. Als er tocht in de oven kwam vloog de as de bakruimte in. Dit belandde dan op de objecten. Als dit er lang genoeg op zit tijdens het bakken laat dit bloot achter.³³ Als er veel as op een plek zat, bracht dit een laag asglazuur aan. Van de 15 s1 artefacten heeft de helft bloot en asglazuur.

In de kuil komen een aantal vermoedelijk veel oudere Pingsdorf (8%) en kogelpot (7%) vondsten voor. Zoals eerder genoemd is kogelpot aardewerk de voorganger van rood- en grijsbakkend aardewerk. Het is handgevormd en voornamelijk lokaal geproduceerd, maar in principe werd het overal gemaakt.³⁴ Als het niet lokaal was gemaakt krijgt het bij het determineren niet de naam kogelpot. Potten die in de stad Pingsdorf werden gemaakt worden nu dus ook Pingsdorf potten genoemd. Kogelpotten waren vaak eenvoudige, onversierde vormen. Pingsdorf aardewerk wordt getypeerd door de geschilderde engobedecors en het dunne baksel.

³⁰ Bartels/ Kottman 1999, 106-107.

³¹ *Ibidem*, 106-107.

³² Corbeek/ van Nistelrooy/ Verhagen 2019, 26.

³³ Bartels/ Kottman 1999, 54.

³⁴ Verhoeven 1992, 76-83.

Beerkuil 54

De vulling van beerkuil 54 bestaat uit 23 verschillende baksels. In diagram 2 worden deze afgebeeld. Deze beerkuil bevat voornamelijk vijf baksels. Grijsbakkend aardewerk (22%), Pingsdorf (12%), roodbakkend aardewerk (14%), onbehandeld steengoed (19%) en behandeld steengoed (10%).

Zeker een kwart (24%) van de artefacten komen uit de Vroege-Middeleeuwen. Het grootste deel hiervan is dus Pingsdorf (29%), maar het heeft ook 4% aan kogelpot aardewerk en 3%

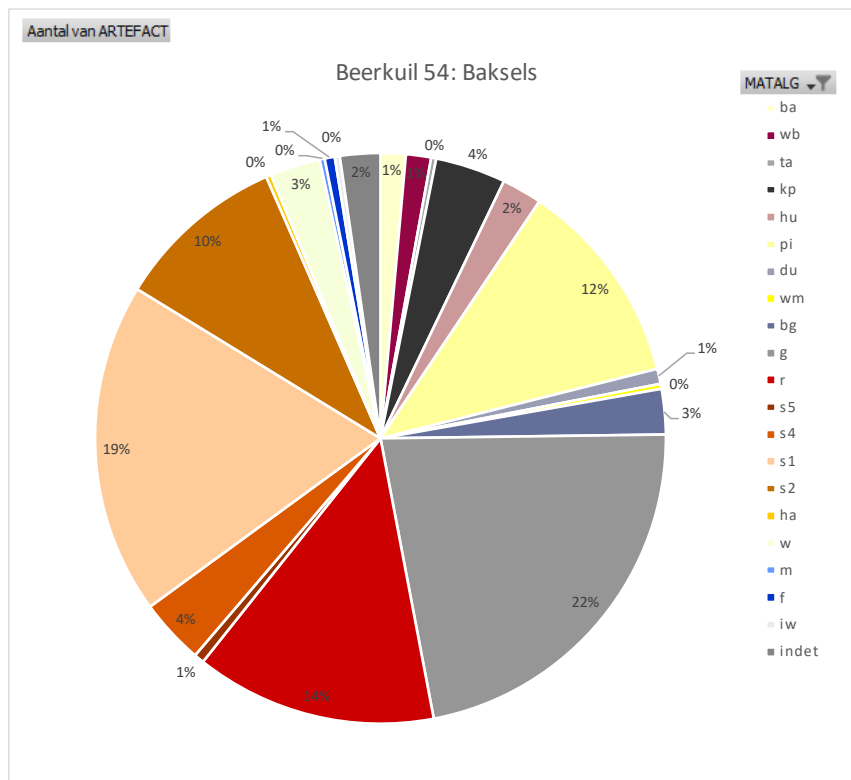

Diagram 2. De baksels van beerkuil 54 in MAE.

Duisburg aardewerk. Een bijzonder artefact is een Tating scherf uit de Karolingische periode (725 tot 900). Ook dit baksel is vernoemd naar zijn eerste vindplaats. De oppervlakte van de scherf is gepolijst en is donker. De binnenkant heeft een lichtgrijze kleur. Dit soort aardewerk wordt niet vaak gevonden rond Deventer en is dus bijzonder.³⁵

Van de 48 objecten aan roodbakkend aardewerk is 29% spaarzaam geglaazuurd. 17% was van binnen volledig geglaazuurd. Eén object was alleen van buiten geglaazuurd en binnen helemaal niet.

Verder is er een groot aantal aan onbehandeld en behandeld steengoed (s2) gevonden. In de naam is het verschil tussen behandeld steengoed en onbehandeld steengoed uitgelegd. Behandeld steengoed heeft een oppervlak dat is geglaazuurd of vlak dekkend van engobe is voorzien. Dit betekent dat er bewust een vorm van engobe of glazuur is aangebracht door de pottenbakkers. Onbehandeld steengoed kan dus bloot en asglazuur hebben, maar dit kon niet met opzet door de pottenbakkers op specifieke plekken aangebracht worden.³⁶ Van het onbehandeld steengoed heeft 41% asglazuur en bloot en 4 exemplaren hebben alleen asglazuur.

³⁵ Melding van Emile Mittendorff.

³⁶ Bartels/ Kottman 1999, 43.

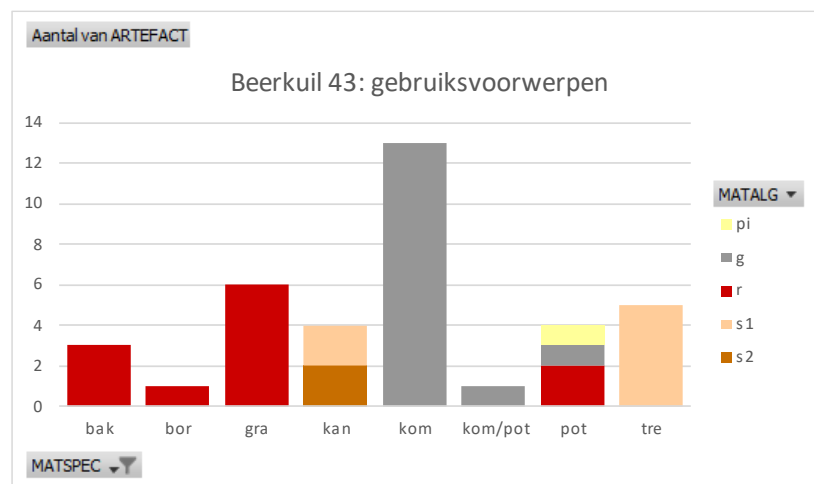
3.2.2 Materiële cultuur

Het is belangrijk om te weten waarvoor keramiek is gebruikt. Hiermee kan meer geleerd worden over de gebruikers en datering. Helaas bestonden beide beerkuilen uit scherven waar niet veel van af te leiden was. Toch was er een aanzienlijk aantal objecten waar het soort gebruiksvoorwerp, en uiteindelijk ook een functie, voor bepaald kon worden. Ook konden een aantal typen bepaald worden.

Beerkuil 43

Bij beerkuil 43 is bij 40% van de objecten een gebruiksfunctie herleidbaar. Zoals te zien is bestaan de vondsten voornamelijk uit (grijsbakkende) kommen (zie grafiek 1). Verder zijn er een groot aantal grapes van roodbakkend aardewerk gevonden. Daarna volgen de steengoed kannen, waarvan twee van onbehandeld steengoed zijn en twee van behandeld steengoed. De aantallen potten bestaan uit voornamelijk rood- en grijsbakkend aardewerk en er is één exemplaar van Pingsdorf (vermoedelijk opspit). De trechterbekers zijn van onbehandeld steengoed en de bakpannen en het bord zijn van roodbakkend aardewerk.

De objecten zijn verdeeld in keukenwaar, tafelwaar en opslag. Zo werden de grapes en bakpannen, gezien de gebruikssporen als roet, vermoedelijk primair gebruikt om te koken³⁷, de potten voor opslag, de kommen voor voedselbereiding³⁸, de kannen voor schenken, de trechters voor drinken en het bord voor eten. Er is duidelijk meer keukenwaar dan tafelwaar.

Grafiek 1. De gebruiksvoorwerpen uit beerkuil 43 met de bijbehorende baksels in MAE.

Bij 48% van de artefacten waarbij een functie is gedetermineerd was een type gevonden. Veel van de artefacten waren ver van compleet waardoor het moeilijk is om er een specifiek type bij te vinden. Een type koppelen aan een object is wel erg handig, aangezien daarmee de datering kan worden scherp gesteld. De types zijn op basis van het Deventer Systeem bepaald. In tabel 1 zijn de types per baksel afgebeeld.

Grijsbakkende voorwerpen

De grijsbakkende kommen bestaan uit een paar vormen (g-kom-1, -3 en -5). De meest voorkomende kommen zijn wat hoger met een standing en een rand die iets is ingesnoerd en naar buiten gebogen is (type 5, afbeelding 6). Drie van deze exemplaren zijn archeologisch compleet. Een andere kom is wat meer afgerond (type 1, afbeelding 7), maar verder verschilt het niet veel met de voorgaande kom. Eén van deze kommen heeft ook ingekraste decoratie rond de standing. Dit is een patroon van twee parallelle lijnen van een paar centimeter lang die schuin rechts

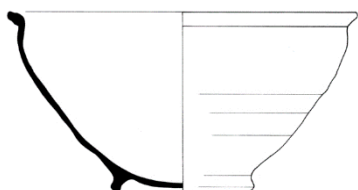

Afbeelding 5. Bodem van een grijsbakkende kom met ingekraste decoratie.

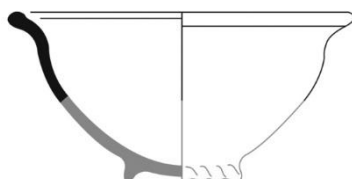
³⁷ Bartels/ Kottman 1999, 108.

³⁸ *Ibidem*, 101.

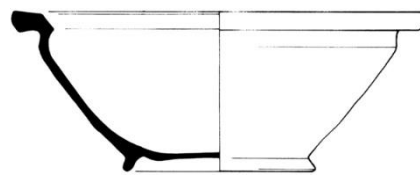
naar boven worden getrokken. Vlak voordat de lijnen ophouden beginnen er onder nieuwe lijnen en zo gaat het de standring rond. In afbeelding 5 is deze decoratie te zien. De laatste soort kom (type 3, afbeelding 8) is vrij breed, met een rand die is afgeplat, verdikt en naar buiten knikt.

Afbeelding 6. g-kom-5 (Thijssen 1991.)

Afbeelding 7. g-kom-1 (Ostkamp/ Dijkstra 2008.)

Afbeelding 8. g-kom-3 (Thijssen 1991.)

Roodbakkende voorwerpen

Er zijn twee exemplaren van roodbakkende bakpannen (r-bak-18, afbeelding 9). Deze hebben een hoge en dunne zijwand en één van de exemplaren heeft een steel. Daarnaast hebben ze beide een bodem van driepoten.

Afbeelding 9. Een roodbakkende bakpan met steel.

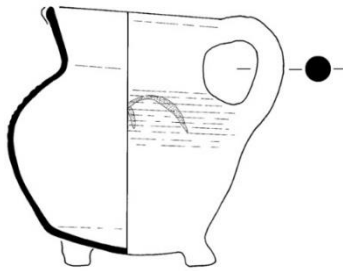
Bij de roodbakkende grapes was het moeilijk om types van het Deventer Systeem toe te bedelen. Er was vaak maar weinig over van de grape. Meestal alleen de bodem. De types die wel zijn gevonden zijn een bolle grape met cilindrische hals en afgeronde rand (r-gra-2, afbeelding 11), een bolle grape met uitstaande hals en verdikte lip (r-gra-3, zie afbeelding 12) waar één exemplaar gebruikt is als pispot wat te zien is aan de inwendige kalkaanslag³⁹ (zie afbeelding 10), en een grape met een afgeronde buikknik en uitstaande rand (r-gra-6, zie afbeelding 13).

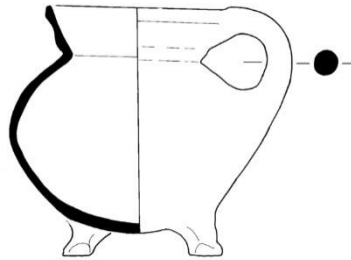
Afbeelding 10. Een r-gra-3 die waarschijnlijk is gebruikt als pispot.

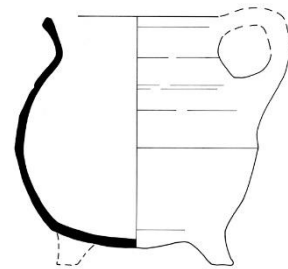
³⁹ Clevis/ Kottman 1989, 55.

Afbeelding 11. r-gra-2
(Ostkamp/ Roedema/ van
Wilgen 2001.)

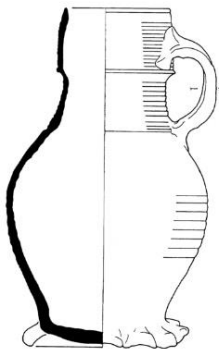
Afbeelding 12. r-gra-3 (Ostkamp/
Roedema/ van Wilgen 2001.)

Afbeelding 13. r-gra-6
(Jacobs 1995.)

Steengoed voorwerpen

Bij het onbehandelde steengoed zijn er 2 kannen met een type. De eerste is een bolle drinkkan met ribbels waar het oor is aangezet en op de hals en heeft een standring (s1-kan-11, afbeelding 14). De andere is een kan die peervormig is met een schouder die overgaat in de hals die een rechte rand heeft en een standring (s1-kan-5, afbeelding 15). Van de ene kan is alleen de rand en wat wand scherven aanwezig samen met een oor, maar de andere kan (type 5) is vrijwel compleet maar mist wel de bovenkant van de rand.

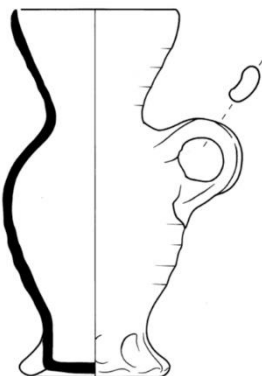

Afbeelding 14. s1-kan-11
(Van de Venne 1994.).

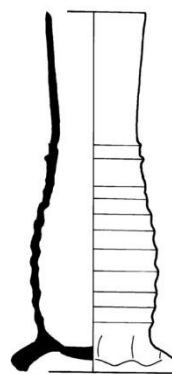

Afbeelding 15. Een bijna complete
s1-kan-5.

Verder zijn er twee types trechterbekers gevonden. De eerste trechterbeker (s1-tre-5, zie afbeelding 16) heeft een groot lichaam en een bolle trechter op een standring. De andere (s1-tre-9, zie afbeelding 17) is een slanke trechterbeker met een kraag op aanzet van een licht conische trechter met een standring.

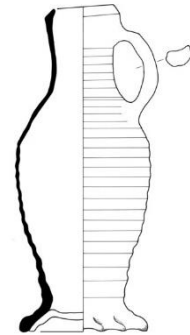

Afbeelding 16. s1-tre-5
(Clevis 2001.)

Afbeelding 17. s1-tre-9
(Bartels/ Kottman 1999.)

Het behandelde steengoed heeft maar één object waar een type bij gevonden is. Dit is een kan met een bolle buik een hals die hoog en lichtelijk uitgelopen is met een kraagrandje en een standring (s2-kan-1, afbeelding 18).

Afbeelding 18. s2-kan-1
(Van der Velde 2009.)

Tabel 1. De types van beerkuil 43.

Aantal van ARTEFACT		TYPENR								Eindtotaal
MATALG	MATSPEC	1	2	3	5	6	9	11	18	
pi		1								1
	pot	1								1
g		1		1	5					7
	kom	1		1	5					7
r			1	1		1			2	5
	bak								2	2
	gra			1	1		1			3
s1						2		1	1	4
	kan					1			1	2
	tre					1		1		2
s2		1								1
	kan	1								1
Eindtotaal		3	1	2	7	1	1	1	2	18

Overige objecten

Als laatst zijn er nog een paar opvallende artefacten zonder type nummers die benoemd moeten worden voor informatie over de materiële cultuur van de gebruikers van deze beerkuil. Er is een s1 trechterbeker met een applique van Maria met kind gevonden (zie afbeelding 19). In de Late Middeleeuwen was het traditie om de verhalen van Christus af te beelden op dagelijkse gebruiksvoorwerpen.⁴⁰

Afbeelding 19. Applique van Maria met kind.

⁴⁰ Ostkamp 2007, 49

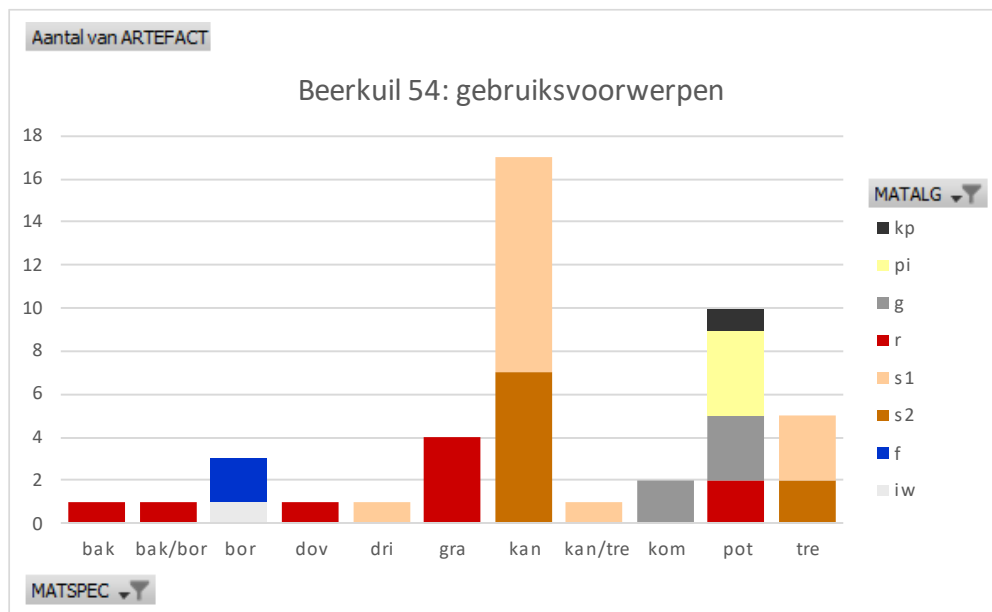
Daarnaast is er een roodbakkende pot die aan de buitenkant en binnenkant veel geglaazuurd is behalve rondom de rand met ingekraste decoratie (zie afbeelding 20). Hier is nog een vergelijkbaar artefact van maar dan met minder glazuur.

Afbeelding 20. Roodbakkende pot met ingekraste decoratie.

Beerkuil 54

In beerkuil 54 zijn van de 351 objecten bij 46 (13%) een functie toegewezen (zie grafiek 2). In deze beerkuil zijn meer objecten van veel verschillende baksels gevonden met vergeleken beerkuil 43. Bij deze, in tegenstelling tot kuil 43, zijn er voornamelijk kannen gevonden van onbehandeld (tien objecten) en behandeld steengoed (zeven objecten). Daarnaast veel potten van Pingsdorf, grijsbakkend aardewerk, kogelpot aardewerk en roodbakkend aardewerk. Op de derde plaats zijn veel trechterbekers en roodbakkende grapes aanwezig. Van de vier grapes die zijn gevonden werden er drie waarschijnlijk gebruikt als pispot. Verder zijn er een aantal borden, kommen, drinkschaaltjes, trechterbekers, en bakpannen gevonden. Als laatste is er één dover gevonden. In deze beerkuil is dus duidelijk meer tafelwaar gevonden dan in de vorige beerkuil, maar ook meer soorten keukenwaar.

Grafiek 2. De gebruiksvoorwerpen uit beerkuil 54 met de bijbehorende baksels.

Net zoals de vorige beerkuil bestond deze beerkuil ook vrijwel alleen uit losse scherven of kleine stukken van objecten. Toch zijn er 15 artefacten waar een type aan gekoppeld kon worden. In tabel 2 zijn deze typen per baksel afgebeeld.

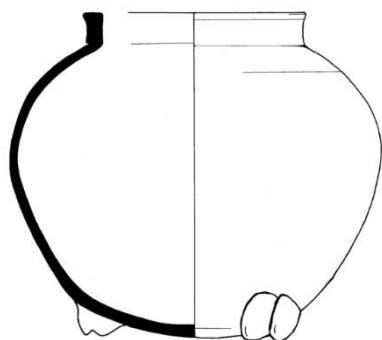
In deze beerkuil is maar één grijsbakkende kom met een typenummer gevonden, namelijk type g-kom-1. Daarnaast is er ook maar één Pingsdorf pot met type pi-pot-4. Het roodbakkende aardewerk is het minst fragmentarisch en het meest diagnostisch.

Roodbakkende voorwerpen

Er is één roodbakkende dover gevonden (r-dov-1, zie afbeelding 21) met ingekraste decoratie aan de bovenkant. Deze decoratie bestaat uit stippen en lijnen. Er is ook een roodbakkende pot (r-pot-21, zie afbeelding 22) aanwezig. Het type hiervan is niet helemaal zeker, maar aangezien vrijwel alleen de rand over is, is dit de optie die er het meest op lijkt. Dit type is een erg bolle pot zonder hals met een opstaande manchetrand en standlobben. Er zijn maar drie roodbakkende grapes die een type hebben. Eén type is al bij beerkuil 43 behandeld (r-gra-2). Het type die nog niet is behandeld bestaat uit een exemplaar die archeologisch compleet is. Deze heeft op de schouder draairingen en is spaarzaam geglaazuurd. Van dit type is nog een exemplaar gevonden, maar die is mogelijk als pispot gebruikt. Dit is een exemplaar waar alleen de rand van over is (r-gra-3, zie afbeelding 23).

Afbeelding 21. De roodbakkende dover met ingekraste decoratie.

Afbeelding 22. Een r-pot-21 (Bartels/Kottman 1999.)

Afbeelding 23. Een r-gra-3.

Onbehandeld steengoed voorwerpen

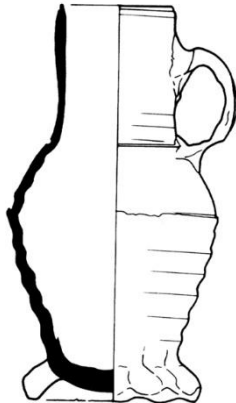
Bij het onbehandeld steengoed is één drinkschaaltje gevonden. Dit is een drinkschaal met een lage gegroefde rand op een standring (s1-dri-2, zie afbeelding 24).

Afbeelding 24. Het s1 drinkschaaltje.

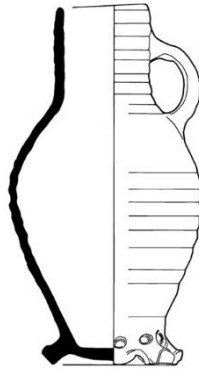

De s1 kannen zijn verdeeld onder meerdere vormen. Als eerst was er een slank en biconische drinkkan met een buikknik met een ribbel en hoge hals met een rechte rand (s1-kan-7, zie afbeelding 25). Als tweede was er een drinkkan met hoge schouder en een hals met een rechte rand (s1-kan-18, zie afbeelding 26). Daarnaast was er een kan met twijfel tussen twee types waarvan de ene optie

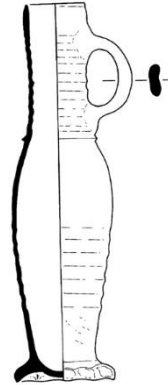
een Jacobakan is, die slank en hoog is met een kraag op de halsaanzet (s1-kan-1, zie afbeelding 27), en de andere een lage en slanke bekervormige kan met een kraag op halsaanzet met een rechte rand op een standring is (s1-kan-15, zie afbeelding 28). Als laatst wordt er nog getwijfeld, namelijk tussen de Jacobakan of een kan die slank en hoog is zonder ribbels en met een spitse lip (s1-kan-3, zie afbeelding 29). Deze kan is archeologisch compleet. De rest van de kannen zijn zwaar gefragmenteerd. Er is één trechterbeker aanwezig. Dit is een trechter met een conische trechter en een klein potlichaam (s1-tre-7, zie afbeelding 30). Deze was zwaar gefragmenteerd behalve de bodem.

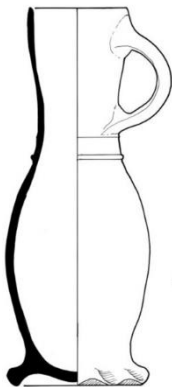
Afbeelding 25. s1-kan-7
(Thijssen 1991.)

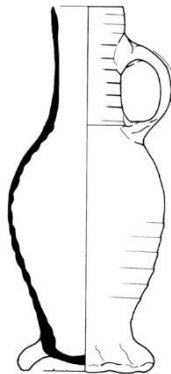
Afbeelding 26. s1-kan-18
(Bartels/ Kottman 1999.)

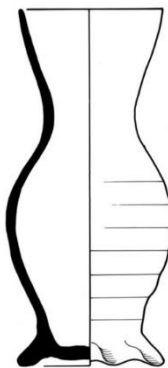
Afbeelding 27. s1-kan-1
(Ostkamp/ Roedema/
van Wilgen 2001.)

Afbeelding 28. s1-kan-15
(Van der Velde 2009.)

Afbeelding 29. s1-kan-3
(Thijssen 1991.)

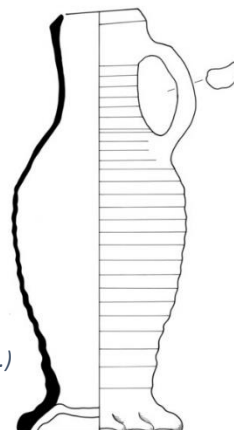
Afbeelding 30. s1-tre-7
(Van der Velde 2009.)

Behandeld steengoed voorwerpen

Van het behandelde steengoed hebben alleen kannen types. Hier zijn er twee van. Er is een bolle voorraad kan met een schouder die overgaat in de hals en een kraagrand heeft (s2-kan-10, zie afbeelding 31). Deze is vrij groot maar hier is helaas alleen de rand en oor van over. Er is één schenkkkan gevonden (s2-kan-1,m zie afbeelding 32).

Afbeelding 31. De bolle s2 voorraad kan.

Afbeelding 32. s2-kan-1 (Van der Velde 2009.)

Tabel 2. De types van beerkuil 54.

Aantal van ARTEFACT		TYPENR										Eindtotaal
MATALG	MAT	1	2	3	4	7	10	18	21	1, 15	1, 3	
pi					1							1
	pot				1							1
g		1										1
	kom	1										1
r		1	1	2					1			5
	dov	1										1
	gra		1	2								3
	pot								1			1
s1		1			2			1		1	1	6
	dri		1									1
	kan					1		1		1	1	4
	tre				1							1
s2		1						1				2
	kan	1						1				2
Eindtotaal		3	2	2	1	2		1	1	1	1	15

Overige voorwerpen

Ook deze beerkuil heeft wat bijzondere objecten waar helaas geen typenummer bij gevonden is of soms zelfs geen object maar die wel het benoemen waard zijn. Zo is er een s1 trechterbeker met een cirkelvormige applique. Deze applique heeft daarbinnen een cirkel aan nopjes, daarbinnen weer een cirkelrand en in het midden één nop (zie afbeelding 33). Verder was er een faience bord met een versiering. Dit object is flink wat nieuwer dan de rest van de vondsten. De versiering die te zien is, bestaat alleen uit de randversiering aangezien dat het enige is wat over is van het bord. Dit bestaat voornamelijk uit parallelle lijnen en kruizen.

Afbeelding 33. De applique met nopjes.

3.2.3 Stratigrafie

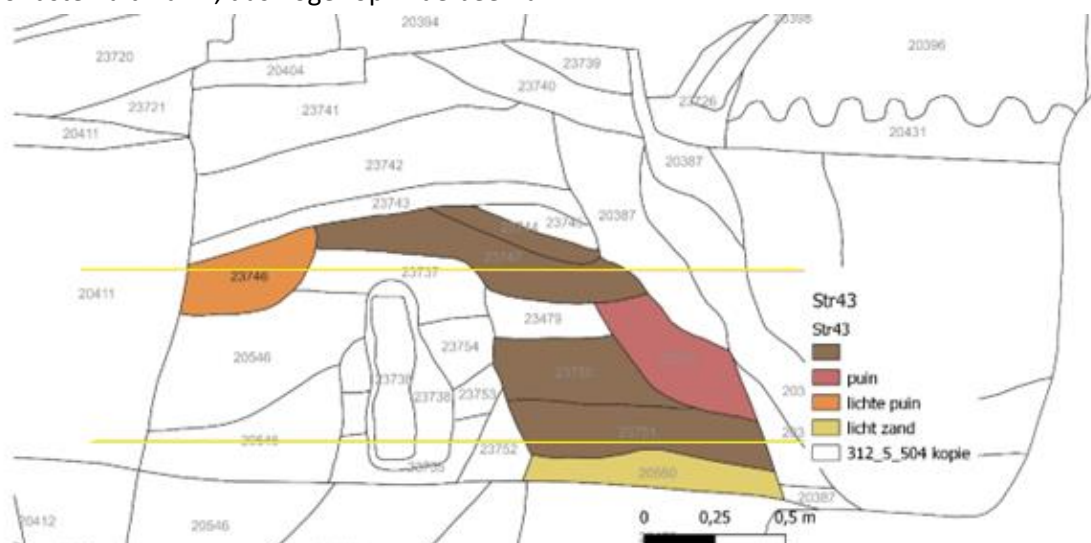
Voordat er een complexdatering gemaakt kon worden, was het belangrijk om eerst de opbouw van de kuilen, ook wel de stratigrafie genoemd, te onderzoeken. Het was van belang om inzicht te krijgen uit welke lagen de keramieken vondsten afkomstig waren en wat de aard van die lagen was. Deze informatie kon verder van invloed zijn op de interpretatie van de vondsten verderop in dit onderzoek.

De stratigrafie van de beerkuilen kon een verklaring geven over de grote hoeveelheid vroegmiddeleeuws aardewerk. Het kon een aparte gebruikperiode zijn geweest, of gewoon opvulling voor de kuil. Als een groot deel van het aardewerk bij elkaar lag, zou het kunnen zijn dat dit een aparte fase was. Als het aardewerk sporadisch was verspreid over de beerkuil is er een grote kans dat het van een andere kuil afkomstig was en werd gebruikt om de beerkuil vers te houden. Als een groot deel helemaal bovenaan de kuil lag was het waarschijnlijk dat grond uit een andere kuil was gebruikt om deze kuil dicht te gooien.⁴¹ Welke manier specifiek is gebruikt is minder relevant. In beide laatstgenoemde gevallen is het vroegmiddeleeuwse aardewerk dan opspit.

Beerkuil 43 is aangetroffen in twee van de vier aangelegde vlakken op dit gebied, namelijk vlak 3 en vlak 2. In vlak 3 zijn slechts acht artefacten gevonden, voornamelijk in de onderkant van de beerkuil. Dit zijn hoofdzakelijk roodbakkende artefacten, maar ook enkele kogelpot, Pingsdorf, grijsbakkende en s1 artefacten. Wat deze beerkuil ingewikkeld maakt is het feit dat er een jongere beerkuil doorheen sneed, waardoor de oudere beerkuil slechter is bewaard.

In vlak 2 bevindt zich de hoofdfase. De meeste vondsten zijn gedaan in zowel de beervulling, als insteek van de beerkuil en een beerlaag, waarin de beerkuil is ingegraven. De beerkuil bestaat in totaal uit 17 sporen. 10 van deze sporen zijn herkend in de vlakken, en de overige zeven in het profiel. Zo hebben de sporen uit het vlak dus een ander spoornummer in het profiel. In het profiel zijn maar vier vondsten gedaan. In spoor 23751 is een grijsbakkende scherf gevonden. Dit spoor ligt rond de 6,5 NAP. In de bovenste sporen zijn een kogelpot, een grijsbakkend en onbehandeld steengoed scherf aangetroffen. Deze lagen rond de 7,1 NAP. In afbeelding 34 is beerkuil 43 te zien, met de lagen aangegeven met gele lijnen.

Het is dus niet erg duidelijk waar de vondsten precies vandaan komen. Wel komen de meeste vondsten uit vlak 2, dus hoger op in de beerkuil.

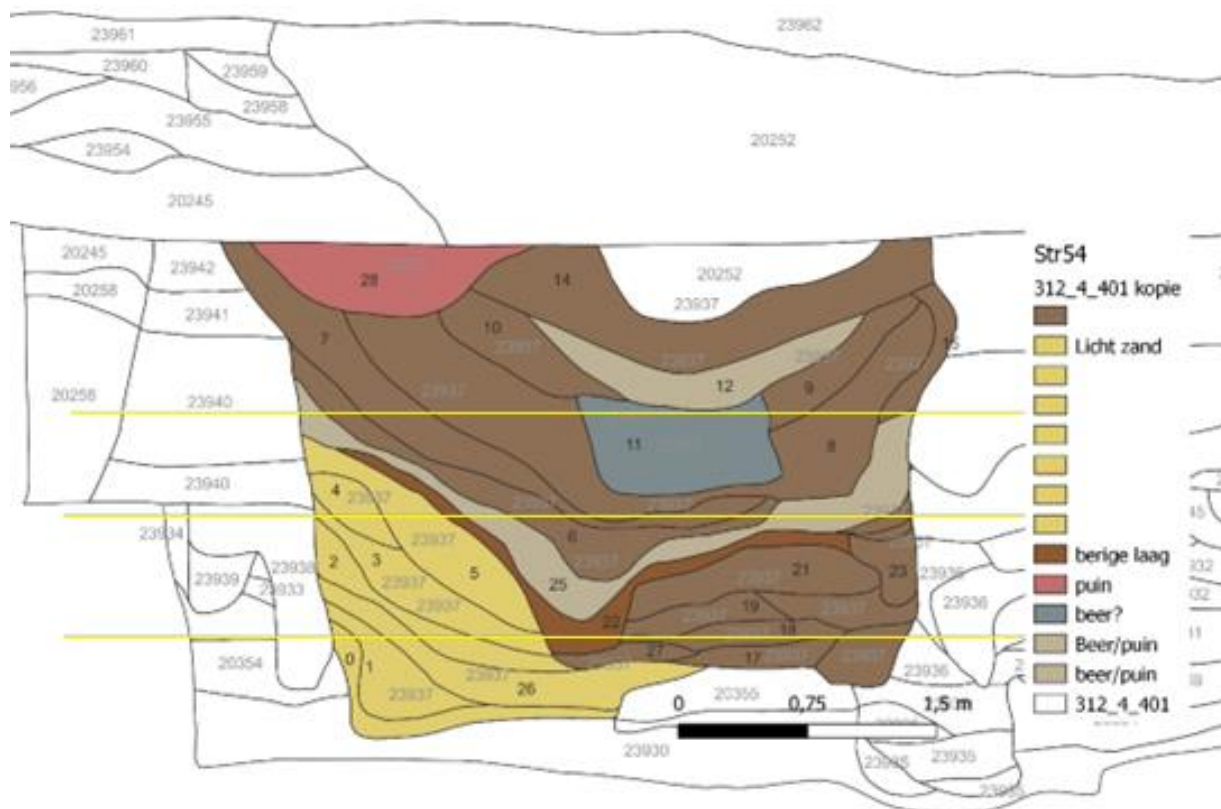
Beerkuil 54 is aangetroffen in 3 vlakken. Vlak 4, die twee sporen bevat, vlak 3 met 11 spoornummers en vlak 2 met 13 spoornummers. Daarnaast heeft het profiel één spoornummer toegewezen gekregen, maar wel met meerdere vullingen. In afbeelding 35 is het profiel te zien. Er zijn een aantal vondsten gedaan in het profiel, maar de meeste gewoon in de vlakken. Eerst wordt er gekeken naar de vondsten uit het profiel.

Vulling 26 is de onderste laag waar vondsten in zijn gedaan. Hier is een s2 en een Pingsdorf aardewerk vondst gedaan. Vulling 2 zit hier direct boven en bevatte alleen een s1 artefact. Vulling 3 ligt bovenop vulling 2 met één grijsbakkende vondst. Op ongeveer dezelfde hoogte lag vulling 22, een erg berige laag, waar één hunneschans scherf is gevonden. Vulling 21 is hier rechts naast te vinden. Hier is Pingsdorf en kogelpot aardewerk gevonden. Vulling 13 ligt net wat hoger van vulling 21. Hier zijn vier verschillende soorten artefacten gevonden, namelijk een s1, een Badorf, een roodbakkend en een grijsbakkend object. Vulling 6 is links hiervan en bevatte alleen een s1 artefact. Vulling 8 ligt op deze vullingen en hier is een s4 vondst gedaan. In het midden van deze vulling zit een rechthoekige kuil wat vulling 11 is benoemd. Hier is een s1 en roodbakkende vondst gedaan. De laatste laag waar iets in is gevonden is vulling 9, die zich rechts boven vulling 11 bevindt. Hier zijn een s1 en een grijsbakkende artefact gevonden.

Er wordt nu gekeken welke vondsten er per vlak gedaan zijn. De locaties zijn dus minder precies dan die van de vondsten uit het profiel, maar geven mogelijk wat inzicht. In vlak 4 lagen maar 2 sporen en verder was de beerkuil daar niet meer te herkennen. Dit zal rond de 5,5 tot 5,0 NAP zijn geweest. Deze sporen zijn beide beerlagen, maar zijn geen vondsten ingedaan. Vlak 3 zal rond de 6,2 NAP zijn aangelegd, wat ongeveer in het midden van de beerkuil ligt. Hier zijn rond de 29 keramieken artefacten gevonden. Deze vondsten bestaan voornamelijk uit vijf grijsbakkende en vijf roodbakkende vondsten, vier Pingsdorf, wat steengoed artefacten (behandeld, onbehandeld, bijna en proto) en kogelpotten, Duisburg, Walbergen en Badorf.

In vlak 2 is duidelijk de hoofdfase aanwezig aangezien hier de meeste vondsten zijn gedaan. Dit lag rond de 6,8 NAP wat tussen het midden en de bovenkant van de beerkuil in zat. In dit vlak zaten dus de rest van de vondsten. Het spoor waar de meesten vondsten in zijn gedaan, is spoor 20438 wat geclassificeerd is als een puinlaag en vulling van de beerkuil. In dit spoor is er een grote variatie aan baksels gevonden, waarvan voornamelijk 49 grijsbakkend, 31 roodbakkend, 21 Pingsdorf en 19 behandeld steengoed.

Er is dus niet een duidelijke stratigrafie en vondsten uit verschillende periodes liggen veel bij elkaar. Hier kunnen verschillende verklaringen voor zijn. Ook al is het niet te zien in de stratigrafie, kan het zijn dat veel vroegmiddeleeuwse vondsten hoger lagen doordat de beerkuil is dichtgegooid met de grond van een afvalkuil uit de Vroege-Middeleeuwen. Daarnaast moest een beerkuil ook wel fris blijven met niet al te veel stank, dus om de zo veel tijd werd er een laag plantaardige resten of grond tussendoor gestrooid. Deze laag zou wel zo dun zijn geweest dat die niet terug te vinden is, maar mogelijk dat er hierdoor zo veel vroegmiddeleeuwse vondsten zijn gedaan bij vondsten uit de Late-Middeleeuwen.

Afbeelding 35. De sporen en vullingen van het profiel van beerkuil 54.

3.2.4 Complexdatering

De datering van de vondsten in de beerkuilen is natuurlijk cruciaal om de tijdsperiode dat de kuilen zijn gebruikt scherp te stellen. Hiervoor zijn alle artefacten gedetermineerd gebaseerd op baksel, types, decoratie en vorm. Met deze informatie is een complexdatering gemaakt. Een complexdatering wordt gemaakt door de dateringen eerst te verzamelen (in dit geval is hiervoor een tabel gebruikt). Daarna wordt gekeken uit welke periode de meeste objecten stammen (clusteringen).⁴² Aan de hand van de objecten uit deze grootste groep wordt de complexdatering samengesteld, door de meest voorkomende begindatering en einddatering vast te stellen en samen te voegen. In dit onderzoek is de bovenstaande methode uitgevoerd aan de hand van een draaitabel, waarbij de begindateringen zijn weergegeven op de y-as en de einddateringen op de x-as. Ook hier is als kwantificatiemethode het MAE gebruikt.

Beerkuil 43

In tabel 3 is een draaitabel te zien van de complexdatering. Hier zijn een aantal kleuren afgebeeld. De groene strepen zijn de looptijden van dateringen. Het blauwe vlak is de complexdatering. De gele rand laat de MAE zien die binnen de complexdatering vallen. De complexdatering wordt geschat tussen 1425 tot 1550. Veel van de artefacten hebben een brede datering aangezien die alleen op basis van het baksel gedetermineerd konden worden. Wel is het duidelijk dat 1550 voor de meeste objecten de einddatering is. 1425 is gekozen als de begindatering aangezien dit de jongste begindatering is. Omdat er een vrij groot aantal vondsten werd geproduceerd vanaf 1400 is het realistisch dat de beerkuil niet ouder is. De meeste objecten met een type werden geproduceerd vanaf 1300 en 1400 en eindigen tussen 1500 en 1550. De begindatering is dus nog niet met zekerheid te zeggen, maar het is vrij realistisch dat de einddatering rond 1550 zit.

Er zijn een aantal vondsten die van voor de complexdatering dateren. Dit is waarschijnlijk opspit aangezien het niet erg veel is. Een mogelijke verklaring is dat de gebruikers de oudere keramiek voor een lange tijd zijn blijven gebruiken. Dit is echter onwaarschijnlijk en er is immers ook een andere verklaring voor. Na het gebruik moest de beerkuil uiteindelijk ook worden dichtgegooid. Dit kan gedaan zijn met grond van een oudere beerkuil, waardoor vondsten uit de Vroege-Middeleeuwen terecht kwamen in deze beerkuil.

Tabel 3. Complexdatering van beerkuil 43 in MAE.

Count of TOTAANTAL	EINDDAT_S	900	1000	1200	1325	1350	1375	1450	1500	1525	1550	1575	1600	1700	1950	Grand Total
BEGINDAT_S																
725			3													3
750		1														1
800						6										6
900				7												7
1150											18		3			21
1200				1												1
1250												6				6
1275					4											4
1300									5	1	6		1		1	14
1325							1		1			1				3
1350								1	1		6			2		10
1375										1	2					3
1400											1		1	8	2	12
1425																1
Grand Total		1	3	7	5	6	1	1	7	2	34	1	2	17	5	92

Beerkuil 54

Zoals te zien in tabel 4 zijn de dateringen meer verdeeld in beerkuil 54. Hier waren veel lange dateringen. Het was moeilijk om korte dateringen vast te stellen, aangezien veel vormen uit de Late-Middeleeuwen een lange gebruikstijd hadden. Ook bij deze beerkuil is er een duidelijke einddatering

⁴² Dijkstra *et al.* 2020, 58.

van 1550. Er zijn ook erg veel objecten met 1950 als einddatering maar dit zijn artefacten met erg lange gebruiksperioden die ook voor 1550 werden gebruikt.

Links bovenin is een rood vlak aanwezig. Zoals te zien is, is er erg veel vroeg- en vol-middeleeuws aardewerk. Het kan zo zijn dat dit aardewerk voor lange tijd is gebruikt, maar aangezien het een groot aantal is kan het zijn dat dit een aparte gebruiksfase is of opspit. Er is erg veel Pingsdorf aardewerk aanwezig uit 900 tot 1200, 41 artefacten, maar ook veel keramiek met de einddatering 1325 of 1350. Dit overlapt ook een beetje met de artefacten met een latere einddatering, zoals grijsbakkend aardewerk wat dateert tussen 1150 en 1550. Het kan dus ook een beerkuil zijn die voor een erg lange tijd is gebruikt of dat er meerdere fases zijn geweest, maar het kan ook zijn dat er aarde van een oudere beerkuil is gebruikt om deze dicht te gooien of om de beerkuil fris te houden. De stratigrafie van de kuil had dit kunnen aantonen, maar aangezien de specifieke locaties van de vondsten niet helemaal duidelijk zijn, is er helaas geen mogelijkheid om dit te achterhalen.

Tabel 4. Complexdatering 1 van beerkuil 54 in MAE.

Count of TOTAANTAL	EINDDAT_S ↓																	
BEGINDAT_S	850	900	925	950	1000	1200	1250	1300	1325	1350	1450	1500	1525	1550	1650	1900	1950	Grand Total
700	2								1									3
725						3												3
750		5																5
800										13								13
825				1														1
882			8															8
900						3	41	3	3	2				1				53
1100										5		1						6
1150														77		29		106
1175										1								1
1200								1	1									2
1250																	7	7
1275									13									13
1300											1	1	1	59	1	1	31	95
1325											1	1	1					3
1350													1	2			3	6
1400											2			1		1	7	11
1450														2				2
1475														1				1
1500																	2	2
1550																	1	1
1700																1		1
1750																	1	1
Grand Total	2	5	8	1	6	41	3	5	14	21	2	5	3	143	1	3	81	344

Het is duidelijk dat deze complexdatering niet later dan 1550 is geweest, maar de begindatering blijft onzeker. Om ervoor te zorgen dat alle relevante scherven binnen een datering vallen wordt voor nu 1300 als begindatering aangehouden. Onder de categorie “relevante scherven” vallen de baksels die in erg grote hoeveelheden zijn gevonden die qua datering ook dicht bij elkaar liggen. Bij nader onderzoek zou de complexdatering ingekort kunnen worden, aangezien meer dan 200 jaar een veel te lange tijd is voor een beerkuil om open te liggen.⁴³

In de paragrafen hierna wordt alleen gekeken naar de artefacten die vallen binnen de complexdatering. Het vroegmiddeleeuws aardewerk wordt buiten de complexdatering gehouden.

⁴³ Melding van Emile Mittendorff.

3.2.5 Herkomst

De herkomst van objecten bepalen is van belang. Dit laat zien hoeveel van de artefacten welke handelsafstand hebben afgelegd, en dit geeft informatie over niet alleen handelsnetwerken maar ook welvaart. Op afbeelding 36 is te zien hoe de Nederlanden er in de 16^e eeuw er uit zag. Deventer lag toen in de Nederlanden, het huidige Nederland.

Afbeelding 36. Een kaart van de Nederlanden in de 16e eeuw. (Tirion 1752.)

Beerkuil 43

De tabel hieronder laat zien waar de artefacten uit beerkuil 43 vandaan komen en hoeveel dat er zijn. Zoals te zien is komen 16 van de 69 objecten uit het huidige Duitsland, specifiek uit Siegburg (steengoed).

Bij de 53 overige vondsten kon geen herkomst besloten worden (zie tabel 5). Zo heeft het bijvoorbeeld veel verschillende productiecentra in verschillende landen. Maar ook zitten er vondsten tussen die in Nederland zijn gemaakt. Zo is al het rood- en grijsbakkend aardewerk hoogstwaarschijnlijk lokaal gemaakt en dit zijn dus al 51 artefacten van de 53. De overige twee artefacten zijn witbakkend. Deze kunnen zowel lokaal of van import komen en er is te weinig van deze artefacten over om te bepalen waar het vandaan komt.

Tabel 5. De herkomst van de baksels uit beerkuil 43.

Herkomst	Aantal
Lokaal	51
Onzeker	2
Duitsland (in het algemeen)/ Siegburg	16

Beerkuil 54

Tabel 6 laat de vondsten en de herkomst uit beerkuil 54 zien. 107 van de artefacten komen uit Duitsland. Van zeven hiervan is onzeker waar precies in Duitsland aangezien de baksels meerdere productiecentra had. Van de objecten komen 90 uit Siegburg, dit zijn weer de behandeld en onbehandeld steengoed objecten. Acht van de behandelde steengoed objecten komen uit Langerwehe. Hier werd gespecialiseerd in objecten voor opslag, dus grote kannen vaak. Twee van de objecten komen uit Frechen, Langerwehe, Aken, Raeren of Keulen. Deze productiecentra zijn moeilijk uit elkaar te houden als er niet veel over is van het object.

142 van de artefacten komen uit Nederland en zijn lokaal. Dit bestaat voornamelijk weer uit rood- en grijsbakkend aardewerk, hier zijn er samen 125 van. Verder nog 14 kogelpotten en één majolica uit Nederland. Er is van 27 van de artefacten geen herkomst bekend. Dit zijn indetermineerbare scherven, blauwgrijs aardewerk, bijna-steengoed, proto-steengoed, witbakkend aardewerk, werra-aardewerk en maaslands-wit aardewerk.

Tabel 6. De herkomst van de baksels uit beerkuil 54.

Herkomst	Aantal
Lokaal	140
Onzeker	27
Duitsland	107
- Frechen, Langerwehe, Aken, Raeren of Keulen	- 7
- Langerwehe	- 2
- Siegburg	- 8
	- 90

In deze beerkuil is het duidelijk dat er veel gebruik is gemaakt van import aardewerk. Wel komt al deze import alleen uit Duitsland. Op dit moment is er wel meer lokaal gebruikt, maar er is geen groot verschil, helemaal niet als wat van de onzekere artefacten uit het buitenland komen.

Het kan belangrijk zijn om ook rekening te houden met reisafstand. Als het van ver weg wordt geïmporteerd, kostte het aanschaffen meer en was het dus een luxe. Hoelang deed de import erover om de keramiek naar Nederland te brengen, specifiek Deventer? In de Middeleeuwen werden voor de grote import hiervoor schepen en paard en wagen gebruikt. Paarden zijn niet erg snel, en kunnen ook niet een hele dag door reizen. Daarnaast verschilt de afstand die een paard kan afleggen per paard en de belading van de wagen. Een paard met wagen kan tussen de 16 en 48 kilometer per dag reizen als die hiervoor is getraind.⁴⁴ Zo wordt het paard niet uitgeput en na wat rust kan die de volgende dag weer door.

Als er naar een routeplanner wordt gekeken die is gebaseerd op middeleeuwse wegen, genaamd Viabundus 1.2⁴⁵, staat er dat de weg vanaf Deventer naar Siegburg 204.4 kilometer is in het jaar 1500. Aan deze routeplanner wordt nog gewerkt om te verbeteren. Het kan dus inaccuraat zijn, maar in grote lijnen kan dit als voorbeeld genomen worden. De routeplanner laat ook zien hoelang het duurt om deze reis te maken met paard en wagen. Deze reis zou rond de negen dagen duren. Tijdens deze reis moest er gebruik gemaakt worden van twee veerboten en tussen de 21 en 23 tolhuizen. De reis naar Langerwehe was 206.1 kilometer. Hier deed je ongeveer zes dagen over. Hier hoefde je maar met één veerboot en 14 tot 16 tolhuizen. De steden Frechen, Raeren en Keulen hebben vergelijkbare reistijden en afstanden. De stad Aken verschilt in reistijd wel veel. Hier wordt

⁴⁴ Stadlwieser 2023.

⁴⁵ Viabundus 2022.

er 20 dagen over gedaan om naar Deventer te komen. Dit heeft te maken met meerdere stapelplaatsen. Dit kostte de reis 14 extra dagen. Een stapelplaats is een stad of haven waar goederen worden gebracht, waarna die weer verder worden verhandeld. Hier werden de goederen ook geïnspecteerd, dus kon dit enkele dagen duren.⁴⁶

Met een reis van paard en wagen zijn er ook kosten. Zo wordt er langs tolhuizen gereisd en veerboten gebruikt. Daarnaast moet er voldoende zorg, onderdak en voedsel voor de paarden en handelaar zijn. De kosten van de reis en tijd die het kostte moest verwerkt worden in de prijs van de keramiek.

Deventer ligt aan een rivier. De kans is dus groot dat de import voornamelijk via de haven kwam. Schepen kunnen meer vervoeren dan een paard en wagen. Daarnaast hangen de schepen niet af van het vermogen van paarden. Als de vaarroute gunstig was kon de reistijd dus ook veel korter zijn. De routeplanner van het jaar 1500 laat helaas geen reistijd zien voor scheepvaart. Ook bij een reis via het water komen er kosten kijken. Zo waren er ook tolhuizen, salaris van de scheepslieden en onderhoud van het schip.

Uiteindelijk is het proces van importeren in de Middeleeuwen gecompliceerd en zal een onderzoek op zich moeten zijn. Een schatting is het enige wat gemaakt kan worden op dit moment. Wel blijkt het dat Deventer makkelijk bereikbaar was met schepen en waarschijnlijk ook met paard en wagen aangezien het dichtbij Duitsland ligt. Geen van de vondsten kwamen uit een land verder dan Duitsland.

⁴⁶ Weisz 2020, 8.

3.2.6 Economische waarde

De economische waarde van keramiek bepalen is een ingewikkeld proces wat nooit volledig objectief zal kunnen worden uitgevoerd, waardoor er geen specifieke werkmethode voor is. Archeologie is immers incompleet en voor uitspraken over economische waarde moeten aannames gedaan worden die onjuist kunnen zijn. Zo wordt in dit onderzoek aangenomen dat er verschillende factoren zijn, die de mogelijke waarde van keramiek kan aantonen. Zoals: is het lokaal gemaakt of geïmporteerd, in welke periode is het gebruikt, is het zeldzaam of komt het veel voor, wat de functie was of is het erg versleten of niet. De economische waarde bepalen is een complexe analyse die alleen maar een indicatie kan geven, maar niet met volle zekerheid bepaald kan worden. Ook is het belangrijk te realiseren dat deze vondsten kapot in een beerkuil zijn gevonden. Voor objecten die waardevol zijn wordt beter gezorgd en voorzichtiger mee om gegaan en belanden dus minder snel in een beerkuil.

Het onderzoek van Piet Kleij naar keramiek en of het informatie kan opleveren over de welstand van de eigenaren bewees dat het in het geval van de keramiek uit de 18^e eeuw die aan de Hogendijk en De Vaart in Zaandam is opgegraven niet de welvaart kan aantonen.⁴⁷ De percentages aan middelduur en goedkoop keramiek waren in een rijke context en een arme context vrijwel hetzelfde. Wel is de uitzondering het echt dure en zeer goedkope keramiek. Zo was er in de rijke context een klein percentage aan dure keramiek aanwezig wat ontbrak bij de arme context, en bij de arme context was een klein percentage aan zeer goedkope keramiek wat ontbrak bij de rijke context. Als er dus alleen keramiek is gevonden van een gemiddelde of goedkope prijs kan de welvaart niet worden vastgesteld op basis van alleen de keramiek. Toch is het voor het gehele onderzoek wel van belang om het te analyseren.

Wat ook van waarde is om ook rekening mee te houden is de functie van de keramieken objecten. Aangezien er veel kookwaar is gevonden in beide beerkuilen, is de kans groter dat er veel artefacten zijn met lage of gemiddelde waarde. Het was niet nodig om erg dure en mooie kookpotten te hebben bijvoorbeeld. De potten worden toch vies van het koken en ook niet elk bakselsoort of glazuur kan goed tegen hitte, dus het zou ook niet praktisch zijn om hier luxe waar voor te kopen.⁴⁸ In het begin van de volgende paragrafen gaat er zo objectief mogelijk gekeken worden naar de economische waarde. De volgende punten worden aangehouden om het objectief te houden. Er wordt alleen rekening gehouden met de baksels en decoratie van alle objecten. Als de objecten lokaal zijn gemaakt is het al gauw van lage waarde, zoals roodbakkend aardewerk of kogelpotten. Als het van import komt, zoals steengoed, is de waarde wat meer gemiddeld. De echt dure objecten komen van de import, maar hebben ook complexe decoratie, zijn meer zeldzaam en hebben veel glazuur. Dan wordt er gekeken naar het gehele plaatje. Zo kan het misschien grotendeels goedkoop zijn, maar als dit alleen het kookwaar is en het tafelwaar is bijvoorbeeld veel gemiddeld of duur, dan kan er niet meteen gezegd worden dat deze mensen arm waren.

⁴⁷ Kleij 2021, 201-205.

⁴⁸ Melding van Emile Mittendorff.

Beerkuil 43

De economische waarde van de keramiek van beerkuil 43 is in diagram 3 afgebeeld. Zoals te zien is bijna $\frac{3}{4}$ van de keramiek van lage waarde. Dit bestaat voornamelijk uit het rood- en grijsbakkende aardewerk.

Ongeveer een kwart van de keramiek is van gemiddelde waarde. Dit bestaat voornamelijk uit de steengoed artefacten. Deze werden wel geïmporteerd, maar in bulk; ze kwamen veel voor in deze periode in Nederland, dus het was niet heel bijzonder. Door

de import was het dus niet goedkoop, maar omdat het toch vrij makkelijk was om te produceren en het kwam vaak voor is het niet duur. De 3% aan dure keramiek zijn de witbakkende artefacten. Deze kostte meer om te maken, voornamelijk voor de grote hoeveelheid glazuur.

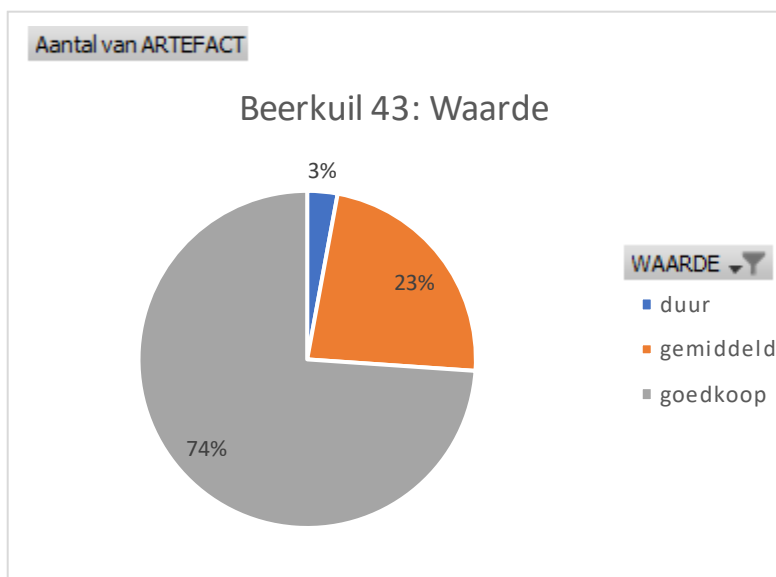

Diagram 3. De economische waarde van de keramiek uit beerkuil 43.

Beerkuil 54

De keramiek in beerkuil 54 is net wat anders verdeeld (zie diagram 4). Er wordt eigenlijk alleen gekeken naar hoe het zou zijn geweest in de Late-Middeleeuwen. In de periode van de Vroege-Middeleeuwen zou het er dus wel anders hebben uitgezien, maar dan zouden de artefacten uit de Late-Middeleeuwen niet meegenomen kunnen worden. Hierbij is maar 53% goedkope keramiek. In deze beerkuil was meer steengoed gevonden, en dus is het gemiddelde keramiek 42%. De 5% dure keramiek

bestaat hieruit voornamelijk witbakkend aardewerk, hafnerwaar en wat majolica. Ook voor de laatste keramiek soorten was het wat moeilijker om te maken waardoor het ook duurder was en sommige objecten kwamen uit de import.

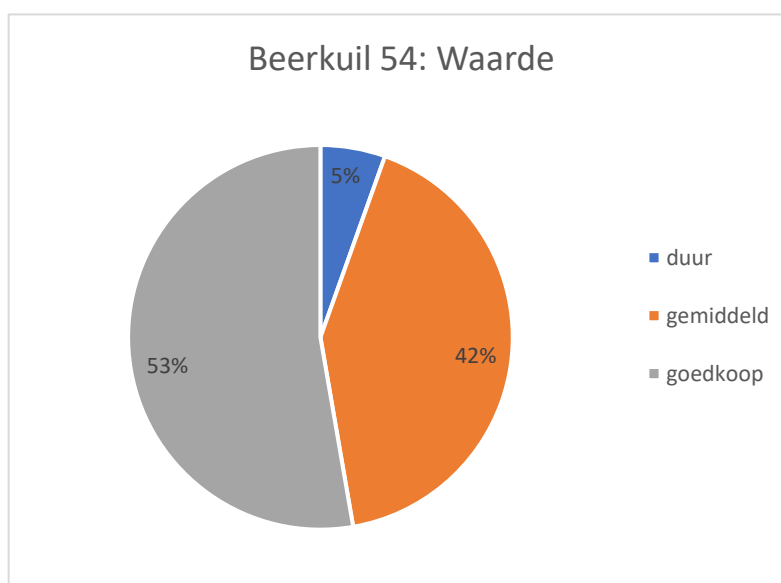

Diagram 4. De economische waarde van de keramiek uit beerkuil 54.

3.3 Metaal

Om meer te leren over de gebruikers van de beerkuilen wordt naast de keramiek ook het metaal onderzocht. Het metaal bestaat voornamelijk uit diagnostische voorwerpen, maar ook een paar onherkenbare fragmenten. Het metaal kan inzicht geven in bijvoorbeeld ambacht en rijkdom. Een datering vaststellen kan moeilijk zijn bij metalen objecten. Vaak bestaat er geen typochronologie van metalen objecten, aangezien de vormen vaak hetzelfde blijven voor langere tijd. Daarnaast werd het metaal vaak hergebruikt door het te smelten en in een nieuwe vorm te brengen, waardoor het niet snel in een beerkuil zou belanden.

3.3.1 Soorten metaal

In kuil 43 zijn maar twee metalen objecten gevonden. Eén hiervan is gemaakt van ijzer (Fe), de ander van koper (Cu). Ijzer was de meest voorkomende metaal in de Middeleeuwen in de Nederlanden en was dus niet erg zeldzaam. Ijzer werd in Nederland veel gewonnen, zoals op de Veluwe, waardoor het in waarde minder was.⁴⁹ Het object zelf kan de prijs wel verhogen door het productieproces. Koper is zeldzamer en dus ook wat prijziger.

In beerkuil 54 zijn meer objecten aangetroffen, namelijk 14. Zoals te zien in de volgende grafiek bestaat dit uit drie verschillende metaalsoorten (zie diagram 5). Verreweg de meeste vondsten zijn hier van koper en op de tweede plaats ijzer. Er is ook één zilveren (Ag) object gevonden. Zilver is bijna het duurste soort metaal aangezien het een edelmetaal is. Er zijn vier objecten die niet gedetermineerd konden worden.

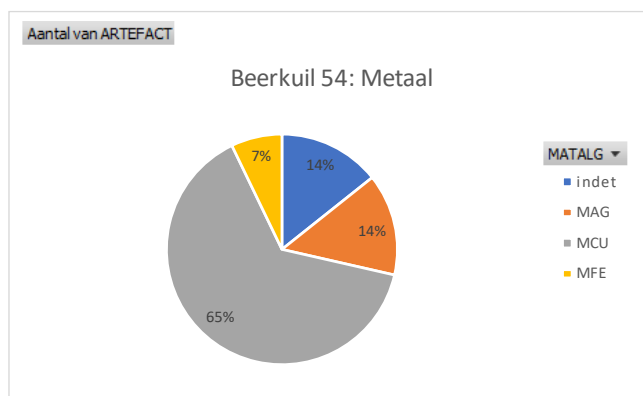

Diagram 5. Soorten metaal gevonden in beerkuil 54.

3.3.2 Voorwerpen en functies

Beerkuil 43

Zoals benoemd, heeft structuur 43 maar twee objecten en is een grafiek dus niet nodig. De eerste is een kleine gesp van ijzer (zie afbeelding 37), deze is waarschijnlijk voor een schoen geweest. Het is rechthoekig en het ziet eruit alsof de angel lichtelijk is gebogen. De conditie is redelijk goed, maar de gesp is wel kapot. De angel zit niet meer vast aan de gesp. De tweede vondst is een sierbeslag van koper (zie afbeelding 38). Dit is een dunne staaf met een touwmotief en aan het uiteinde een vogel. Het is nog niet helemaal duidelijk waar het beslag voor was. Beslagstukken zijn er voor versteviging en decoratie van objecten.⁵⁰ Helaas is er geen soortgelijke vondst gevonden en dus is het dateren niet gelukt. Wel was het beslagstuk gedetailleerd, en was het dus wel wat waard. Van beide objecten is de herkomst niet duidelijk.

Afbeelding 37. Gespje

Afbeelding 38. Beslag met vogel.

⁴⁹ Laban *et al.* 1988, 1.

⁵⁰ Willemsen/ Ernst 2012, 12.

Beerkuil 54

Beerkuil 54 bevat 5 verschillende functies. Slechts de helft van de voorwerpen kon op vorm worden gedetermineerd. Daarvan vallen de meeste objecten onder nijverheid en kleding. (Zie grafiek 3 voor specificaties). Als laatst is er een munt gevonden en gereedschap en constructie objecten.

Als eerste worden de metalen objecten voor kleding besproken. Waarschijnlijk zijn

twee artefacten riemtongen. Deze zijn wat slanker, wat een soort riemtong was die in de 14e eeuw opkwam.⁵¹

Eén van de artefacten is hoogstwaarschijnlijk een koperen nestel. Deze werden vaak aangebracht op uiteindes van koorden, veters en linten zodat de uiteindes niet afrafelen.⁵² Deze is gemaakt van koper. Er zijn mogelijk meer nestels aanwezig onder de koperfragmenten. Het kenmerkende van nestels is dat het een plaatje is die tot een cilinder is gevormd waardoor het een naad heeft en één van de uiteindes is samengebracht.⁵³ Bij deze artefacten waren de uiteindes afgebroken. Bij sommige was ook geen naad te zien, en eigenlijk zijn sommige net iets te lang voor nestels. Hiervan is het dus niet zeker.

Als volgt zijn de nijverheid objecten aan de beurt. Van de drie vondsten zijn twee hiervan spelden. Deze zijn allebei van koper gemaakt. Daarnaast is er een vingerhoed gevonden, waarschijnlijk van zilver, gebaseerd op de zwarte laag op de oppervlakte. Deze vingerhoed is vrij plat aan de bovenkant en het is een kort model, mogelijk een half kootje (zie afbeelding 39).

Afbeelding 39. Het vingerhoedje

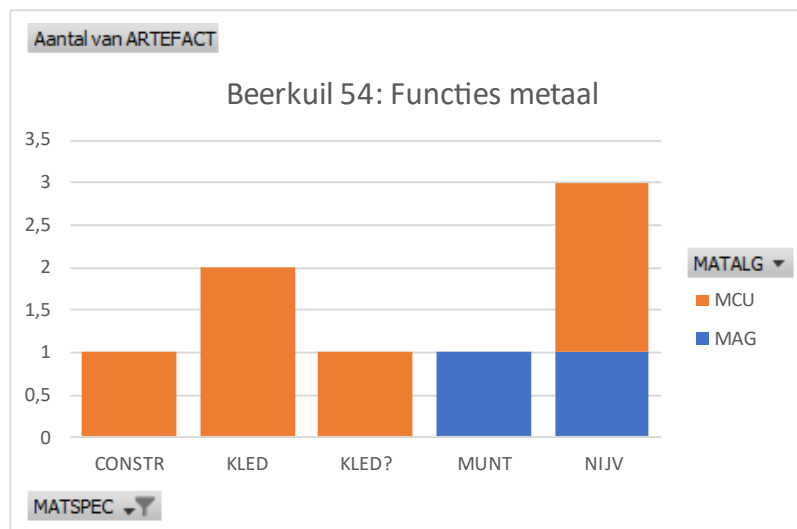
Er is ook een koperen nagel aangetroffen. Deze is vrij kort en heeft een vierkante en bolle kop. Vaak werden dit soort nagels gebruikt als decoratie op riemen, ook wel sierspijkers genoemd.⁵⁴

⁵¹ Janssen 1983, 254.

⁵² Bartels/ Kottman 1999, 296-297.

⁵³ *Ibidem*, 296.

⁵⁴ Willemsen/ Ernst 2012, 14.

Grafiek 3. De functies van de metalen objecten uit beerkuil 54.

Als laatst is er een middeleeuwse munt gevonden van zilver die in het veld is gedateerd tussen 1100 en 1400. De ene zijde is niet goed te zien (zie afbeelding 40). Op de andere zijde is een kruis met cirkel afgebeeld met wat decoratieve toepassingen in elke hoek van het kruis (zie afbeelding 41).

Afbeelding 40. De ene kant van de middeleeuwse munt.

Afbeelding 41. De andere kant van de middeleeuwse munt.

Er zijn weinig metalen vondsten waar een datering bij bepaald kan worden. Zoals eerder benoemd is blijft de stijl van metalen objecten voor een erg lange tijd hetzelfde en wordt het metaal zelf vaak hergebruikt. De objecten waar wel een datering bij zijn bepaald, de riemtongen en de munt, overlappen met dezelfde periode als de complexdatering van beerkuil 54 (1300-1550). De waarde van de metalen objecten in deze beerkuil was niet erg bijzonder, vooral omdat de meeste objecten gebruikt werden voor huisnijverheid of ambacht, en dus niet puur voor decoratie was. Geen van de vondsten wijst ook op een herkomst. Wel mogelijk op een textielnijverheid ambacht dus.

3.4 Glas

Als laatste vondstcategorie gaat het glas besproken worden. Glas kan vaak opgedeeld worden in 3 categorieën; bouw materiaal (zoals vensterglas), productieafval en huisraad (zoals bekers en flessen). Dit kan ook weer aanvullende informatie over rijkdom en datering geven, in combinatie met de onderzoeksgegevens van de keramiek en het metaal. Als eerst gaat er gekeken worden naar de soorten glas en de algemene gebruiksfuncties die naar voren komen. Daarna wordt er dieper ingegaan op de specifieke voorwerpen en types en de informatie die dit geeft.

3.4.1 Soort glas

Beerkuil 43 heeft slechts 52 scherven verdeeld over 12 objecten. Het grootste gedeelte hiervan is groen glas met acht objecten. De overige soorten zijn twee blauwgroene objecten, één kleurloos en één die niet nader bepaald is. De oppervlakte van dit object was zozeer aangetast dat er niet met zekerheid gezegd kon worden wat voor soort glas het was. Waarschijnlijk was dit kleurloos glas. In diagram 6 is de verdeling van glas te zien.

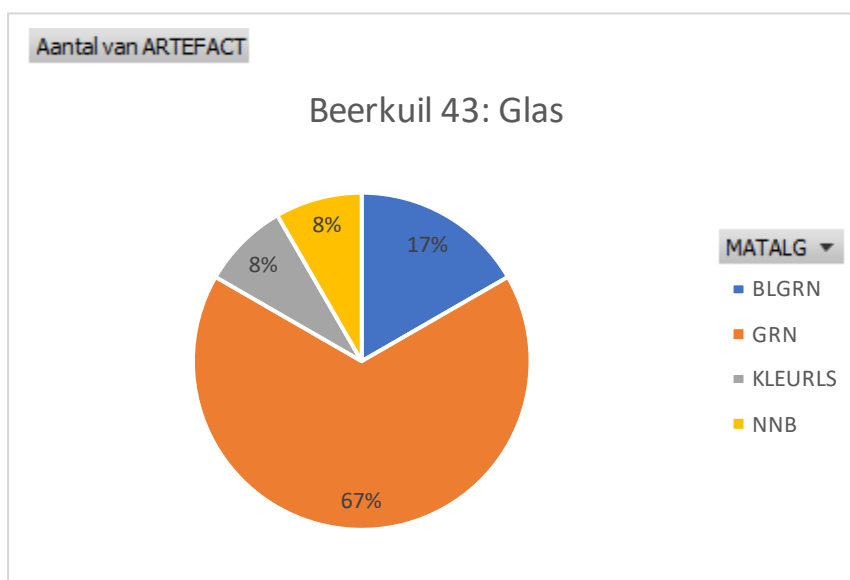

Diagram 6. Glas soorten uit beerkuil 43.

Beerkuil 54 heeft 323 scherven aan glas. Deze zijn verdeeld over 30 objecten. De beerkuil bevat voornamelijk groen glas (60%), en in mindere mate gekleurd, kleurloos, blauwgroen en bruin glas gevonden (zie diagram 7). 10% van de objecten is het glas niet nader van bepaald. Dit waren voornamelijk kleine 2 millimeter reststukjes en een monster.

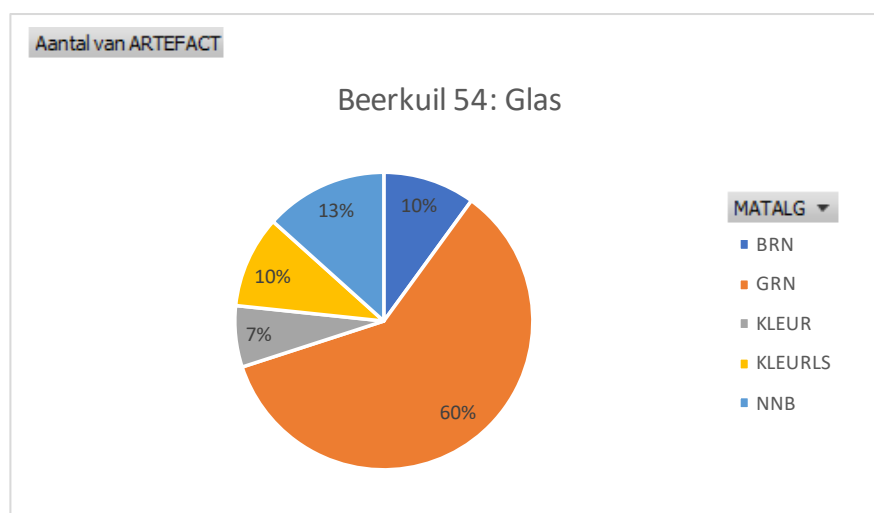
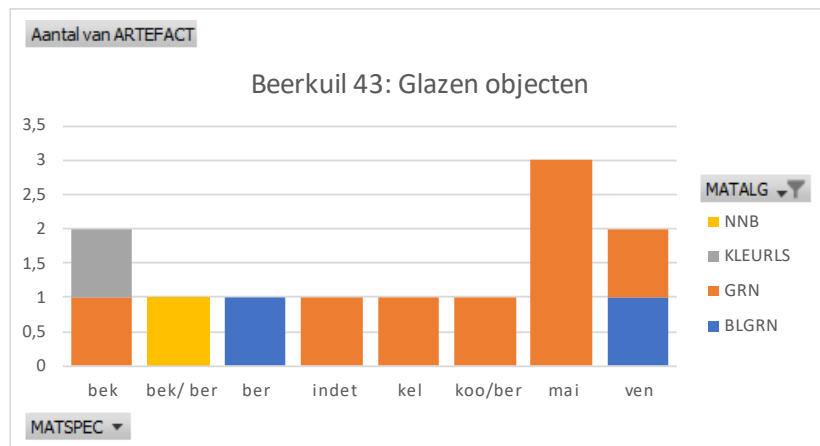

Diagram 7. Glas soorten uit beerkuil 54

3.4.2 Voorwerpen en types

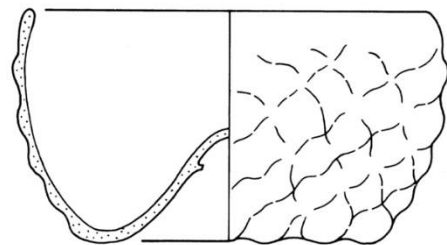
Beerkuil 43

In beerkuil 43 is vooral drinkgerei gevonden (zie grafiek 4). Dit bestaat voornamelijk uit verschillende soorten bekens. Verder is er wat vensterglas gevonden. Bij sommige objecten was het moeilijk te zien wat voor soort drinkgerei het precies was, vandaar dat sommige artefacten twee soorten objecten hebben.

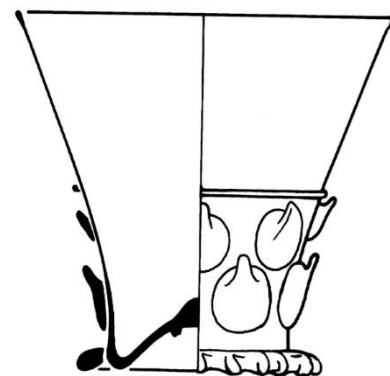
Grafiek 4. Glazen objecten uit beerkuil 43

Er zijn voornamelijk groene maigeleinen gevonden. Deze kwamen rond de 15^e eeuw op de markt.⁵⁵ Glazen objecten zijn vaak wat duurder dan bijvoorbeeld keramiek, maar maigeleinen werden ook gebruikt door lagere sociale klassen.⁵⁶ Deze bekens hebben een versiering van ribbels die vaak in een diagonaal of gekruist patroon lopen. Er zijn drie maigeleinen gevonden en deze zijn toebedeeld aan hetzelfde type (gl-mai-1, zie afbeelding 42). Deze zijn laag, cilindrisch en zijn licht buigig. Verder heeft het een gekruist ribbelpatroon of een naar rechts of linksdraaiend ribbelpatroon. De bodem is opgestoken en heeft een pontielmerk.

Afbeelding 42. gl-mai-1 (Clevis/ Kottman 1989.)

Verder is er vensterglas dat uit groen en blauwgroen glas is vervaardigd. Bekens zijn ook goed vertegenwoordigd in deze beerkuil. Types kunnen niet worden bepaald van deze bekens, maar beide hebben een ribbel/lijnen patroon. Het object met het niet nader bepaalde glas is of een beker of een berkemeier, maar dit is niet zeker. Wel is er van één object zeker dat het een berkemeier is. Deze is van blauwgroen glas en is een type bij toebedeelt (gl-ber-1, zie afbeelding 43). Deze heeft een datering van 1475 tot 1600 gekregen op basis van objecten van hetzelfde type in het Deventer Systeem. Een berkemeier is een noppenbeker met een conische vorm.⁵⁷ Dit specifieke type heeft een conische cuppa die op de overgang naar de schacht die conisch of cilindrisch is met draad is afgezet. Het heeft twee of meer verspringende horizontale rijen van opgerichte puntnoppen. Het heeft een patroonvorm en een opgestoken bodem met pontielmerk en geknepen voetring.

Afbeelding 43. gl-ber-1. (Bartels/ Kottman 1999.)

⁵⁵ Isings 2009, 56.

⁵⁶ *Ibidem*, 56.

⁵⁷ *Ibidem*, 70.

Een opvallend object is mogelijk een stangglas (ook wel pijpglas genoemd) of pasglas van groen glas. Deze heeft een datering van 1300 tot 1675 op basis van het Deventer Systeem. Alleen de bodem is gevonden dus het kon niet met zekerheid gezegd worden wat het precies is. (zie afbeelding 44).

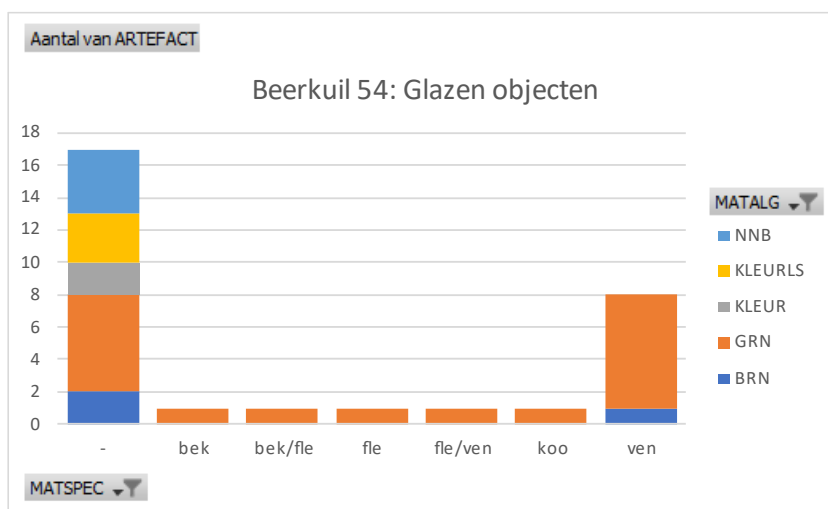
De meeste van de voorwerpen passen in de complexdatering die eerder is gemaakt op basis van de keramiek (1425-1550).

Afbeelding 44. Bovenanzicht van de bodem van het mogelijke stangglas..

Beerkuil 54

Bij beerkuil 54 waren er 17 artefacten waar geen functie of object aan toebedeeld konden worden. Dit waren vaak erg kleine scherven waar niks van gemaakt kon worden. Van de overige functies is te zien dat in deze beerkuil er voornamelijk veel vensterglas is gevonden. Daarnaast ook vrij veel drinkgerei weer. Ook is er een klein aantal objecten voor opslag gevonden.

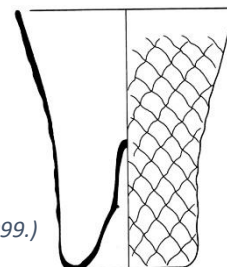
Grafiek 5. Glazen objecten uit beerkuil 54

In grafiek 5 zijn de verschillende soorten glas samen met de soort objecten afgebeeld. Hier is te zien dat bij geen van het kleurloos glas, gekleurd glas en niet nader bepaald glas een object bij is gevonden. Deze objecten waren sterk gefragmenteerd. Gekleurd glas zou van glas in lood kunnen komen, maar deze scherven waren zo klein dat het niet met zekerheid gezegd kon worden.

Zoals eerder benoemd is er veel vensterglas gevonden. Er zat tussen het vensterglas één bijzondere vondst. Dit was een grote zak met allemaal stukken vensterglas, rond de 100 scherven. Het kan zijn dat dit ooit één venster is geweest die is gebroken en daarom is weggegooid. Dit kan verklaren waarom het allemaal op één plek is gevonden.

Er is ook één beker gevonden (gl-bek-2, zie afbeelding 45). Deze dateert rond de 1400 tot 1550 op basis van het Deventer Systeem. Deze beker is van groen glas gemaakt. De beker is cilindrisch met een gekruist ribbelpatroon, een opgestoken bodem en een pontielmerk.

Afbeelding 45. gl-bek-2 (Bartels/ Kottman 1999.)

Verder is er een fles gevonden. Deze had een donkergroene kleur. Hier is geen type bij gevonden aangezien er alleen de bodem van was gevonden. Ook was er een scherp gevonden waar niet zeker van is of het een fles of een stuk vensterglas is.

Er is één koolstronk gevonden. Koolstronken zijn eigenlijk de voorlopers van berkemeiers. Deze hebben ook noppen maar zijn wat platter en minder conisch. Hier is geen type bij gevonden. Ook in deze beerkuil zijn er maigeleinen van gevonden (gl-mai-1). Als laatst is in deze beerkuil ook een stangglas gevonden die erg lijkt op het stangglas van beerkuil 43. Ook hier is alleen de bodem van gevonden en kan dus niet veel meer over gezegd worden.

Veel van de glazen artefacten uit deze beerkuil konden niet gedateerd worden. Zo was er vaak te weinig over van de objecten. De paar objecten die wel gedateerd konden worden, de beker en koolstronk, liggen tussen de 1400 en 1550. De complexdatering van de keramiek van deze beerkuil was bepaald van 1300 tot 1550. De meeste objecten vallen hier binnen, maar wat opvallend is, is dat de begindateringen van de objecten 1400 is en dus zou 1300 net iets te vroeg zijn. In hoofdstuk 4.6 wordt dit verder behandeld.

3.5 Archiefonderzoek

Een materiaalonderzoek kan veel zeggen over de gebruikers van beerkuilen. Als er een beetje basisinformatie beschikbaar is, kan het zijn dat in archieven en historische bronnen meer aanvullende informatie te vinden is. Op basis van de voorlopende informatie van de vorige paragrafen is er gezocht in verschillende historische bronnen of er iets verder te vinden is.

Een tijd geleden heeft een vrijwilliger bij Archeologie Deventer een historisch onderzoek gedaan naar de locatie van het Stadhuiskwartier. Dit was meneer D. Schütten. Het onderzoek was erg grondig gedaan en bevatte voornamelijk de namen van de eigenaren van de percelen en panden. Dit betekent niet meteen dat deze eigenaren ook de mensen waren die de beerkuilen gebruikten of er leefden, dus hier moet rekening mee worden gehouden.

In het hoofdstuk van de context zijn de kadastrale perceelnummers uit 1832 genoemd, maar hier worden ze herhaald. Beerkuil 43 lag op een uitbereiding van perceel 1374 en beerkuil 54 op perceel 1376. In dit hoofdstuk wordt voornamelijk de informatie genoemd van de percelen rond de complexdateringen die eerder zijn vastgesteld.

Er wordt vanuit gegaan dat de locatie van het Stadhuiskwartier de woonplek was van de elite van Deventer. Het is alleen ook duidelijk dat er niet alleen rijke mensen wonen op deze plek, maar ook smeden, timmermeesters, steenhouwers en meer. Dit is zichtbaar in de lening van Deventer in 1380. In deze periode is de verhouding van rijke en niet rijke bewoners ongeveer de helft.⁵⁸

Op basis van voornamelijk het metaal uit beerkuil 54 is gezocht in de uitkomsten van dit historisch onderzoek naar iets wat mogelijk met textiel te maken had, aangezien het metaal voornamelijk bestond uit spelden, gespjes, een vingerhoed en decoratief beslag. Dit is helaas niet gevonden. Toch geeft het historisch onderzoek wel een paar dingen aan die belangrijk zijn om mee te nemen in dit project.

De oudste bekende bewoner en bezitter van perceel 1376 is Mense Heuching, een welgestelde koopman. In 1433 is de bezitter van het perceel mevrouw Hese van Beke, die ook welgesteld was. Wanneer zij precies het perceel heeft overgenomen is niet duidelijk. Dat jaar is er ook weer een nieuwe eigenaresse, Alijt die de vrouw van Bernt Ludikenssoen is. Haar man bezit ook een pand aan de Polstraat doormiddel van een schadevergoeding van de stad voor schade van een overstroming van de IJssel. Alijt verkoopt ook in 1433 een kwart van het perceel aan meneer Peter Wolterssoen. In 1437 wordt er opnieuw een kwart van het perceel aan Peter verkocht, wellicht door Alijt, de vrouw van Bernt, of wellicht door een andere Alijt, dit is niet helemaal duidelijk. Hierna heeft het perceel ook nog een aantal andere eigenaren.

Tussen de periode van 1497 en 1515 wordt perceel 1376 verkocht of overhandigd van Berte Peters naar Johan die Roede en Jonffer Hadewich. In 1515 wordt het perceel weer verkocht aan Adolph van der Ruthenbarghe. Hij was een provost van St. Marien in Utrecht. Een provost is een hooggeplaatste functionaris in de kerk. Rond 1530 is het perceel eigendom van Otto van den Ruthenbarghe die hoogstwaarschijnlijk familie was van Adolph. In 1535 verkoopt hij het perceel aan Johan Dornebuss. In 1547 overlijdt hij en wordt waarschijnlijk het Manhuis de eigenaar aangezien die het in 1581 weer verkopen. Het Manhuis was in het begin in de 15^e eeuw een huisvesting voor oude arme mannen.⁵⁹ De panden op dit perceel zijn gebouwd voor bewoning. Ze worden in historische bronnen omschreven als huizen. Er wordt zijdelings een slachthuis vermeld dat in de buurt van het perceel

⁵⁸ Meyer/ van den Elzen 1982, 10.

⁵⁹ Dijkstra-Kruit 2010, 3.

stond, maar de periode dat deze er was is niet helemaal bekend. Rond de verkoop van het perceel door het Manhuis wordt het slachthuis genoemd.

Een groot deel van perceel 1374 wordt samengevoegd met perceel 1375. Aangezien de complexdatering van beerkuil 43 een vrij lange periode is (1425 tot 1550), betekent dit dat er veel verschillende eigenaren waren. Een belangrijke familie aan eigenaren was de Van Graes familie, met als eerste eigenaar in 1433 Johan van Graes. Hij is een telg (een afstammeling) uit het ridderlijke geslacht Van Graes. Zijn familie, inclusief echtgenoten van zijn nabestaanden bezitten dit perceel tot in ieder geval tot 1474. Vanaf 1479 tot 1481 zijn de percelen in bezit van Johan Goyman. Hierna bezit Engbert van Doetingem de percelen tot zijn dood in 1492. Waarschijnlijk neemt de familie Goyman de percelen weer over, dit is niet helemaal duidelijk. De familie van Goyman blijft eigenaar tot in ieder geval 1535. Daarna tot 1559 is Jan Dornebusch de eigenaar. Er stonden twee panden op de percelen. Eén hiervan was een woon/pakhuis, de ander gewoon een huis. Het is niet helemaal duidelijk waar het pakhuis specifiek voor is gebruikt.

Beide percelen hebben dus een lange gebruiksperiode gehad met veel verschillende eigenaren en bewoners. Dit onderzoek gaf een blik op hoe de percelen zijn gebruikt en door wat voor soort mensen. Dit kan mogelijk inzicht geven op de gebruikers van de kuilen wat in de komende hoofdstukken wordt besproken.

3.6 Verschillen en overeenkomsten

Het kon interessant zijn om te onderzoeken of er grote verschillen zijn tussen de verzamelde informatie van de vorige hoofdstukken. Mogelijk dat de uitkomst van het keramiek onderzoek wel erg verschillend is van het onderzoek naar het glas, of dat het archiefonderzoek andere informatie opleverde. Het werd onderzocht of deze verschillen er zijn. Als er inderdaad verschillen waren werd er onderzocht waarom dit zo is. Daarnaast is er in ieder geval gekeken naar structuren uit dezelfde periode die bij het Stadhuiskwartier zijn gevonden en uitgewerkt. Zo kon er gekeken worden of deze beerkuilen vergelijkbaar zijn of juist erg verschillend.

3.6.1 Tussen de materialen

Het is duidelijk dat in beide beerkuilen meer keramiek dan van glas en metaal terecht is gekomen of bewaard. Dit kan zijn omdat keramiek meer betaalbaar was dan glas en metaal. Het zal vooral te maken hebben met conserveringsomstandigheden en glas en metaal konden hergebruikt worden, iets wat bij keramiek niet kan. Er is dus een grotere kans dat kapotte keramiek objecten werden weggegooid in de beerkuil dan kapotte glazen of metalen objecten.

Qua gebruiksfuncties is er een groot verschil. Zo werden de meeste metalen vondsten gebruikt voor decoratie of spelden, de glazen vondsten voor vensterglas en drinkgerei en keramieken vondsten voor kookgerei, schenkgerei, opslag, drinkgerei en ander tafelgerei. Metaal (behalve ijzer) en glas was redelijk duur in die tijd en dus waren veel mensen zuinig met hun metalen en glazen objecten. Als de mensen al keramieken objecten hadden was het overbodig om dit ook nog van metaal en glas te hebben, zoals kookgerei. Het is ook vrij logisch dat de gebruiksfuncties niet helemaal overeenkomen. Zo kun je niet glas als kookpot gebruiken, hiervoor was echt keramiek of metaal nodig. Metaal wordt ook niet zo snel gebruikt als een beker. Hier is keramiek en glas dan weer meer geschikt voor. Keramieken decoratie voor op een riem is niet praktisch want het kan erg snel kapot. Metaal is hier het beste materiaal voor. De verschillende materiaal categorieën vullen elkaar dus goed aan voor een huishouden.

De dateringen komen redelijk overeen. Aangezien metaal en glas dus duurder was werden deze ook gedurende langere tijd gebruikt dus kan het zijn dat deze veel ouder zijn dan de keramiek. Bij beide beerkuilen is dit niet het geval. De dateringen van het glas en de weinige dateringen van het metaal vallen ook in de complexdatering van de keramiek, die vastgesteld was van 1425 tot 1500 voor beerkuil 43, en 1300 tot 1500 voor beerkuil 54.

3.6.2 Archiefonderzoek

Het archiefonderzoek gaf niet veel informatie, behalve een paar namen en gaf een indruk van het gebruik van de panden. Het lijkt erop dat er een paar huizen stonden en een pakhuis. De welvaart van de bewoners is niet erg duidelijk, maar door eerder onderzoek blijkt dat zeker 50% van de bewoners van het stadhuiskwartier rijk waren, maar minder rijke mensen woonden er dus ook. Beerkuil 43 stond op een perceel dat langere tijd van de rijke familie Van Graes is geweest, maar er is niets dat wijst op de bewoning van het perceel door die familie. Op het perceel stond een woon/pakhuis, maar de vondsten geven niet duidelijk aan wat voor activiteiten hier hebben plaatsgevonden. Beerkuil 54 stond op een perceel waar langere tijd een Manhuis in de buurt heeft gestaan, maar het is niet bekend of dat de beerkuil heeft gebruikt. Daarnaast heeft er ook een slager gewoond die de beerkuil mogelijk heeft gebruikt, maar dat zou pas te zien zijn na een onderzoek van het dierlijk bot. Echter het dierlijk bot is uit dit onderzoek gehouden. Het archiefonderzoek gaf dus geen verschillen, maar ook niet echt overeenkomsten.

3.6.3 Vergelijkbare onderzoeken

In deze paragraaf worden er drie structuren behandeld die zijn gevonden tijdens de opgraving van het Stadhuiskwartier. Deze structuren dateren uit grofweg dezelfde periode. Deze structuren zijn uitgewerkt door Annelies Pronk-Berends voor Archeologie Deventer. Daarnaast wordt er kort gekeken naar andere structuren die in Deventer zijn gevonden. Er is gekozen om alleen naar structuren in Deventer uit dezelfde periode te kijken zodat de materiële cultuur zo dicht mogelijk bij elkaar liggen waardoor de verschillen en overeenkomsten duidelijker worden. De informatie die voor de beerkuilen gebruikt worden zijn op basis van de complexdatering, zodat de opspit niet wordt meegenomen net zoals bij de rest van de complexen.

Als eerst wordt beerput 21 behandeld (zie diagram 8). Hier zijn 626 scherven gevonden van 136 voorwerpen. Dit is minder dan dat er in beerkuil 54 is gevonden. Hier zijn 1469 scherven gevonden van 395 objecten. Wel zijn het meer objecten dan er in beerkuil 43 zijn gevonden. Hier zijn 345 scherven van 107 voorwerpen gevonden. Beerput 21 dateert van 1475 tot 1525. Als er wordt gekeken naar de baksels die hier zijn gevonden, valt het op dat er maar 2% aan grijsbakkend aardewerk is gevonden. Dit verschilt veel met de 31% uit beerkuil 43 (zie diagram 9) en 26% uit beerkuil 54 (zie diagram 10). In beerput 21 is voornamelijk onbehandeld steengoed (27%), behandeld steengoed (16%) en roodbakkend aardewerk (16%) gevonden. Daarnaast is er een vrij groot percentage glas gevonden (19%). Dit is meer dan in beerkuil 54 (10%) en beerkuil 43 (15%).

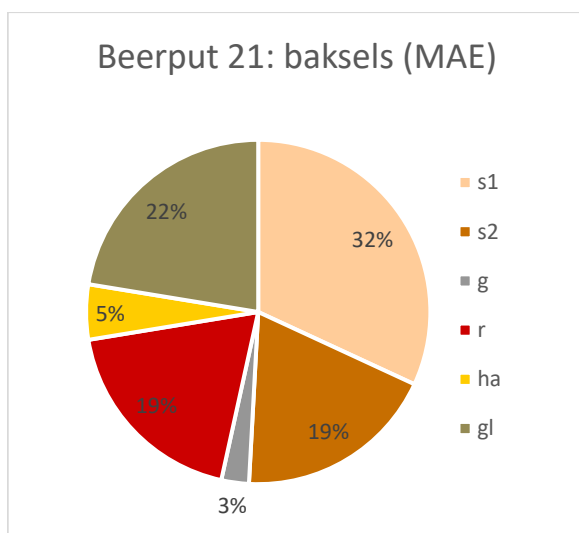

Diagram 8. Beerput 21 baksels.

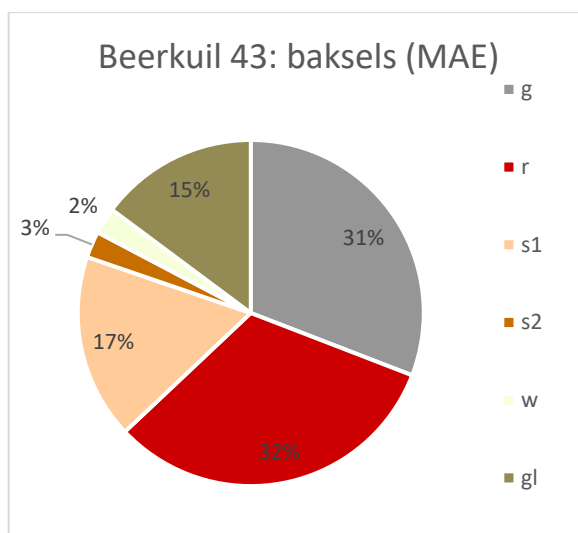

Diagram 9. Beerkuil 43 baksels.

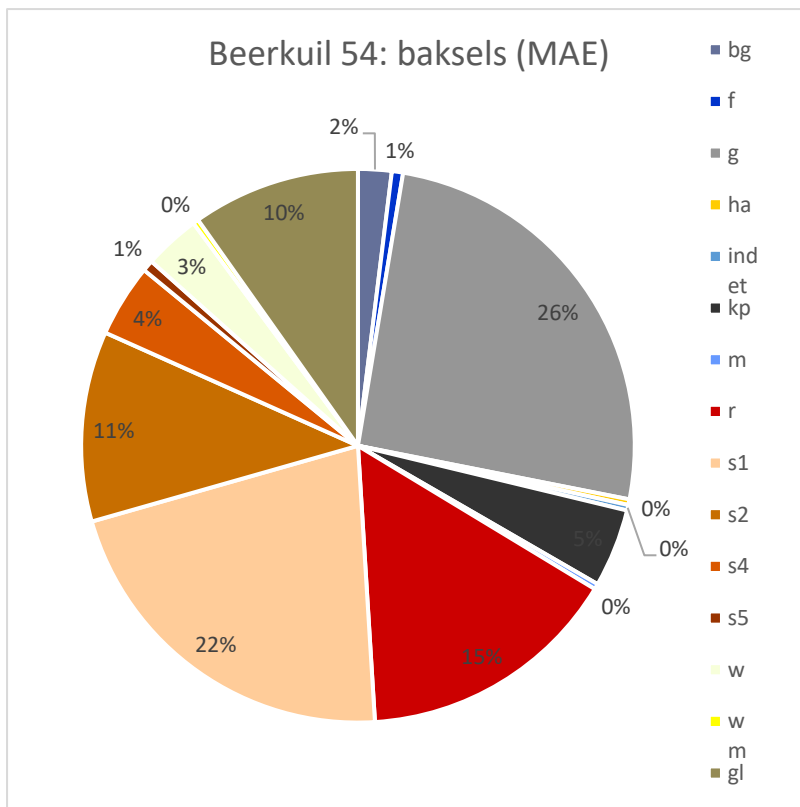

Diagram 10. Beerkuil 54 baksels

Een klein deel (11%) van de vondsten uit beerput 21 is keukengerei. Het grootste deel van de vondsten is tafelgerei (69%, zie diagram 11). Bij beerkuil 43 zijn de helft (50%) van de vondsten keukengerei, en wat minder (39%) tafelgerei (zie diagram 12). Bij beerkuil 54 is het grootste deel (50%) tafelgerei. Verder is in beerkuil 54 ook veel keukengerei (17%), opslag (17%) en bouw materiaal (16%) gevonden (zie diagram 13). Waarschijnlijk is in de beerkuil wel meer keukengerei of opslag aanwezig, maar omdat veel van het grijs- en roodbakend aardewerk verder indetermineerbaar was, zijn de hoeveelheden onbekend. In de beerput is dus meer tafelgerei gevonden dan in de beerkuilen.

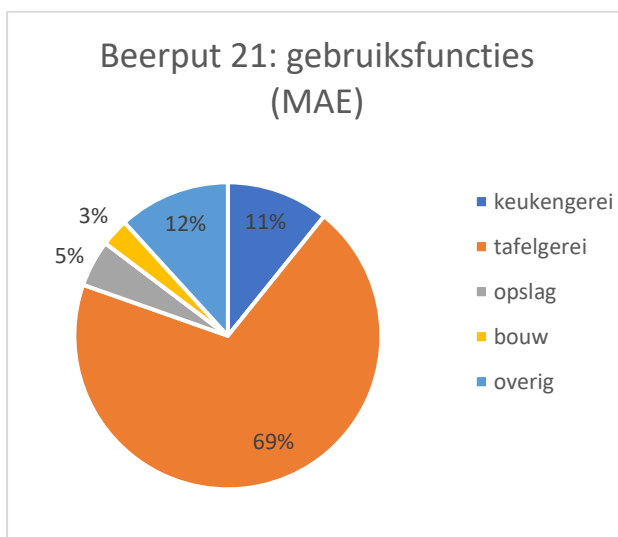

Diagram 11. Soort gebruiksfuncties van beerput 21.

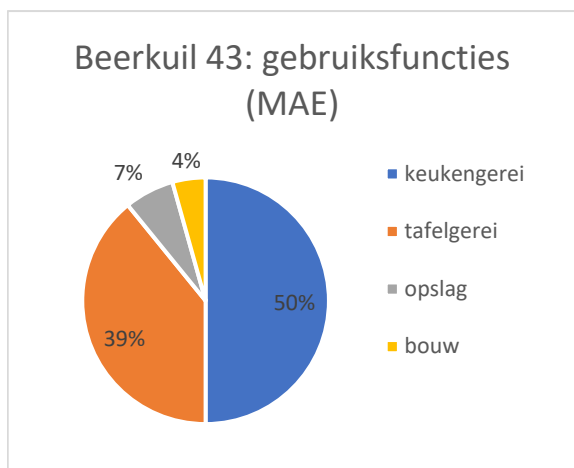

Diagram 12. Soort gebruiksfuncties uit beerkuil 43.

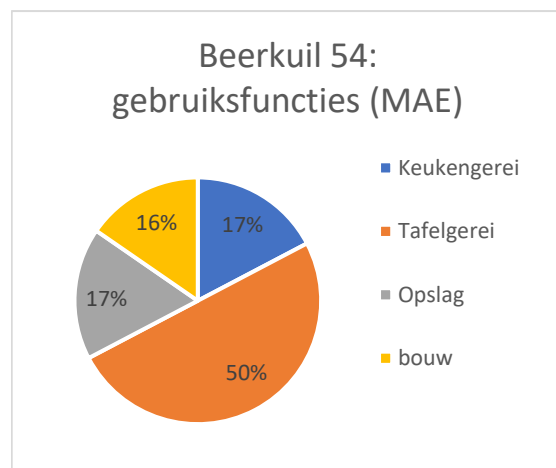

Diagram 13. Soort gebruiksfuncties uit beerkuil 54.

Dit vondstcomplex is gedetermineerd als een vrij 'doorsnee' huishouden. De gebruikers waren niet bijzonder welvarend, want wat meer 'luke' artikelen ontbreken. Wel waren zij zeker niet arm. Zo is er een vetvanger en grote schaal gevonden. Deze waren bedoeld voor het bereiden van vlees en serveren van grote gerechten. Dit zou een teken kunnen zijn van wat welvaart. De gebruikers zijn waarschijnlijk van gemiddelde welvaart geweest.

Het volgende complex is beerput 8. Deze beerput dateert van 1500 tot 1530. Hier zijn 117 voorwerpen met 628 scherven gevonden. De scherven bestaan voornamelijk uit kleine scherven. Dit is vergelijkbaar met de beerkuilen 43 en 54. In deze beerput is voornamelijk roodbakkend aardewerk gevonden (40%). Ook in deze beerput is maar weinig grijsbakkend aardewerk gevonden (2%). Verder is hier veel glas (24%), behandeld steengoed (19%) en hafnerwaar (14%) gevonden (zie diagram 14). Het grootste deel van de voorwerpen met een functie is tafelgerei (48%). Hierna volgt keukengerei (29%, zie diagram 15). Maar 40% van de vondsten komen uit Nederland. De baksels, voorwerpen en hun herkomst wijst er dus op dat de gebruikers van deze beerput van welvaart waren. Zo hadden de gebruikers meerdere vetvangers, een druipbak voor het roosteren van vlees, baardmankannen met bladrank appliques, dure witte papkommen en meer. Wat bij deze determinatie ook wordt verteld, is dat in de vroege 16^e eeuw glazen ruiten waarschijnlijk niet betaalbaar was voor iedereen. Beide beerkuil 54 en 43 bevatten ook redelijk veel vensterglas.

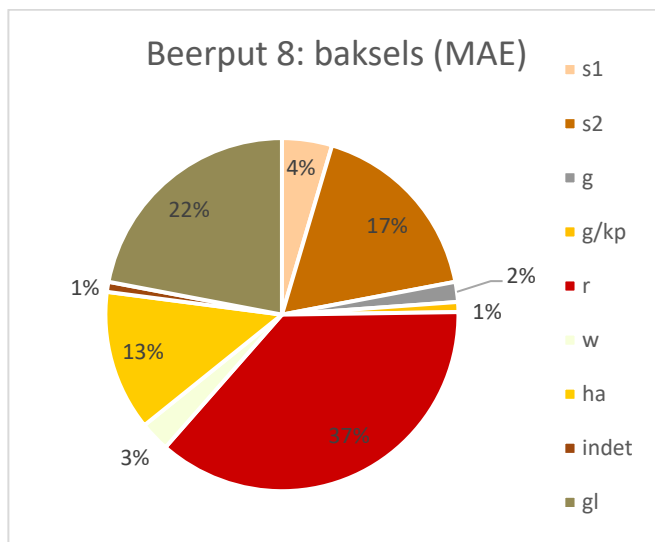

Diagram 14. Beerput 8 baksels.

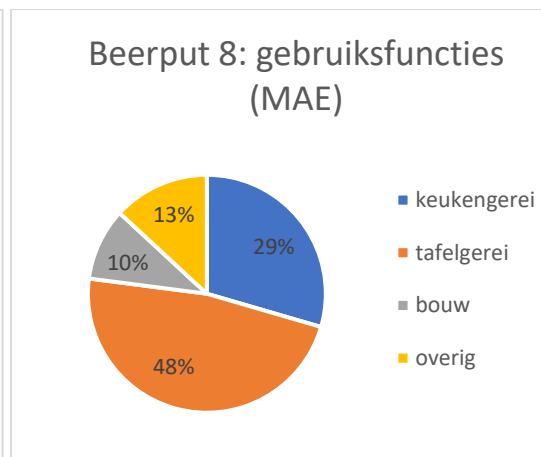

Diagram 15. Soort gebruiksfuncties uit beerput 8.

Als laatst is er nog een kuil behandeld met het structuur nummer 18. Deze dateert van 1475 tot 1525. Deze kuil bevatte in totaal 1580 scherven van 384 voorwerpen. Dit is dus meer vergelijkbaar met beerkuil 54. Roodbakkend aardewerk is hier de grootste gevonden groep (46%). Ook hier is maar 2% grijsbakkend aardewerk gevonden. 16% van de vondsten zijn glas. Andere baksels zijn maar sporadisch aanwezig (zie diagram 16). Van de voorwerpen met een functie is er voornamelijk keukengerei gevonden (38%). Tafelgerei is wat minder gevonden (21%, zie diagram 17). In deze kuil zijn voornamelijk grapes gevonden. De conclusie van deze kuil was dat het goed aansluit met het idee wat er werd verwacht van deze locatie in de Middeleeuwen. Veel 'doorsnee' artikelen en geen duidelijke tekens van armoede of welvaart. Welvaart in deze periode kon vooral worden afgelezen door de hoeveelheid behandeld steengoed wat was versierd, witbakkend aardewerk en het glas. Deze context was dus van gemiddelde welvaart.

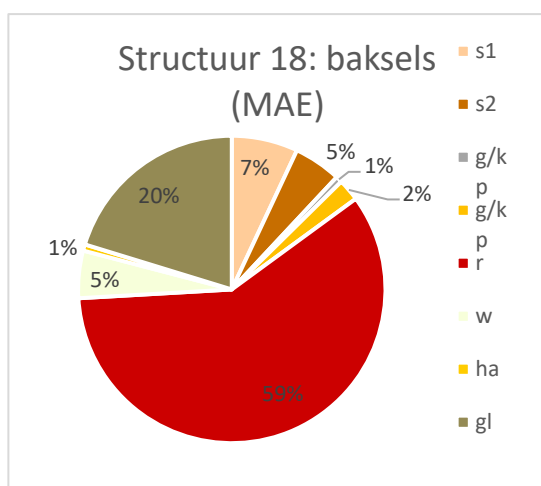

Diagram 16. Structuur 18 baksels.

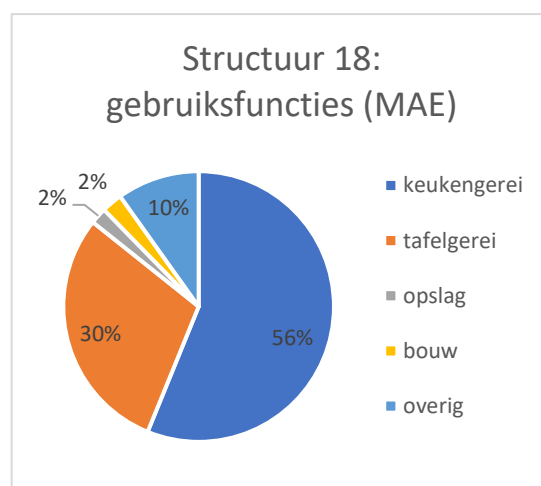

Diagram 17. Soort gebruiksfuncties uit structuur 18.

Verder zijn er een aantal andere complexen in Deventer die in het boek *Steden in Scherven* worden omschreven⁶⁰, en twee afvalkuilen die in het boek *Weggegooid en teruggevonden* worden behandeld⁶¹. Deze worden hier ook kort benoemd.

Als eerst wordt complex 5 behandeld.⁶² Dit is een afvalkuil die is gevonden aan het Burseplein in Deventer. Hier is voornamelijk veel onbehandeld steengoed, roodbakkende grapes en glazen bekers gevonden. Er is weinig grijsbakkend aardewerk gevonden. Dit complex dateert van 1425 tot 1475. Dit was geen rijk huishouden, maar ook zeker niet arm. De gebruikers waren van enige welvaart. Complex 11 is een afvalkuil uit dezelfde periode. Deze bevat voornamelijk onbehandeld steengoed en roodbakkend aardewerk, maar ook wat grijsbakkend aardewerk. Verder is in dit complex helemaal geen glas gevonden.

Als laatst worden de afvalkuilen 51-19 en 51-51 omschreven.⁶³ Deze afvalkuilen zijn samen uitgewerkt, aangezien scherven uit de verschillende kuilen aan elkaar pasten. Deze complexen dateren van 1375 tot 1450, dus iets eerder dan de hierboven benoemde complexen. Deze dateringen passen nog wel binnen de complexdatering van de beerkuilen. Van de 166 objecten zijn er maar 7 grijsbakkend (4%, zie tabel 7). Dit is meer dan de voorgaande complexen, maar zeker niet veel. Bijna de helft van de objecten zijn van glas (47%, zie tabel 10). Ook in deze afvalkuilen is het roodbakkend aardewerk het meest vertegenwoordigde baksel, met name de grapes.

Tabel 7. Baksels met voorwerp van de afvalkuilen 51-19 en 51-51.

ROOD		GRIJS		WIT		STEENGOED	
R-bak-1a	1	G-dov-1	1	W-kan-1	1	S1-bek-1	6
R-gra-5a	1	G-pot-2	1			S1-bek-2	1
R-gra-6a	15	G-kan-?	1			S1-dri-1	4
R-gra-7b	2	G-pot-?	1			S1-kan-3	4
R-pis-1	19	G-?	3			S1-kan-5	1
R-pis-2	1					S1-kru-1	1
R-ste-1	1					S1-tre-3	1
R-vet-?	2					S1-tre-4	7
R-pot-?	1					S1-tre-5	7
						S2-pot-1	1
						S2-kan-?	4
totaal:	43	totaal:	7	totaal:	1	totaal:	37

⁶⁰ Bartels/Kottman 1999.

⁶¹ Clevis/Kottman 1989.

⁶² Bartels/Kottman 1999, 326, 432.

⁶³ Clevis/ Kottman 1989, 38-40.

Tabel 8. Baksels met voorwerp van beerkuil 43.

Aantal van ARTEFACT	Kolomlabels					
Rijlabels	g	r	s1	s2	w	Eindtotaal
-		10	14	8	2	34
bak			3			3
bor			1			1
gra			6			6
kan				1	2	3
kom		13				13
kom/pot		1				1
pot		1	2			3
tre				5		5
Eindtotaal		25	26	14	2	69

Tabel 9. Baksels met voorwerp van beerkuil 54

Aantal van ARTEFACT		Kolomlabels															
Rijlabels	bg	f	g	ha	indet	kp	m	r	s1	s2	s4	s5	w	wm	Eindtotaal		
-		6	73	1		1	13	1	38	51	25	13	2	10	1	235	
bak									1							1	
bak/bor									1							1	
bor			2													2	
dov									1							1	
dri										1						1	
gra									4							4	
kan										10	7					17	
kan/tre										1						1	
kom				2												2	
pot				3			1	2								6	
tre										3	2					5	
Eindtotaal		6	2	78	1		1	14	1	47	66	34	13	2	10	1	276

GLAS		Rijlabels	Aantal van ARTEFACT	Rijlabels	Aantal van ARTEFACT
Gl-bek-2	42	bek	2	-	17
Gl-bek-3	10	bek/ ber	1	bek	1
Gl-bek-?	2	ber	1	bek/fle	1
Gl-koo-1	1	indet	1	fle	1
Gl-koo-2	5	kel	1	fle/ven	1
Gl-koo-3	5	koo/ber	1	koo	1
Gl-koo-4	2	mai	3	ven	8
Gl-mai-1	7	ven	2	Eindtotaal	30
Gl-ope-1	1	Eindtotaal	12	Tabel 12. Glas uit beerkuil 54.	
Gl-pis-1	1				
Gl-ste-1	1				
Gl-?	1				
totaal:	78				

Tabel 11. Glas uit beerkuil 43.

Tabel 10. Glas uit de afvalkuilen 51-19 en 51-51.

Tabel 11. Glas uit beerkuil 43.

Tabel 12. Glas uit beerkuil 54.

Het grootste verschil tussen de beerkuilen 54 en 43 en de hiervoor behandelde structuren is het grijsbakkend aardewerk. In de beerkuilen is hier veel van gevonden, maar elders veel minder. Dit kan komen omdat het roodbakkend aardewerk het grijsbakkende aardewerk al heeft verdrongen in deze specifieke contexten. Dit kan dus betekenen dat de beerkuilen 43 en 54 toch een eerdere datering hebben. Verder kan het gebruik ook een reden zijn. Roodbakkend aardewerk is voornamelijk voor grapes, bakpannen en vetvangers gebruikt. Het grijsbakkend aardewerk is in de beerkuilen voornamelijk voor kommen, dus voedselvoorbereiding, gebruikt. Daarnaast kan het aan welvaart liggen. Alle structuren zijn van hoge of gemiddelde welvaart. Grijsbakkend aardewerk wordt vaak geassocieerd met een goedkope prijs. Wat ook het grote verschil kan uitleggen is de manier van tellen. Als alleen de bodems, randen en wandscherven die als enige in een vondst zijn gedaan worden geteld, blijft er in beerkuil 54 nog maar 32% van de grijsbakkende vondsten over, en in beerkuil 43 nog wel 84%. In beerkuil 43 is dus wel echt beduidend meer grijsbakkende objecten aangetroffen, maar in beerkuil 54 kon dat dus wel minder zijn.

Gebaseerd op de voorgaande complexen, zou er meer roodbakkende grapes en glazen objecten gevonden moeten worden in de beerkuilen 54 en 43. Dit zijn voorwerpen die in grote aantallen zijn gevonden in de andere complexen, maar minder in de beerkuilen. Veel van het roodbakkende aardewerk uit beerkuil 43 en 54 kon geen gebruiksfunctie bij gevonden worden, gezien de grote aantallen kleine scherven, dus mogelijk waren er wel meer grapes. Het glas daarin tegen is wel beduidend minder in de beerkuilen. Dit zou kunnen wijzen op een lagere welstand van de gebruikers van de beerkuilen. Het metaal in de complexen zijn niet meegenomen of gevonden in de complexen. Hier kan dus verder geen vergelijking mee gemaakt worden.

3.7 Huishoudens

Het is moeilijk, maar de hoeveelheid huishoudens die de beerkuilen gebruiken zou geschat kunnen worden. Dit kan gedaan worden op basis van verschillende gebruiksfases, verschillende ambachten of erg uiteenlopende economische waarden van de vondsten. Een onderzoek zoals dit wordt niet vaak uitgevoerd en er zijn dus ook geen vaste stappen die gevolgd moeten worden om dit te onderzoeken. De schatting is dus alleen speculatie en kan nooit met zekerheid gezegd worden. Wel is het interessant om er in ieder geval over na te denken.

Van beerkuil 43 kan met zekerheid gezegd worden dat het niet door meerdere huishoudens is gebruikt. Het onderzoek duidt niet op meerdere gebruiksfases naast de gemaakte complexdatering. Het kan natuurlijk altijd zijn dat er wel meerdere huishoudens de beerkuil hebben gebruikt, maar de vondsten geven ons niet deze informatie.

Beerkuil 54 heeft een complexdatering van 1300 tot 1550. Er zijn alleen ook erg veel vondsten uit de Vroege-Middeleeuwen gedaan. Aangezien de stratigrafie nog niet helemaal duidelijk was van deze beerkuil, kunnen er alleen mogelijke verklaringen gegeven worden. Zoals in vorige hoofdstukken is genoemd, kan het zijn dat beerkuil 54 is dichtgegooid met de aarde uit een afvalkuil van de Vroege-Middeleeuwen. Daarnaast kan de beerkuil ook opgefrist worden door grond uit vroegere afvalkuilen. Uiteindelijk zijn er geen duidelijke tekens van meerdere huishoudens in deze beerkuil. De grote hoeveelheid aan vroeg middeleeuws aardewerk blijft opvallend, maar op dit moment kan hier niks gezegd over worden met betrekking tot meerdere huishoudens.

3.8 Identiteit van de gebruikers

Het doel van dit onderzoek was voornamelijk dat uitgezocht zou worden wat de identiteit van de gebruikers was. Het is bijna onmogelijk om bij specifieke namen te komen, maar dat was ook niet de bedoeling. Identiteit bevat van alles: Religie, beroep, ben je rijk of arm, wanneer leef je, wat doe je in je dagelijks leven, hoe ziet je huis eruit en nog meer. Deze onderwerpen werden onderzocht en worden in dit hoofdstuk besproken.

Er moet rekening worden gehouden met het feit dat het achterhalen van de identiteit van gebruikers uit de Middeleeuwen lastig is en niet veel wordt gedaan. Uit de Nieuwe tijd zijn meer vormen en decoratie voortgekomen waardoor veel artefacten persoonlijker waren voor mensen en was er meer gedocumenteerd wat nog is bewaard gebleven waardoor het dan makkelijker is om conclusies te trekken. Voor de Middeleeuwen is het dus moeilijker om conclusies te trekken vanwege de summiere informatie.

3.8.1 Sociaaleconomische interpretatie

De economische status van de gebruikers is op basis van de vondsten moeilijk te zeggen. In het hoofdstuk resultaten wordt de economische waarde van keramiek kort behandeld en hoe complex dat is. De keramiek geeft een gemiddelde tot lage economische waarde aan. De vondsten waren voornamelijk lokaal gemaakt wat vaak op een goedkope prijs wijst, maar beerkuil 54 had ook een redelijk groot aantal aan gemiddelde waarde doordat er veel van import is gebruik gemaakt. Van het dure keramiek was vrij weinig gevonden.

Er was maar een kleine hoeveelheid aan duur keramiek gevonden. Dit was keramiek dat zeldzamer was, voornamelijk uit de import kwam met dure glazuur of decoratie van kwaliteit. De waarde van keramiek kan niet op zichzelf de economische status van de gebruikers aangeven, maar het is wel informatie die meegenomen moet worden. In de Middeleeuwen was glas ook wat duurder. Er is alleen niet erg veel glas gevonden in de beerkuilen en de meeste glasvondsten werden gebruikt in het gemiddelde huishouden. Het metaal gaf ook niet duidelijke indicaties naar de economische status. Al geven de metalen vondsten wel aan dat het huishouden niet rijk waren. Of de metalen vondsten vanuit een ambacht kwamen of vanuit huisnijverheid, het is niet iets wat een rijk huishouden zou hebben.

Als er dus alleen gekeken werd naar de vondsten dan zou er gezegd kunnen worden dat beide huishoudens rond de gemiddelde economische status zaten, dus niet rijk maar ook niet arm waren. De vergelijkbare structuren die zijn benoemd in hoofdstuk 3.6.3 ondersteunen dit. Al hadden deze structuren bijna geen grijsbakkend aardewerk, ze hadden wel veel roodbakkend aardewerk wat van ongeveer dezelfde waarde was. Verder is er in de structuren veel steengoed aangetroffen, wat in de beerkuilen ook veel voorkomt. De huishoudens van gemiddelde waarde hadden een aantal luxe goederen, maar echt grote percentages aan bijvoorbeeld witbakkend aardewerk hadden ze niet. De rijke context, beerput 8, bevatte grote hoeveelheden aan 'dure' artikelen. Dit ontbrak bij de beerkuilen 43 en 54, dus de eigenaren van deze beerkuilen waren niet rijk. Het historische onderzoek gaf ook verder geen informatie over de status. Vaak werden de eigenaren van de percelen wel genoemd, maar niet of die mensen het perceel ook bewoonden en wie dan wel. De locatie werd voornamelijk bewoond door welvarende mensen maar een groot gedeelte ook niet. Om de status met zekerheid te kunnen duiden moet er verder onderzoek gedaan worden.

3.8.2 Religie

Er is één object gevonden in beerkuil 43 met een link naar religie. Dit is een onbehandelde steengoed trechterbeker met een applique van Maria met kind (Jezus). Het is zeer waarschijnlijk dat in deze tijd bijna alle huishoudens christelijk waren, specifiek katholiek, maar sommigen hadden een

belangrijkere rol binnen de kerk dan anderen. Van deze gebruikers kan dat niet gezegd worden. Zoals eerder genoemd kwam de applique vaak voor in de Late Middeleeuwen.

In beerkuil 54 zijn geen aanwijzingen van religie aangetroffen. Zoals eerder gezegd, als er naar de context gekeken wordt is het bijna zeker dat deze gebruikers ook christelijk waren, maar er zijn alleen geen aanwijzingen gevonden.

3.8.3 Ambacht

Beerkuil 43 geeft geen aanwijzingen op het gebied van ambacht. De keramieken vondsten waren allemaal vrij normaal voor een huishouden en er zijn niet genoeg glazen en metalen vondsten om er iets over te kunnen zeggen.

Op basis van het metaal uit beerkuil 54 kan er gespeculeerd worden dat er een ambacht aanwezig is. Dit ambacht heeft zeer waarschijnlijk te maken met kleding, schoenen, riemen en/of textiel. Er zijn veel spelden gevonden, decoratieve aspecten voor kleding, riemen en schoenen, een zilver vingerhoed en overige objecten die niet gedetermineerd kunnen worden maar mogelijk ook hiervoor werden gebruikt, voornamelijk als decoratie. Aangezien het alleen metalen objecten zijn kan er ook gezegd worden dat hier die objecten werden gemaakt, maar het zou ook kunnen zijn dat er kledingstukken werden gemaakt op deze locatie met de metalen objecten. Er is alleen verder geen textiel of leer gevonden. Mogelijk kon dit ook gewoon huisnijverheid zijn, maar dit is niet te achterhalen.

4. Antwoord op de deelvragen

In dit hoofdstuk worden de antwoorden op de deelvragen beantwoord als voorbereiding op het antwoord op de hoofdvraag die in de conclusie beantwoord wordt.

4.1 Wat is de context van de kuilen 43 en 54 die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Bourseplein te Deventer?

Beerkuil 43 en 54 bevinden zich in het midden van het onderzoeksgebied van het project Stadhuiskwartier in Deventer. Deze locatie was het centrum van Deventer, en dus woonde de elite en het stadsbestuur rondom deze plek. Rond de 14^e eeuw werd Deventer een Hanzestad en hierdoor was Deventer economisch gezien goed af.

De kuilen lagen op verschillende percelen, maar wel naast elkaar. Beerkuil 43 bevond zich op perceel C en beerkuil 54 op perceel A/B. Deze percelen zijn ingedeeld op basis van een plattegrond die dateert uit 1832 en een archeologische interpretatie. Tussen de kuilen stond een muurtje die waarschijnlijk de eigendomsposities tussen de percelen vanaf de 16^e eeuw.

De stratigrafie is in grote lijnen besproken. Zo is bij beerkuil 54 het meeste in de bovenste lagen gevonden op vlak 2. Wat interessant is dat, hoe het er nu uitziet, er veel variatie is aan vondsten uit verschillende periodes. Artefacten uit de Vroege-Middeleeuwen zijn op dezelfde plek als artefacten uit de Late-Middeleeuwen gevonden. Verder gaf de stratigrafie van beerkuil 43 gaf weinig informatie.

4.2 Wat zijn de complexdateringen van de keramiek uit de kuilen 43 en 54?

De complexdatering van de keramiek uit beerkuil 43 is gesteld tussen 1425 en 1550. Dit was gedaan op basis van de dateringen van de meeste artefacten. Vrijwel de meeste artefacten hadden een einddatering van 1550. Er waren ook veel vondsten met 1700 als einddatering, maar die hadden een begindatering van voor 1550. 1425 was genomen als begindatering omdat dat de meest recente begindatering was. Geen van de artefacten hadden een begindatering van na 1425.

De complexdatering van beerkuil 54 was ingewikkelder. De einddatering was redelijk makkelijk vast te stellen op 1550. Ook hier hadden verreweg de meeste keramiek artefacten dat als einddatering. Veel van de einddateringen daarna overlaptten daar ook mee. De begindatering is op 1300 gezet. Dit is eigenlijk een veel te lange tijd voor een beerkuil om open te liggen. Tussen 1300 en 1350 zijn er ook veel vondsten gedaan. Het beste was om deze ook mee te nemen in de datering. Daarvoor zijn er nog veel vondsten gedaan uit de Vroege-Middeleeuwen, voornamelijk Pingsdorf. Er wordt vanuit gegaan dat dit opspit is, dat de grond van een andere afvalkuil uit de Vroege-Middeleeuwen is gebruikt om deze beerkuil dicht te gooien.

4.3 Welke soorten keramieken gebruiksvoorwerpen zijn er aangetroffen in de kuilen?

Beerkuil 43 had in totaal 93 objecten, waarvan er bij 37 een object bepaald kon worden. Hier zijn vooral veel kommen gevonden die allemaal grijsbakkend zijn, namelijk 13 waarvan er zeven een type bij bepaald kon worden aan de hand van het Deventer Systeem. Vijf hiervan zijn van dezelfde type, en de overige twee hebben hun eigen types. Er zijn zes roodbakkende grapes gevonden, waarvan de helft een type heeft. Eén van de grapes had inwendige kalkaanslag en is dus mogelijk gebruikt als pispot. Gewoonlijk werden grapes gebruikt om mee te koken. Er zijn vijf onbehandelde steengoed trechterbekers gevonden om uit te drinken, waarvan eentje een applique van Maria met kind had. Daarnaast zijn er 4 steengoed kannen gevonden, twee onbehandeld en de andere twee behandeld steengoed om uit te drinken of te schenken. Er zijn vier opslag potten gevonden, waarvan twee

roodbakkend zijn en de overige twee van Pingsdorf en grijsbakkend zijn. Als laatst zijn drie roodbakkende bakpannen om in te koken, één roodbakkend bord om van te eten en een kom of pot van Pingsdorf.

Beerkuil 54 bestond uit 351 objecten waarvan bij maar 46 een functie is bepaald. Deze bestaan voornamelijk uit steengoed kannen, tien onbehandeld en zeven behandeld, om mee te schenken of om uit te drinken. Er zijn tien opslag potten gevonden. Vier hiervan waren Pingsdorf, drie grijsbakkend, twee roodbakkend en één kogelpot. Van de meeste potten was niet veel over en dus heeft maar één roodbakkende pot een type. Er zijn vijf trechterbekers gevonden om uit te drinken waarvan drie onbehandeld steengoed zijn en twee behandeld steengoed. Eén trechterbeker van onbehandeld steengoed had een type en een andere trechterbeker had een cirkelvormige applique met noppen. Ook is er een onbehandeld steengoed artefact gevonden waar niet zeker van was of het een kan of trechterbeker was. Er zijn vier roodbakkende grapes gevonden waarvan drie een type hadden. Ze waren allemaal spaarzaam geglazuurd en drie zijn mogelijk als pispot gebruikt. Verder zijn er twee faience borden gevonden en één bord van industrieel wit keramiek om van te eten. Ook zijn er twee grijsbakkende kommen gevonden voor voedselvoorbereiding of opslag waarvan één een type heeft. Als laatst is er één roodbakkende bakpan, roodbakkende dover, onbehandelde steengoed drinkschaaltje en een roodbakkende bakpan of bord gevonden.

4.4 Wat is de productielocatie van de aangetroffen keramiek in de kuilen 43 en 54?

Vanaf nu worden de deelvragen beantwoord gebaseerd op de artefacten die binnen de complexdateringen vallen.

Van de artefacten uit beerkuil 43 kwam verreweg het meeste van lokale makers. Zeker 74% van de keramieken artefacten zijn lokaal gemaakt. Dit bestaat voornamelijk uit rood- en grijsbakkende vondsten. Net iets minder dan een kwart van de vondsten komt uit Duitsland, met name Siegburg. Deze vondsten zijn eigenlijk alleen steengoed waar. Een aantal van de artefacten, 3%, is niet zeker van de productielocatie. Dit bestaat voornamelijk uit witbakkend aardewerk. Hiervan was niet genoeg over van de objecten om een productielocatie te achterhalen en had het dus lokaal gemaakt kunnen worden of in een ander land.

In beerkuil 54 is het meeste keramiek ook lokaal gemaakt. Dit is 51% van de vondsten. Ook dit bestaat voornamelijk uit rood- en grijsbakkend aardewerk, maar ook een aantal kogelpotten en faience/majolica. 39% van de keramieken vondsten komen uit Duitsland. Ook bij deze beerkuil is het grootste aantal uit Siegburg, 33% van het geheel, maar er komen ook een aantal artefacten uit Langerwehe en uit Frechen, Langerwehe, Aken, Raeren of Keulen. Dit kan moeilijk zijn te achterhalen als er niet veel over is van de vondsten. Een klein aantal van de Duitse artefacten is onbekend van waar in Duitsland ze vandaan komen. Dan is er ook nog 10% van de keramiek waar de herkomst helemaal onbekend van is. Ook dit bestaat voornamelijk uit witbakkend aardewerk maar ook een aantal andere baksels.

4.5 Wat was de sociaaleconomische waarde van de keramiek uit de kuilen in de gebruikperiode?

De sociaaleconomische waarde van keramiek is moeilijk te bepalen. Er moet met verschillende onderwerpen rekening gehouden worden, en het kan nooit met zekerheid vastgesteld worden vooral niet met keramiek uit de Late-Middeleeuwen. Ook moet er rekening gehouden worden met het feit dat in beide beerkuilen erg veel keukenwaar is gevonden, en dat er niet vaak duur

keukenwaar werd gebruikt omdat het bijvoorbeeld toch vies werd. Als er alleen objectief naar de keramiek wordt gekeken zijn dit de uitkomsten:

Beerkuil 43 bestaat voor 74% uit goedkoop keramiek. De meeste keramiek dat lokaal gemaakt werd is goedkoop. Denk aan rood- en grijsbakkend aardewerk. Dit wordt ook voornamelijk gebruikt om mee te koken, voor opslag of voor voedselvoorbereiding. De keramiek van gemiddelde waarde bestaat uit Steengoed. Steengoed moest vanuit Duitsland komen en was dus iets duurder door de import. Ook was het van wat betere kwaliteit, het was waterdicht en had soms mooie decoratie. Het werd vaak gebruikt op tafel, om mee te schenken of om uit te drinken. 3% van de vondsten was van dure waarde. Dit bestaat uit het witbakkende aardewerk. Dit kon uit de import komen, had vaak glazuur van goede kwaliteit wat ook mooi was.

Bij beerkuil 54 ligt de verdeling iets anders. Hier is maar 53% van de keramiek artefacten van goedkope prijs. Ook dit bestaat voornamelijk uit de eerdergenoemde lokale keramiek. Ook zit hier wat blauwgrijze keramiek bij. Hiervan is de precieze herkomst niet bekend, maar het ligt erg vroeg in de complexdatering en was het dus waarschijnlijk al best verouderd toen het in deze beerkuil belandde. De 42% aan keramiek van gemiddelde waarde komt hier ook alleen door het steengoed. In deze beerkuil is veel steengoed gevonden en dus ligt het percentage aan gemiddelde keramiek wat hoger. 5% van de keramiek is van dure waarde. Ook dit is voornamelijk ook witbakkend, maar het bevat ook wat faience, majolica, hofnerwaar en maaslands wit. De majolica en faience zijn in Nederland gemaakt en was luxe keramiek. Dit komt door het glazuur en decoratie van kwaliteit.

4.6 Hoe verandert de interpretatie van het gevonden metaal en glas de conclusies die over de keramiek getrokken zijn van deze kuilen (waarde, datering en herkomst)?

Over het algemeen veranderde het metaal en glas niet veel aan de voorgaande conclusies. Vaak is glas en metaal wat duurder dan keramiek, maar er is vrij weinig glas en metaal gevonden in de beerkuilen met vergeleken de keramiek. Nu is het zo dat glas en metaal gerecycled kunnen worden, dus kan het zijn dat de gebruikers van de beerkuilen wel meer glas en metaal hebben gebruikt maar dit is niet terug te zien in de beerkuilen. De glazen vondsten uit beerkuil 54 geven aan dat de meeste dateringen vanaf 1400 starten, maar dit zijn er zo weinig dat de complexdatering niet met zekerheid naar 1400 tot 1550 veranderd kan worden.

Glas en metaal werden vaak voor andere doeleinden gebruikt dan keramiek. Het glas is voornamelijk gebruikt voor vensters en glazen om uit te drinken, het metaal voornamelijk voor gespjes, spelden en decoratieve accessoire en de keramiek voor koken, opslag, schenken en drinken. Het metaal en glas verandert de conclusies van het keramiek niet.

4.7 Welke aanwijzingen zijn er die kunnen aangeven hoeveel huishoudens gebruik maakten van de kuilen?

Een aantal aanwijzingen zouden informatie hebben gegeven dat mogelijk de hoeveelheid verschillende gebruikers en gebruik maakten van de beerkuilen. Dit zou bijvoorbeeld verschillende gebruikperiodes kunnen zijn, of grote verschillen aan welvaart of ambacht. Dit is een ingewikkeld onderzoek op zich wat niet vaak gedaan wordt. De beerkuilen uit dit onderzoek gaven dus geen tekens van verschillende huishoudens. Alle vondsten waren redelijk vergelijkbaar en er waren geen uitschieters. Ook schijnt het niet dat er verschillende gebruikperiodes waren, al is er in beerkuil 54 veel vroegmiddeleeuws aardewerk gevonden naast de keramiek uit de Late-Middeleeuwen, maar dit kon komen door het dichtgooien van de beerkuil met de aarde uit een andere beerkuil. Een beerkuil zou niet 500 jaar openliggen waardoor gebruikers uit beide de Vroege- en de Late-Middeleeuwen er

gebruik van konden maken. Er waren dus geen aanwijzingen dat meerdere huishoudens gebruik hebben gemaakt van de beerkuilen.

4.8 Wat kan op basis van de vondsten worden afgeleid over de identiteit(en) van de gebruiker(s) van de kuilen?

Over beerkuil 43 is niet veel te zeggen. De gebruikers waren waarschijnlijk mensen die een gemiddelde welvaart hadden. De locatie waar ze wonen geeft dit aan, ze hadden wel een redelijk aantal glazen vondsten en bijzondere metalen objecten, al waren het er maar twee. Al was het keramiek erg goedkoop, dit was voornamelijk keukenwaar wat vrijwel altijd goedkoop was. Ook waren deze mensen religieus, gebaseerd op de steengoed vondst met een applique van Maria met kind. Verder is er vrij weinig af te leiden van de vondsten uit deze beerkuil.

Beerkuil 54 bevatte 395 vondsten en kon dus iets meer informatie brengen. Ook van deze beerkuil zou er gezegd kunnen worden dat de gebruikers van gemiddelde welvaart waren, maar wel aan de hogere kant. Net de helft van de keramiek vondsten waren van goedkope prijs, en dit was dus ook eigenlijk alleen keukenwaar. Al het tafelwaar was van gemiddelde of hoge waarde. Over het glas was niet veel te zeggen aangezien veel niet determineerbaar was. Het metaal kan mogelijk wijzen op een nijverheid ambacht, zo zijn er veel spelden gevonden, kleding/riem beslag en een vingerhoedje. Er zijn alleen niet erg veel metalen vondsten gedaan dus het kan ook zijn dat de gebruikers deden aan huisnijverheid. Hier kan geen zekere conclusie over getrokken worden.

4.9 In hoeverre komt de informatie uit de beschikbare historische bronnen overeen met de uitkomsten van het materiaalonderzoek van de kuilen?

Het historische onderzoek heeft geen aanvullende of passende informatie kunnen leveren over de beerkuilen. Er zijn een aantal families en personen in de tekst voorgekomen die de percelen waar de beerkuilen op lagen bezaten of bewoonden, maar niks dat aangeeft of ze de beerkuilen hebben gebruikt. Ook is het niet duidelijk geworden bij welk pand de beerkuilen mogelijk hebben gehoord.

5. Conclusie

Aan de hand van de vondsten zijn er een paar dingen duidelijk geworden over de gebruikers van de kuilen 43 en 54 en kan de hoofdvraag *“Wat kan er op basis van het vondstmateriaal uit de kuilen 43 en 54, die zijn gevonden tijdens een opgraving van het Burseplein te Deventer, geconcludeerd worden over de gebruikers?”* beantwoord worden met behulp van de deelvragen.

De beerkuilen zijn gevonden tijdens een opgraving voor het project Stadhuiskwartier, wat plaatsvond op het Burseplein in Deventer. Er werd vanuit gegaan dat de elite van Deventer hier woonde, maar in realiteit was maar de helft van de mensen die hier woonde rijk. De hoofdvraag gaat nu per beerkuil behandeld worden.

5.1 Beerkuil 43

Beerkuil 43 is op perceel C gevonden. Op basis van het materiaalonderzoek is er een complexdatering vastgesteld van 1425 tot 1550. De beerkuil is dus in de Late-Middeleeuwen gebruikt, en dus leefde de gebruikers ook in deze tijd. In de beerkuil is voornamelijk keukenwaar, tafelwaar en objecten voor opslag gevonden. Het zijn allemaal redelijk ‘normale’ gebruiksvoorwerpen die niet een bijzondere functie hadden. Het waren objecten die je bij een gemiddeld huishouden zou verwachten. Er is voornamelijk veel rood- en grijsbakkend aardewerk en wat steengoed gevonden. 23% van de keramiek kwam uit Duitsland. Het grootste deel van de objecten waren voornamelijk lokaal gemaakt in Nederland. Dit scheelde een hoop kosten. De beerkuil bevatte dus ook voornamelijk goedkoop keramiek. Slechts ongeveer een kwart was van gemiddelde waarde en maar 3% was duur. Het blijkt dus dat er niet veel geld in de keramiek was geïnvesteerd. Het metaal bevatte wel een decoratief beslagstuk wat mogelijk iets duurder is geweest. Daarnaast kostte glas ook wat meer in deze tijd. Er zijn 12 glazen vondsten gedaan, maar niet genoeg om te kunnen zeggen dat hier heel veel geld aan is uitgegeven. Daarbij waren de meeste glazen vondsten redelijk normaal voor die periode. Het grootste deel van het glas was groen.

Aangezien de complexdatering redelijk duidelijk was had het maar één gebruikperiode. Daarnaast was de inhoud van de beerkuil niet erg overweldigend en was het allemaal redelijk vergelijkbaar met elkaar kan er gezegd worden dat er maar één huishouden gebruik van maakte. Er is ook op basis van de vondsten niet veel te zeggen over een ambacht. Het historische onderzoek heeft een paar namen genoemd, voornamelijk de Van Graes familie die voor een lange tijd het perceel bezaten en bewoonde. Mogelijk was het deze familie die de beerkuil gebruikte, maar het is onbekend wie en of dit echt zo is.

Het lijkt erop dat de gebruikers van deze kuil een vrij doorsnee huishouden was in de Late-Middeleeuwen op deze locatie. Ze waren niet rijk, maar ook niet arm.

5.2 Beerkuil 54

Beerkuil 54 is op perceel A/B gevonden. De complexdatering van de hoofdzakelijke periode van deze beerkuil is aan de hand van de keramiek vastgesteld op 1300 tot 1550. Deze datering ligt dus op de overgang van de Late-Middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd. De complexdatering liet alleen ook zien dat er tevens veel artefacten uit Vroege- en Hoge-Middeleeuwen komen. Dit is hoogstwaarschijnlijk opspit, of de verklaring is dat de beerkuil fris gehouden moest worden of dichtgemaakt werd met grond uit een vroegmiddeleeuwse afvalkuil. Deze beerkuil heeft vergelijkbare keramieken objecten met beerkuil 43. Wel is er meer steengoed aangetroffen in deze beerkuil en dus ook meer kannen en trechterbekers. 38% van de keramieken vondsten kwam uit Duitsland. Dit kwam grotendeels omdat er veel steengoed is gebruikt en dit werd vrijwel alleen in Duitsland gemaakt. Van de rest van de vondsten was de herkomst onzeker of uit Nederland/lokaal. In deze beerkuil is voor de helft

goedkoop keramiek gevonden, het andere deel was van gemiddelde waarde en zelfs 5% aan dure keramiek. Het glas was vergelijkbaar met het glas uit beerkuil 43, maar dan van een iets grotere kwantiteit. In beerkuil 54 zijn 30 glazen objecten gevonden.

Het metaal was bijzonder in deze beerkuil. Er waren erg veel metalen vondsten die te maken hadden met textiel en nijverheid. De vraag is dus of deze metalen vondsten zijn gebruikt voor een ambacht of voor huisnijverheid. Het archiefonderzoek gaf hier niet een overtuigende aanwijzing voor. De eerste bekende bewoner en bezitter van het perceel was een welgestelde koopman, en daarna een rijke vrouw. In de 15e eeuw werd het perceel verkocht aan twee eigenaren en uiteindelijk zelfs aan een provost. De analyse van de vondsten geven verder geen aanwijzingen of één van deze personen gebruik hebben gemaakt van deze beerkuil.

Waarschijnlijk werd de beerkuil niet door meerdere huishoudens gebruikt. Daarnaast was er mogelijk een ambacht of huisnijverheid in de periode vanaf 1500 dat te maken had met metaal en nijverheid van textiel. Op basis van de vondsten hadden de gebruikers een gemiddelde welvaart wat misschien aan de iets hogere kant lag, maar zeker niet rijk. Ook bij het historische onderzoek van deze beerkuil zijn een aantal namen gevallen, maar hiervan kan niet bepaald worden of deze mensen de beerkuil hebben gebruikt.

6. Discussie

In dit hoofdstuk wordt gereflecteerd op het onderzoek en de ervaring. Dit brengt een kritische blik over de resultaten en het onderzoek, en toetst de betrouwbaarheid.

Gedurende het onderzoek waren er momenten die goed verliepen en momenten die minder goed gingen. Zo duurde het onderzoek langer dan verwacht. Het herkennen en determineren van artefacten vraagt oefening en kost tijd. Daarnaast werd het op het laatste moment nog duidelijk dat er eerst rond de 300 artefacten waren meegenomen in het onderzoek die niet uit de beerkuilen kwamen en moest dit eruit gehaald worden. Waarschijnlijk is er in het begin van het onderzoek iets fout gegaan met een query die de vondsten uit de beerkuilen zou moeten aantonen.

Voor het grootste deel van het onderzoek is er gebruik gemaakt van de kwantificatiemethode MAE. Er is gekeken naar de EVE en in de determinatietabellen zijn de gewichten en N ook te zien, maar de MAE was het meest voor de hand liggend. Dit zorgde voor de beste resultaten, aangezien er naar alle kenmerken van een scherv werd gekeken om een object samen te stellen. Als alleen de EVE werd gebruikt zouden er meerdere baksels en objecten uitgesloten worden van het onderzoek, ook al zijn die duidelijk wel gevonden in de beerkuilen. De MAE zorgde ervoor dat deze er wel in zaten. In diagram 18 en diagram 19 zijn de percentages van baksels te zien als de EVE wordt gebruikt. N (aantal scherven) is niet gebruikt aangezien sommige objecten meer gefragmenteerd waren dan andere. Dit zou dus een fout beeld hebben gegeven over de hoeveelheid objecten van elk baksel. Tijdens dit project is er veel keuken en tafelwaar gevonden, maar ontbreken veel vondsten met andere functies. Er is geen hout of textiel aangetroffen, en het dierlijkbot materiaal wordt later mogelijk onderzocht. Het onderzochte materiaal kan dus niet een geheel beeld geven van de gebruikers.

Diagram 18. De EVE van de randen uit beerkuil 43.

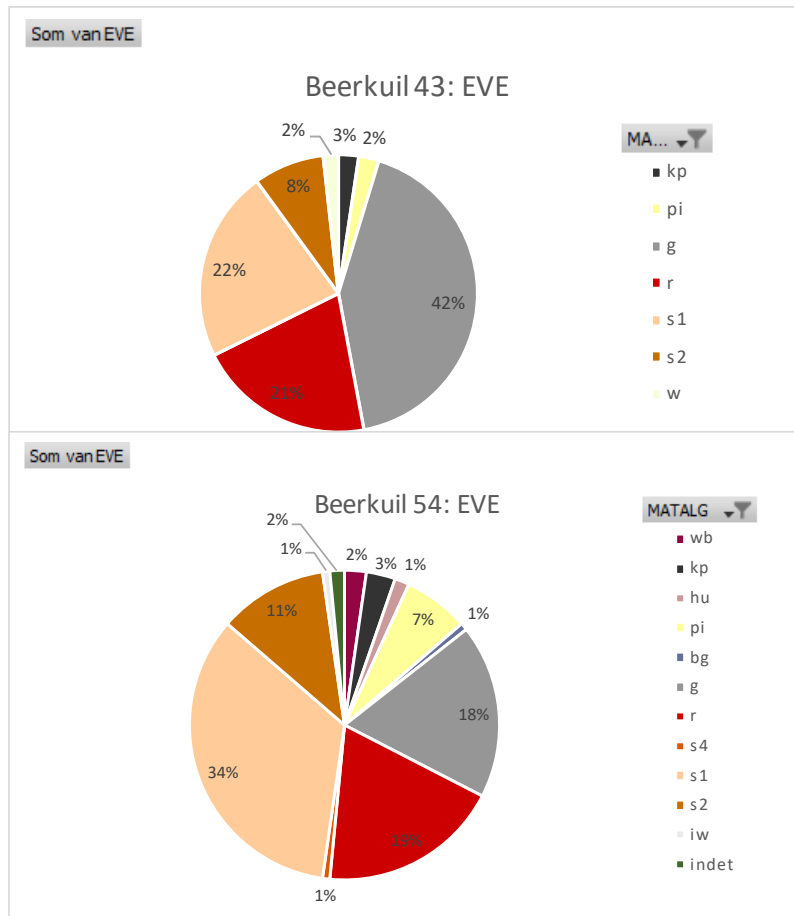

Diagram 19. De EVE van de randen uit beerkuil 54.

Een profiel opstellen van gebruikers van afvalkuilen in de Middeleeuwen is moeilijk aangezien er nog maar een kleine variatie aan decoratie en vormen bestonden die zich pas in de Nieuwe Tijd hebben ontwikkeld. Het is dus een onderzoek geworden met weinig stevige conclusies en voornamelijk speculaties en mogelijkheden. Dit komt voornamelijk doordat het erg lastig is om een profiel van personen uit de Middeleeuwen op te stellen door de weinige gebruiksvormen en decoratieve elementen van de vondsten uit die periode. Er is nog niet genoeg onderzoek gedaan naar dit onderwerp. Daarnaast had een huishouden mogelijk meerdere afvalkuilen. Bij dit project is er dus veel keuken en tafelwaar gevonden, maar het mist veel vondsten met andere functies. Er is geen hout of textiel aangetroffen, en het dierlijkbot materiaal wordt later mogelijk onderzocht en is niet in dit onderzoek meegenomen. Omdat er maar een klein aantal metalen en glazen vondsten is gedaan kan het zijn dat veel is hergebruikt, of dat er weinig van in bezit was in die periode, maar dit is speculatief en kan dus niet zo gesteld worden.

De auteur heeft tijdens de lessen op school veel geleerd, maar is nog niet gespecialiseerd in het uitvoeren van materiaalonderzoek op vondsten uit de Middeleeuwen. Veel tijd werd gestoken in het inlezen op materiaal. Zelfs dan kan het zijn dat er stukken informatie zijn gemist. Het is daarom mogelijk dat nog niet alle informatie is verkregen over de vondsten. Veel van de onderzoeken die zijn uitgevoerd, zoals de complexdatering of waarde, worden nog niet veel gebruikt in de archeologie omdat er nog te weinig over is onderzocht. Deze methoden zijn dus nog niet helemaal betrouwbaar en bestaat alleen uit speculatie. Mogelijk zijn er ook een paar artefacten die niet correct zijn gedetermineerd. Dit zal alleen maar een klein aantal zijn en heeft dus niet een groot effect op de resultaten van het onderzoek. De interpretatie van sommige artefacten zullen mogelijk ook fout zijn gebeurd. Zo kan een keramieken object ergens voor zijn gemaakt maar op een andere manier is gebruikt. Aangezien dit een van de eerste keren is dat de auteur objecten en decoratie moest interpreteren kan het zijn dat er over sommige hints heen is gekeken.

In principe heeft de auteur genoeg kennis door haar studie om dit onderzoek uit te voeren. Het onderzoek heeft ook veel ervaring meegeleverd aan de auteur. De resultaten van het onderzoek zijn dus betrouwbaar, minus de paar artefacten die mogelijk niet helemaal goed zijn gedetermineerd of geïnterpreteerd, maar er kan mogelijk meer informatie verkrijgbaar zijn. Het onderzoek heeft naast de moeilijkheden wel wat informatie opgeleverd. Over de context van deze beerkuilen was nog niet veel bekend. Dit onderzoek heeft het duidelijker gemaakt.

7. Aanbevelingen

Ter afsluiting van deze scriptie wordt er een aanbeveling gedaan voor de opdrachtgever. Er zou doormiddel van verder onderzoek meer informatie beschikbaar komen over de kuilen en hun gebruikers. Het ligt er natuurlijk aan hoeveel de opdrachtgever wil weten over de kuilen en hoever de opdrachtgever wil gaan met het onderzoek. De volgende aanbevelingen zijn voor een meer uitgebreid onderzoek.

Mogelijk dat de stratigrafie verder onderzocht kan worden. Misschien staat er op de vondstkaartjes nog genoeg informatie waarmee de vondsten toch aan vullingen kunnen worden toegewezen. Hierdoor zou er beter gekeken kunnen worden waar al dat vroegmiddeleeuws aardewerk vandaan komt, ligt het bovenop doordat de beerkuil daarmee is dichtgegooid, of ligt het onderop wat kan wijzen op een extra gebruikperiode van de beerkuil?

Het grote percentage aan grijsbakkend aardewerk is opvallend. Het verschilt veel met vergelijkbare complexen die in de buurt zijn gevonden. Al zijn er verschillende redenen genoemd in deze scriptie, is de precieze reden niet duidelijk. Misschien dat het interessant kan zijn om dus grondiger uit te zoeken waarom er in de beerkuilen zo veel grijsbakkend aardewerk is aangetroffen.

Eveneens van belang is om het dierlijk botmateriaal te onderzoeken. Dit was niet deel van dit onderzoek, zoals eerder genoemd, omdat er erg veel was gevonden en een onderzoek op zich zou zijn. Het archiefonderzoek gaf aan dat er een slachthuis rond of op hetzelfde perceel als beerkuil 54 bestond. Het dierlijk bot zou hier mogelijk meer informatie over kunnen leveren. Er zijn verschillen te zien of op die plek is geslacht of geconsumeerd, dus mogelijk kan een van de beerkuilen die van het slachthuis zijn. Ook geeft onderzoek naar botmateriaal mogelijk informatie over huisdieren of over wat voor soort vlees er gegeten werd. Bepaalde soorten vlees waren duurder dan andere soorten vlees en dit kan een indicatie voor status geven. Doormiddel van microscopische informatie kan informatie over bijvoorbeeld stallen gevonden worden, het seizoen dat het dier geslacht is, mogelijke import van de dieren en de algemene omgeving waar de dieren in leefden.⁶⁴

Een onderzoek naar archeobotanische monsters zou ook interessant kunnen zijn, als deze monsters zijn verzameld uiteraard. Hout is voornamelijk gebruikt als brandstof en zou dus inzicht kunnen geven op mogelijk vuur. Ook zijn verschillende soorten hout van verschillende kwaliteit en kan dat een teken zijn van de welvaart van de gebruikers. Daarnaast kan hout gebruikt worden voor 14C-onderzoek waarmee de datering van het gebruikte hout is vastgesteld worden. Botanische macroresten, dus bijvoorbeeld van fruit en zaden, kunnen meer inzicht geven in de voeding in die tijd. Deze voeding zou dus ook meer inzicht kunnen geven op handel, het landschap, sociale status en ook datering.⁶⁵

Een verder archief-/ historisch onderzoek zou voor beerkuil 54 het meest gunstig zijn. In de conclusie is geschreven dat de gebruikers van deze beerkuil mogelijk een connectie hadden met een textiel ambacht. De hoeveelheid metalen vondsten die voor decoratie of nut waren voor textiel geeft dit aan. Mogelijk kan er doormiddel van een verder historisch en archiefonderzoek een link worden gelegd met een pand, winkel of werkplaats in de buurt. In het onderzoek dat is gebruikt als bron voor dit project stonden ook veel namen maar verdere informatie over die mensen, bijvoorbeeld wat voor soort mensen het waren, hun status of beroep, werd amper besproken. Als dit in een

⁶⁴ Lauwerier 2011.

⁶⁵ Kooistra/ Brinkkemper 2016.

verder historisch onderzoek gevonden kan worden geeft dit mogelijk weer verdere connecties met de beerkuilen.

De laatste van de aanbevelingen voor de opdrachtgever is de overige contexten van structuren uitwerken die nog niet zijn behandeld. Dit geeft weer meer informatie over het volledige plaatje van de vroegere bewoners van het stadhuiskwartier en het leven daar.

Wat misschien het belangrijkste is, voor de archeologie in het geheel, is dat er meer onderzoek wordt gedaan naar de materiële cultuur van de Middeleeuwen. Er zijn verschillende gaten in de informatie die vondsten uit de Middeleeuwen kunnen geven. Zo wordt er weinig onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld de gebruikers van afvalkuilen. Er moet meer onderzocht worden wat er verwacht kan worden uit een afvalkuil van verschillende soorten huishoudens. Wat is er terug te vinden in een afvalkuil van een rijk of arm huishouden? Wat is er terug te vinden in een afvalkuil waar erg veel mensen gebruik van maakten? Wat is er terug te vinden in een afvalkuil van verschillende ambachten? Dit zijn allemaal onderwerpen die de blik op mensen uit de Middeleeuwen en hun afvalkuilen kunnen verruimen.

8. Literatuurlijst

Bartels, M.H./ J. Kottman, 1999: *Steden in scherven: vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle: Stichting Promotie Archeologie. Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Bartels, M.H./ H. Slechte, 2007: *Deventer, missiepost en handelsnederzetting aan de IJssel*, Zwolle (Overijsselse Historische Berichten 122).

Brand, H./ A.J. Brand/ E. Knol, 2009: De bestuurlijke slagkracht van de stedenhanze, in H. Brand/ E. Knol (eds.), *Koggen, Koopliden en Kantoren. De Hanze, een praktisch netwerk*, Hilversum (Groninger Hanze Studies 4), 27-43.

Clevis, H./ J. Kottman, 1989: *Weggegooid en teruggevonden: aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.

Clevis, H., 2001: *Zwolle ondergronds. Zeven blikvangers van archeologische vondsten in Zwolle*, Lierderholthuis.

Corbeek, M./ J. van Nistelrooy/ J. Verhagen, 2019: *Archeologische vondsten bij huis Rijswijk te Groessen (Gem. Duiven)*, Duiven (rapport 35).

Delporte, F.M.J., 2014: *Aanwijzingen voor Oudenstein? Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven en een archeologische opgraving plangebied Beekse tuin te Nuenen, Gemeente Nuenen*, Eindhoven (Grontmij Archeologische Rapporten 1449).

Dijkstra, M./ Y. de Rue/ M. van Veen/ A. van de Venne, 2020: *Aardewerk uit de middeleeuwen en nieuwe tijd. (Ca. 450-heden)*, Gouda: Stichting infrastructuur kwaliteitsborging bodembeheer (KNA-Leidraden Anorganisch materiaal. LEIDRAAD 5.).

Dijkstra-Kruit, A., 2010: *Het Manhuis in de Polstraat*, Deventer.

Isings, I.E.A., 2009: *Schitterend! Twintig eeuwen glas uit Utrechtse bodem*, Utrecht.

Jacobs, E., 1995: De Rode Gravin. Archeologisch onderzoek op het terrein tussen Gravinnesteeg en de Gedempte Oude Gracht te Haarlem, in J. de Jong/ A.M. Numan/ J.M. Poldermans/ T. van der Zon (eds.), *Haarlems bodemonderzoek 29*, Haarlem.

Janssen, H.L., 1983: *Van Bos tot Stad: opgravingen in 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch.

Kleij, P., 2021: Claas, Antonia en hun rommeling. Keramiek, rijkdom en armoede in het 18de-eeuwse Zaandam, in R. van Oosten/ A. Verhoeven/ S. Ostkamp/ M. Klomp (eds.), *In kannen en kruiken. Studies over middeleeuws en post-middeleeuws aardewerk en glas aangeboden aan Hemmy Clevis*, Zwolle.

Kooistra, L.I./ O. Brinkkemper, 2016: *Archeologie en resten van planten. KNA leidraad Archeobotanie*, Gouda.

Krauwier, M./ F. Snieder, 1994: *Nering en vermaak. De opgraving van een veertiende-eeuwse markt in Amersfoort*, Amersfoort.

Lauwerier, R.C.G.M., 2011: *KNA Leidraad Archeozoölogie*, Gouda.

- Laban, C./ H. Kars/ A. Heidinga, 1988: IJzer uit eigen bodem. *Grondboor & Hamer*, 42(1), 1-11.
- Meyer, G.M./ E.W.F. van den Elzen, 1982: *De verstening van Deventer: huizen en mensen in de 14^e eeuw*, Groningen.
- Mittendorff, E., 2007: *Huizen van heren. Archeologisch onderzoek naar het proces van verstedelijking en de vorming van een stedelijke elite in het Polstraatkwartier van Deventer ca. 800 – 1250*, Deventer (Rapportages Archeologie Deventer 20).
- Mittendorff, E., 2012: *Project 434: Bureaustudie Actualisering archeologische verwachting nieuwbouwlocatie Stadhuiskwartier*, Deventer (Interne Rapportages Archeologie Deventer 55).
- Mittendorff, E., 2018: *Project 434: Basisrapportage Archeologisch Onderzoek Nieuwbouw Stadhuiskwartier*, Deventer (Rapportages Archeologie Deventer 45).
- Orton, C.R., 1975: *Quantitative pottery studies: some progress, problems and prospects*, (Science & Archaeology 16), 30-35.
- Ostkamp, S./R. Roedema/ R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie locaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie 10).
- Ostkamp, S., 2007: *Steengoed onderzocht. Contextueel onderzoek naar Rijnlands steengoed*, Amsterdam (Vormen uit vuur, 198).
- Ostkamp, S./ J. Dijkstra, 2008: *Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuiskazerne te Middelburg*, Amersfoort (ADC ArchoProjecten Rapport 595).
- Thijssen, J./ J. Kottman/ F. Laarman/ L. Swinkels/ O. Goubitz/ W. de Mul, 1991: *Tot op de bodem uitgezocht: glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen, 1375-1850*, Nijmegen.
- Velde, H.M. van der/ S. Ostkamp/ H.A.P. Veldman/ S. Wyns (eds.), 2009: *Venlo aan de Maas: van vicus tot stad. Sporen van een Romeinse nederzetting en stadsontwikkeling uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd in het plangebied Maasboulevard*, Amersfoort (ADC Monografie 7).
- Verhoeven, A.A.A., 1992: Verspreidingsgebieden van aardewerk in de vroege en volle middeleeuwen, in A. Carmiggelt (ed.), *A contribution to medieval archaeology*, Rotterdam (Rotterdam Papers VII), 75-84.
- Vermeulen, B./ E.S. Mittendorff, 2006: *Inventariserend Bureauonderzoek Burseplein Stadskantoor, Projectnummer 286*, Deventer (Interne Rapportages Archeologie Deventer 20).
- Vermeulen, B./ E.S. Mittendorff/ M.H. Bartels, 2007: *Onder Burgers en Meesters. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Burseplein Stadskantoor, Gemeente Deventer (project 286)*, Deventer (Interne Rapportages Archeologie Deventer 21).
- Verwers, W.J.H./ W.A. van Es, 1980: *Excavations at Dorestad 1: The harbour, Hoogstraat 1*, Amersfoort (Nederlandse oudheden 9).
- Weisz, B., 2020: *Markets and staples in the medieval Hungarian kingdom*, Athene.
- Willemsen, A./ M. Ernst, 2012: *Honderden... Middeleeuwse mode in metaal. Sierbeslag op riemen en tassen uit de Nederlanden 1300-1600*, Zwolle.

Internetbronnen

Holterman, B., 2022: Viabundus Pre-morden Street Map 1.2 (<https://www.landesgeschichte.uni-goettingen.de/handelsstrassen/index.php> op 12-12-2023).

Melis, J., 2023: Glazeniersafval in Nederland. (<https://gebrandophetverleden.nl/andere-glasvondsten/> op 16-09-2023).

Stadlwieser, A., 2023: Equine Odometers: How far can horses travel in a day? (<https://horserookie.com/how-far-can-a-horse-travel/> op 08-09-2023).

Tirion, I., 1752: Nauwkeurige kaart der Vereenigde Nederlanden tot opheldering der Vaderlandsche historie in de zestiende eeuw. Beschikbaar gesteld via Gelders Archief (<https://www.geldersarchief.nl/bronnen/archieven/?mivast=37&mizig=210&miadt=37&miaet> geraadpleegd op 02-07-2023).

Bijlage 1. Kaart gemaakt door Emile Mittendorff van structuren met K18 (beerkuil 43) en K26 (beerkuil 54)

